

Мо дар сиёсати иҷтимоии давлату Ҳукумат рушди бонизоми соҳаи маориф, мақому манзалати омӯзгор ва фароҳам овардани шароити мусоиду беҳтарро барои наврасону ҷавонон яке аз самтҳои афзалиятнок дониста, барои рушди ин соҳаи муҳими низоми иҷтимоӣ ҳамаи чораҳои заруриро роҳандозӣ карда истодаем.

Эмомалӣ РАҲМОН

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ, МАЪРИФАТӢ ВА ТАЪЛИМИЮ МЕТОДИИ ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ҲАЙАТИ МУШОВАРА:

Раҳим САИДЗОДА - вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Абдулло РАҲМОНЗОДА - ёрдамчии Президенти ҶТ оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Ҷамшед ҶӮРАЗОДА - муовини якуми вазири маориф ва илм

Муҳаммадтоир САИДЗОДА - директори Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Лутфия АБДУЛХОЛИҚЗОДА - муовини вазири маориф ва илм

Фарҳод РАҲИМӢ - раиси Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қобилҷон ХУШВАХТЗОДА - президенти АМИТ

Зулҳия НОЗАКЗОДА - раиси Иттифоқи касбаи маориф ва илм

Баҳром ИСМОИЛЗОДА - сардори Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе

Мадина НАБИЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Суғд

Зиёдулло АБДУЛЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Хатлон

Аминҷон МИРЗОҚАНДОВ - сардори раёсати маорифи ВМКБ

Раҳмоналӣ МИРЗОЗОДА - директори Маркази ҷумҳуриявӣ таълимию методии назди ВМИ ҶТ

Аҳлиддин ИБОДУЛЛОЗОДА - ректори Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

САРМУҲАРРИР

НАБИЗОДА САИДА ФАЗЛ

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР

Дилором ЗАБИРОВА

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Муҳаммад ЛУТФУЛЛОЗОДА - узви пайвастаи АТТ, доктори илмҳои педагогӣ

Саидамир АМИНОВ - узви вобастаи АТТ, номзоди илмҳои педагогӣ, муҳаррири бахши методӣ

Шамсуллоҳ ИСЛОМОВ - номзоди илмҳои педагогӣ

Абдурауф МУРОДӢ - муҳаррири бахши филологӣ

Шодӣ РАҶАБЗОД - муҳаррири бахши мактабшиносӣ

Номвар ҚУРБОНОВ - номзоди илми техникӣ, муҳаррири бахши фанҳои табиӣ-риёзӣ

Санҷар АМРИЕВ - муҳаррир

МУҲАРРИРОНИ ТЕХНИКӢ:

Шаҳнозаи МИРЗО

Рамазон НУРОВ

Нурулло ҒАФУРИЁН

Маорифи Тоҷикистон

Нишонӣ: 734024, ш.Душанбе, Айни-126

Телефон: +992-37-225-82-23

E-mail: majallai-maorif@maorif.tj

Индекс: 77500

Маҷаллаи аз 22. 11. 2021 таҳти №221/ МҶ-97 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нав номнавис шудааст.

Маҷалла аз соли 1991 нашр мешавад.

Дар ҶДММ «Табъу нашр» ба табъ расид. Андозаи 60x84 1/8. Адади нашр **7100** нусха.

СУРАТҲИСОБИ МАҶАЛЛА
ДХ БДА «АМОНАТБОНК»

С/Ҳ: 20202972900816101000
Ҳ/К: 20402972316264
БИК: 350101626
РМА: 010009508

№6

№6 (230), 2024

М У Н Д А Р И Ч А

ШОДБОШӢ	
Таҳкими ваҳдати миллӣ – рисолати муқаддас.....	3
ҚОНУН ВА ЗАМОН	
Х. ҚЎРАЕВ. Зарурати рушди фарҳанги динию миллӣ.....	5
СОЛИ МАЪРИФАТИ ҲУҚУҚӢ	
С. ҚОСИМОВА, М.ИСМОИЛОВА. Ҳуқуқҳои ҳешро бояд бишнохт.....	7
ВАҲДАТ ВА ШЕЪР	
А.ЗАРИФӢ. Ваҳдатсарое бо дарди миллат.....	9
ИСТИҚБОЛ	
Ш.ТОҶИБОЙЗОДА. Ваҳдати миллӣ – бузургтарин дастоварди миллат.....	12
БАТАНСАРО	
С.МИРАЛИЕВА. Шоири меҳанпарвару ваҳдатсаро.....	14
ИШҚИ ВАТАН	
Б. САИДОВА. Ба ҳарфи ватан гӯш дорад дилам.....	17
МУСОҲИБА	
С.ФАЗЛ. Тарбияи ифтихори ватандорӣ.....	19
ДАҲСОЛАИ АМАЛ	
Н. ҚУРБОН, Х. НАЗИРӢ. Ташаббуси Тоҷикистон дар ҳалли мушкилоти глобалии об.....	21
МИНБАРИ АНДЕША	
Х. ҒИЁСПУР. Имлоро мушкил насозем.....	24
ТАЪРИХ	
М. ҚУМЪАХОНОВА. Истифодаи усулҳои фаъоли таълим дар дарс.....	27
ПЕДАГОГИКА	
З. ҚОДИРОВ. Рушди сифатҳои ахлоқӣ-иродавии варзишгарони наврас.....	31
ТАҲСИЛОТИ ТОМАКТАБӢ	
М. БОБОЕВА. Кӯдакистон: усулҳои фаъоли ҳамкорӣ бо оила.....	34
АНДЕША	
А. МУҲАММАДИЕВ.Эрод талош барои ҳақиқат аст.....	39
БИСТСОЛАИ ОМУӢЗИШ	
Н.САЛИМОВ, С.ЗАЙНУДИНОВ. Математика – маҳзани ҷаҳони рақамии инсон.....	42
ГЕОМЕТРИЯ	
Р.РАҲИМОВ. Татбиқшавии теоремаи Коши барои функсияҳо дар фосилаҳои додашуда.....	46
ДАРСИ МУОСИР	
М. ИБРОҲИМОВ. Таълими мавзӯи “Истеҳсолоти асосии химиявӣ. Истеҳсоли алюминий ва карбиди калсий”.....	49
ТАҲСИЛОТ ВА ЗАМОН	
И. АБДУЛЛОЕВ. Истифодаи харита дар машғулиятҳои технология.....	52
АДАБИЁТ	
М ҒОИБ. Васфи Ватан ва ватандорӣ.....	55
САНАД	
Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак”.....	56

ТАҲКИМИ ВАҲДАТИ МИЛӢ – РИСОЛАТИ МУҚАДДАС

Паёми шодбошии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи ваҳдати миллӣ
26.06.2024, шаҳри Душанбе

Ҳамватанони азиз!

Рӯзи ваҳдати миллӣ барои ҳар яки мо – сокинони Тоҷикистон санаи муборак ва таърихӣ ба ҳисоб меравад. Таҷлили ин ҷашни сарнавиштсоз нишонаи возеҳи арҷгузорию мардumi шарифи Тоҷикистон ба арзишҳои муқаддаси сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ, иттиҳоду сарҷамъӣ ва амниятӣ осоиш мебошад. Тамоми шаҳрвандони кишвар ва ҳамватанони бурун-марзиамонро ба ифтихори бисту-ҳафтумин солгарди ин санаи таърихсоз самимона табрик мегӯям ва ба хонадони ҳар як

сокини Тоҷикистон амниятӣ оромӣ ва тандурустиву хушбахтӣ орзу менамоям.

Дар саҳифаҳои таърихи даврони соҳибистиклолии Ватани азизамон рӯзи 27-уми июни соли 1997 бо ҳарфҳои зарин сабт гардидааст. Дар ин санаи сарнавиштсоз хиради аҷдодии миллати тоҷик пирӯз шуд ва санади муҳимму таърихӣ – Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон ба имзо расида, ба хотимаи ҷанги даҳшатбори таҳмилии шаҳрвандӣ ва ҳамдигарфаҳмиву ваҳдати мардumi кишвар заминаи устувор гузошта шуд.

Созишномаи сулҳ ва ваҳдати миллӣ барои халқи Тоҷикистон пайки шодӣ, паёми оромӣ ва номаи иқболу саодат гардид. Бояд гуфт, ки мо ба ин рӯзи муборак бо саъю талоши зиёд ва дар натиҷаи музокироти тулонӣ муяссар гардидем. Ба шарофати роҳандозӣ гардидани раванди ваҳдати миллӣ ва сулҳу субот Ҳукумати мамлакат бо дастгирии мардumi шарифи кишвар ба бартараф намудани душвориву мушкilotи зиёде ҷомеа ва давлат, дар навбати аввал, барқарорсозии баъдиҷангӣ оғоз намуд. Бо гузашти вақт захмҳои ҷанг тадриҷан шифо ёфтанд, харобаҳои ҷанг обод гардиданд, аммо мардumi мо ҳанӯз сабақҳои талх ва даҳшату фоҷиаи ҷангро, ки дар натиҷаи он садҳо ҳазор куштаву миллионҳо нафари дигар овораву беҳонумон шуданд, фаромӯш накардаанд ва бовар дорам, ки ҳаргиз фаромӯш намеkunанд. Ҳодисаҳои нангини он даврон, ки аз ҷониби як гурӯҳ худбохтагону имонфурӯхтагон, яъне душманони миллати тоҷик ва хоҷаҳои хориҷии онҳо созмон дода шуда буданд, боиси фалаҷ шудани тамоми шохаҳои ҳокимият гардида, хатари пароканда гардидани миллати тоҷик ва аз миён рафтани давлати тоҷикон ба воқеияти талху даҳшатноки он рӯзҳо табдил ёфта буд. Қобили зикр аст, ки заминаи асосӣ ва хишти аввали бинои сулҳу ваҳдати миллии мо ҳанӯз дар Иҷлосияи таърихиву тақдирсози XVI Шурои Олии кишвар гузошта шуда буд. Дар ҷараёни иҷлосия аз ҷониби роҳбарияти навинтихобшудаи давлат ба хотири қатъи ҷангу хунрезӣ аввалин иқдомоти муҳим, аз ҷумла ба ҳам овардани роҳбарони гурӯҳҳои ба якдигар муҳолиф амалӣ гардиданд ва нахустин қадамҳо ба сӯи сулҳу оромӣ гузошта шуданд. Аз кишварҳои хориҷии дуру наздик ба Ватан ва ҷойи зисташон баргардондани беш аз як миллион нафар гурезаҳои иҷборӣ ва ташкили шароити зарурии зиндагӣ барои онҳо

икдоми минбаъдаи мо дар он рӯзҳо буданд. Барқарор намудани фаъолияти шоҳаҳои фалаҷшудаи ҳокимият, аз ҷумла, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар сохторҳои давлатӣ, яъне барқарорсозии сохти конститутсионӣ ва бо ҳамин роҳ пешгирии кардани хатари парокандагии миллати тоҷик ва аз байн рафтани давлати тоҷикон вазифаҳои мубрамтарину аввалиндараҷаи мо дар он айём ба шумор мерафтанд. Ҳамаи ин корҳоро мо бо майлу иродаи қавии халқамон ва дастгириву пуштибонии қотеонаи мардуми шарифи Тоҷикистон анҷом додем ва роҳро барои барқарорсозии иқтисодиёти фалаҷшуда ва таъмин намудани рушди минбаъдаи он ҳамвор сохтем.

Бинобар ин, бори дигар бо ифтихору сипос иброз медорам, ки қаҳрамони сулҳу субот ва ваҳдати миллӣ танҳо мардуми шарифу сарбаланди Тоҷикистон мебошанд. Таъини 27 соли ваҳдати миллӣ ва сулҳу субот дар натиҷаи тадбирҳои амалинамудаи Ҳукумати мамлакат ва заҳмати содиқонаи мардуми тоҷик кишвари мо ба дастоварду пешравиҳои бесобиқа ноил гардида, барои сокинони он шароити мусоиди зиндагӣ фароҳам оварда шуд.

Имрӯз халқи саодатманди тоҷик дар шароити сулҳу суботи комил ва ваҳдати миллӣ дар ҷодаи амалисозии ҳадафҳои созандаи худ бо қадамҳои устувор пеш меравад. Ҳоло Тоҷикистони соҳибистиклол дар миёни кишварҳои мутараққии ҷаҳон соҳиби нуфузу обрӯи шоистаи худ мебошад. Қабул гардидан ва аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ мавриди дастгириву амалисозӣ қарор гирифтани ташаббусҳои сатҳи байналмилалӣ Тоҷикистон нишонаи возеҳи эътирофу эҳтироми кишвари мо ба шумор меравад. Имрӯзҳо фарҳанги сулҳуфаринӣ ва таҳаммулгароии миллати моро, ки дар натиҷаи ба даст овардани ваҳдати миллӣ эътибори ҷаҳонӣ ёфт, марказҳои таҳқиқоти дунё мавриди омӯзиш қарор дода, сулҳи тоҷиконро ҳамчун нодиртарин роҳи хотима гузоштан ба муҳолифатҳои мусаллаҳона эътироф кардаанд.

Хотирнишон месозам, ки ваҳдати миллӣ барои халқи мо неъматӣ бебаҳо, арзиши муқаддас, рамзи ҳувиёту ҳудудҳои, кафили бақои давлату давлатдорӣ ва рамзи саодати наслҳои имрӯзу оянда мебошад. Вазъи ниҳоят мураккаб ва пешгуинашавандаи ҷаҳон, талоши қудратҳои ҷаҳонӣ барои аз нав тақсим кардани дунё, раванди яроқнокшавии бошитоб, марҳалаи нави «ҷанги сард», вусъати рӯзафзуни ҷангҳои иттилоотӣ, таҳҷуми фарҳангиву ғоявӣ ва дигар раванду ҳодисаҳои номатлубу хатарноки замони муосир моро водор месозанд, ки беш аз ҳар вақти дигар ҳушёр бошем, зиракии сиёсиро аз даст надихем ва дар ғафлат намонем.

Таъкид месозам, ки дар чунин шароити ҳассос ҳар яки мо бояд ба хоҳири пояндагиву бақои миллатамон ва устувории давлати соҳибистиклоламон боз ҳам бештар сарҷамъу муттаҳид ва зираку ҳушёр бошем, иродаи қавӣ дошта бошем ва манфиатҳои миллӣ давлатиамонро содиқона ҳимоя намоем. Дар робита ба ин, як масъалаи муҳимро хотирнишон менамоем: ҳар қавму миллате, ки иттиҳоду ягонагӣ ва ваҳдату ҳамдиқиро шиори худ кардааст, аз миёни обу оташи таърих бо сарбаландӣ гузашта, ба саодати воқеӣ расидааст ва баръакс, ҳар халқе, ки ихтилофу ҷудой ва ҷангу нифоқро пеш гирифтааст, ба номаи тақдири хеш муҳри бадбахтиву ноқомӣ задааст. Ин воқеиятро ҳофизаи таърихӣ борҳо собит намудааст. Аз ин рӯ, ҳар яки мо бояд амиқан дарк намоем, ки азамату қудрат ва тавоноии миллат ва давлат бо устувориву пойдорӣ мавҷудияти ваҳдати миллӣ ва сулҳу суботи комил пайванди ногусастанӣ дорад. Мо ваҳдати миллиро дар баробари истиқлоли давлатӣ як руки муҳими давлатдорӣ ва шартӣ аслии пешрафту шукуфоии Тоҷикистон медонем ва барои тақвият, таҳким, устуворӣ ва тақомули минбаъдаи он бо дастгирии мардуми сарбаландамон ҳамаи тадбирҳои заруриро меандешем.

Таҳкиму тақвияти ваҳдати миллӣ ва ҳифзи сулҳу амнияти кишвар барои мо вазифа ва рисолати муқаддасу муқаддами умумимиллӣ ва умумихалқӣ мебошад.

Дар фарҷоми сухан, бо ибрази ниятҳои неқ Рӯзи ваҳдати миллиро бори дигар ба тамоми мардуми шарифи кишвар ва ҳамватанони бурунмарзиамон самимона табрик гуфта, ба ҳар яки онҳо саломатӣ, саодати рӯзгор, комёбӣ ва ба Тоҷикистони маҳбубамон сулҳу суботи ҷовидонӣ орзу менамоем.

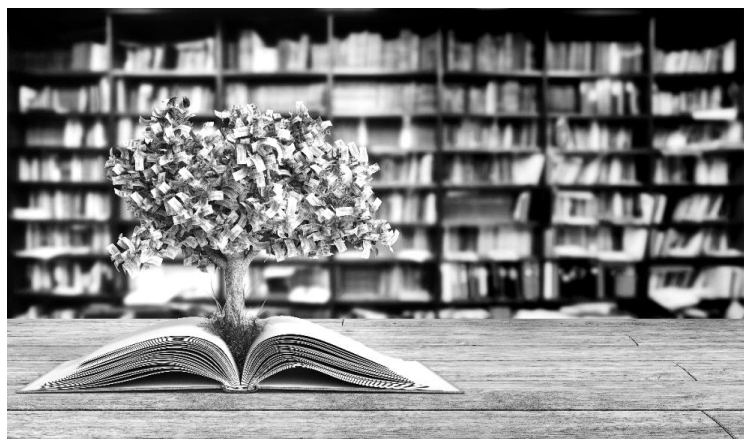
Рӯзи ваҳдати миллӣ муборак, ҳамдиёрони азиз!

ЗАРУРАТИ РУШДИ ФАРҲАНГИ ДИНИЮ МИЛЛӢ

Дар ҳоле ки аксар кишварҳои исломии ҷаҳон босуръат рушд карда, бо омӯзиши илмҳои муосир, ҳатто, барои фатҳи Кайҳон кӯшиш менамоянд, дар ҷомеаи мо гароиши баъзе шаҳрвандон ба хурофотпарастиву ифротгарой ва таҳсилоти ғайриқонунии динӣ афзоиш ёфта истодааст.

Эмомалӣ Раҳмон

Дар ҷомеаи муосир экстремизм, фундаментализм, терроризм ва дигар зухуроти номатлуб барои тамоми кишварҳо хатарзо мебошад. Гурӯҳе аз ашхоси тамаъҷӯ барои ба ҳадафҳои нопоки худ ноил шудан ташкилотҳои гуногун созмон дода, пас бо ҳилаю роҳҳои гуногун дини мубини исломро истифода мебаранд. Гурӯҳи ташкилотҳои экстремистӣ фундаменталистӣ ва террористӣ ба эътиқоди динии шаҳрвандон таъсир расонда, мардумро бовар кунондани мешаванд, ки сиёсати давлатдорӣ бар зидди ақидаҳои динии онҳост. Қурбонии чунин ҳаракатҳо ва дигар зухуроти номатлуб дар ҳар минтақа асосан ҷавонон мебошанд. Аз ин рӯ, ҷавонро мебояд, ки зиракии сиёсиро аз даст навода, аҳдофи ифротгароёнро биомӯзанд ва барои пешгирии омили нопоки онҳо кӯшиш кунанд, то сулҳ, ваҳдат ва амнияти кишвар ҳифз гардад. Терроризм ва ифротгарой боиси ба миён омадани оқибатҳои нохуш – таҳдид ё истифодаи зӯроварӣ, расондани зарари маънавию вазнин, бенизомӣ, тағйири сохти конститусионӣ дар мамлакат, ғасби ҳокимият ва аз худ кардани ваколатҳои он, барангехтани низои миллӣ, иҷтимоӣ, динӣ ва иқтисодӣ мебошад. Терроризм аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ содир намудани амалҳои мебошад, ки ба одамон хатари маргро ба миён меоварад, ҳадафи он бартараф кардани рақибони сиёсӣ, вайрон кардани амнияти ҷамъиятӣ, тарсонидани аҳоли ё расонидани таъсир барои аз тарафи ҳокимият қабул кардани қарорҳо мебошад. Марҳилаҳои таърихӣ нишон медиҳанд, ки ғояҳо ва идеологияҳои ифротгарой ҳамчун ҳодисаи сиёсӣ дар ду маврид ба миён меоянд. Дар аввал, вақте ки дар ҷомеа беадолатӣ вучуд дорад ва қисми муайяни ҷомеа дар назди худ мақсад мегузорад, ки бар зидди беадолатӣ мубориза барад. Дуюм, барои ба ҳокимият соҳиб гаштан.

Дар асл аз аркон ва моҳияти ин дини пок бохабар нестанд ё агар бохабар бошанд ҳам, онро на ба манфиати дин, ҷомеа ва аҳли он, балки ба манфиати нопоки хеш истифода мебаранд. Амалиёти ташкилотҳои экстремистӣ, фундаменталистӣ, террористӣ ва дигар зухуроти номатлубро ба якчанд марҳила ҷудо кардан мумкин аст. Дар марҳилаи аввал ин ташкилотҳо ҷавонони пуртаҷриба ва аҳли илмро ба худ ҷалб намуда, зери шиорҳои бофтаву даъвату

Хайрулло ҶӮРАЕВ –
доктори илмҳои
физика ва
математика,
профессор, мудир
шуъбаи
фанҳои табиӣ,
риёзӣ, технологияи
иттилоотӣ ва
бознигариву
тақмили стандарт,
барномаҳои
таълимию
китобҳои дарсии
ПРМ АТТ

Ифротгароии динӣ кӯшиши аз ҷиҳати динӣ асосноккунӣ фаъолияти худ аст, ки бо зӯран ғасб намудани ҳокимият, ҳалалдор кардани истиқлол ва якорчагии давлат, бо ин мақсад барангехтани душманӣ ва бадбинии динӣ равона карда шудааст. Ин дар асл хилофи таълимоти дини мубини Ислом мебошад. Ба ҳамагон маълум аст, ки иддае аз дини поки Ислом сӯйиистифода намуда, даст бар қатли бузургону тифлони ноболиғ мезананд, аммо

барномаҳои фиреб онҳоро бар зидди ҳукумату давлат ва ҳатто, аҳли хонаводаи хеш бархезонида, ба амалҳои низоъпарастӣ, ифротгарой ва террористӣ, ки онро ба истилоҳ «қаҳрамонӣ», «фидокорӣ» меноманд, равона месозанд ва меҳаҳанд бо ин роҳ ба мақсадҳои душманои худ ноил шаванд. Яъне, меҳаҳанд нуфузу дастовардҳои миллиро то андозае паст зананд. Онҳо супоришҳои пешвоён ва сарпарастони хориҷии худро иҷро намоянд.

Марҳилаи дигар паҳн намудани ҳар гуна иттилооти фитнаангез дар байни мардум мебошад. Дар таблиғи ақидаҳои ифротӣ ташкилотҳои махсуси хориҷӣ дар минтақа манфиатдоранд ва андешаҳои ифротгаронаро миёни ҷавонон таблиғ ва интишор мекунанд. Айни замон гурӯҳҳои террористии ба ном «Давлати исломӣ», «Ҳизб-ут-таҳрир», «Ҳизбуллоҳ», «Ал-қоида», «Боко-ҳарам», «Толибон» ва монанди инҳо барои анҷом додани ғаразҳои сиёсии худ фаъолият доранд. Мақсади асосии ин гурӯҳҳо, пеш аз ҳама, расидан ба ғаразҳои сиёсӣ иқтисодист. Махсусан, ба тасарруфи хеш гирифтани нуқтаҳои коркарди нафту газ ва дигар сарватҳои зеризаминӣ, ки паси он миллиардҳо меистанд. Марҳилаи сеюми ҳадафи ташкилотҳои экстремистӣ, фундаменталистӣ, террористӣ ва дигар зуҳуроти номатлуб он аст, ки арзишҳои фарҳангӣ-маънавӣ (ахлоқию динӣ)-ро коҳиш дода, фалаҷ месозанд, баъдан ба амалҳои зишт ва хавфнокӣ худ даст мезананд. Дар аксар маврид сатҳи пасти шароити зиндагӣ, беҳабар будан аз маърифати ҳуқуқӣ ва худшиносӣ, таълиму тарбияи нокифояи насли наврас, хусусан, ҷавонон боиси шомил шудани онҳо ба гурӯҳҳои ифротгаро мегарданд. Дар чунин вазъият ҳар як фарди соҳибмаърифат ва хосатан, падару модаронро масъулияти азим мебояд, зеро аҳамияти ҷиддӣ зоҳир намудан дар тарбияи насли наврас ва ҷавонон яке аз омилҳои мубориза бар зидди падидаи нанговари ҷомеаи имрӯза-терроризм ва ифротгарой маҳсуб меёбад. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон доир ба ин масъала чунин иброз намудаанд: «Имрӯз терроризм ва экстремизм ҳамчун вабои аср ба амнияти ҷаҳон ва ҳар як сокини сайёра таҳдид карда, барои башарият хатари на камтар аз силоҳи ядроиро ба миён овардааст.»

Ин падида на танҳо ба сиёсати дохилии кишварҳои алоҳида, балки дар муносибатҳои давлатҳои ҷудогона раҳнаандозӣ намуда истодааст ва аз ин ҷост, ки Пешвои миллат зимни яке аз суханронӣҳои худ қайд намуданд: «Мубориза бо терроризм ва экстремизм фароҳам овардани фазои боварӣ, эҳтиром ба манфиатҳои ҳамдигар ва муттаҳид шудани ҳамаи кишварҳои дунёро дар пешорӯи ин хатари умумӣ тақозо менамояд.» Дар ин росто, ба қадри неъмате чун истиқлолу давлатдорӣ миллий расидан, арзишҳои муқаддастарини давлату давлатдориро дарк кардан ва ҳифз намудани онҳо ҳам қарз, ҳам масъулият ва ҳам шарафу номуси ватандорӣ, ифтихор аз давлату миллати хеш ва талошу заҳмати ҳар фарди бедордилии ҷомеа баҳри худшиносӣ, маърифат ва фарҳанги волои миллий мебошад.

Бояд зикр кард, ки нақши фарҳанг ва таълиму тарбия дар таҳкими эҳсоси ватандорӣ, худшиносии миллий, эҳтиром ба таърихи ниёгон ва пешгирӣ аз низоъҳои иҷтимоӣ ниҳоят бузург аст. Беҳуда нест, ки қувваҳои манфиатҷӯӣ дар оғози амалҳои ғаразнокӣ худ аввал арзишҳои фарҳангӣ-маънавӣ (ахлоқию динӣ)-ро коҳиш дода, фалаҷ месозанд, баъдан бо амалҳои зишт ва хавфнок даст мезананд. Дар чунин вазъият ҳар як фарди соҳибмаърифат ва баҳусус, падару модарро масъулияти ҷиддӣ мебояд, зеро таваҷҷуҳи ҳамешагӣ зоҳир намудан ба тарбияи насли наврас ва ҷавонон аз омилҳои мубориза бар зидди падидаҳои нанговари ҷомеаи имрӯза-терроризм ва ифротгарой маҳсуб меёбад. Мо аҳли ҷомеа, бояд ҳамеша кӯшиш ба ҳарч диҳем, то сатҳи фарҳанги динию миллиамонро боло бардорем. Ба ҷомеа, баҳусус, ҷавононамон бифаҳмонем, ки бо тақлидҳои кӯр-кӯрона дунболи гурӯҳҳои ифротӣ набошанд. Ҳақ бар ҷониби Президенти маҳбуби кишвар аст, ки мегӯянд: «Мо, набояд гузорем, ки номи фарзандони мо дар таърихи миллат ҳамчун террорист ё ифротгаро сабт шавад. Ин дар шаъни падару модари тоҷик ва миллати соҳибфарҳангу бостонии тоҷик айб аст.

Пас биёед, фарзандонамонро тарбия намоем, илм омӯзонем, китобхон кунем ва соҳибкасб гардонем, ки дар зиндагии ояндаи худ азият накашанд, роҳгум назананд, дастёр ва ғамхори падару модар бошанд.»

ҲУҚУҚҲОИ ХЕШРО БОЯД БИШНОХТ

Сурайё
ҚОСИМОВА,
Мародбегим
ИСМОИЛОВА –
омӯзгорони
Коллеҷи
муҳандисиву
омӯзгории шаҳри
Душанбе

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии мамлакат (28-уми декабри соли 2023) таъкид доштанд: «Амалӣ намудани меъёрҳои Конститутсионӣ ба мо имкон дод, ки пояи устувори ҷомеа ва давлатро созмон диҳем, сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллиро таҳким бахшем, рушди устувори иқтисодии кишварамонро таъмин намоем, барои ҳар як шаҳрванди мамлакат шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро муҳайё созем.»

Дар замони муосир шахсе дорои *маърифати ҳуқуқӣ* аст, ки ҳамеша хираду тафаккур ва ҷаҳонбинии васеъ дошта, иҷроии қонуну санадҳои меъёрии ҳуқуқиро рисолати аслии хеш дониста, арзишҳои миллӣ ва соҳибхитиёрии давлатро ҳамеша ҳифз менамояд. Дар ҳолати баръакс, яъне, надоштани маърифати ҳуқуқӣ, амалҳои ҳуқуқвайронкуниву ҷинояткорӣ дар ҷомеа густариш хоҳанд ёфт. Меъёрҳои ҳуқуқӣ ҳанӯз дар даврони империяи Ҳахоманишиён тафсир гардида, дар шакли қонун қабул карда шуда буданд. Зеро Куруши Кабир нахустин империяи мутамаддини Ориёро бунёд гузошт, ки он дар таърихи тамаддуни башарӣ назире надошт ва аз сатҳи баланди маърифати ҳуқуқии ҳуди Куруши Кабир шаҳодат мебуд. Куруши Кабир ягона подшоҳе буд, ки дар давраи идоракунии худ ғуломро чун фарзанд эътироф мекард. Илова ба ин, ғуломон метавонистанд дар мурофиаи судӣ ҳамчун шохид иштирок кунанд ва аз даҳ фарзанди таваллудкардаи ғулом яке аз онҳо шахси озод эътироф карда мешуд. Бояд қайд кард, ки ғуломони давлатҳои дигар, ба монанди Юнону Рими Қадим, Ҳиндустон ва ғайра чунин ҳуқуқҳоро надоштанд. Илова ба ин, ба онҳо на чун инсон, балки ба мол ё ашё муносибат карда, онҳоро метавонистанд савдо кунанд. Аммо бархӯрдор будани ғуломон аз ҳуқуқҳои болозикр дар империяи Ҳахоманишиён аз рафтору кирдори нек, адолатнокӣ, покқивдони ва дар маҷмӯъ, аз сатҳи баланди маърифати ҳуқуқии шох Куруши Кабир шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тавр, дар давраҳои гуногун дар бораи инсонҳои бузург, ба монанди Муҳаммад(с), Куруши Кабир, Спитамен, Зардушт, Имоми Аъзам, Исмоили Сомонӣ, Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абуалӣ ибни Сино ва дигарон, ки корномаю хидмати таърихии онҳо ба таври мушаххас дар китоби «Чехраҳои мондагор»-и Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зикр шудаанд, метавон сухан кард. Ҳамаи онҳо соҳиби илму хираду адолат, миллатдӯсту ватанпарвар, ҳимоятгари арзишҳои миллию фарҳанг ва дар умум, дорои маърифати баланди ҳуқуқӣ буданд. Дар асосҳои таҳлилҳои зикргардида метавон гуфт, новобаста аз он ки шахс дорои чӣ гуна маълумот, ихтисос ва ё касб аст, метавонад, соҳиби маърифати баланди ҳуқуқӣ бошад, зеро шаҳрванд бояд ҳамеша аз ҳуқуқи манфиатҳои хеш бархӯрдор

бошад. Онро талаб кунад ва дар баробари ин, иҷроии уҳдадорихояшро низ дар заминаи риояи қонун ва санадҳои меъёрии қабулшуда вазифаи аввалиндараҷаи худ ҳисобад.

Дигар масъала дарки мафҳумҳои «маърифат», «маърифати ҳуқуқӣ» ва истилоҳу мафҳумҳои ба ин монанд мебошанд. Истилоҳи «тарбия» маънои малакаҳо оид ба рафтор ва кирдор, ки ба воситаи мактаб, оила ва муҳит ба кас талқин мешаванд, омӯхтани адаб ва

омӯзиш мебошад. Дар ҳолати илова кардани истилоҳи ҳуқуқ ба истилоҳи *тарбия* он маънои омӯзиши илмҳои ҳуқуқро дорад.

Дар «Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ» истилоҳи «фарҳанг» аз калимаи арабӣ гирифта шуда, маънои маҷмуи дастовардҳои инсоният дар соҳаи муносибатҳои истеҳсолӣ, ҷамъиятӣ ва ахлоқиро ифода карда, ҳамчунин, маданият, одоб ва тадбирро мефаҳмонад. Тарбияи ҳуқуқӣ фаъолияти мунтазами муташаккил, мақсаднок ва танзимгаштаи мақомоти муассисаҳои давлатӣ, ташкилотҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, шахсони мансабдор, хизматчиёни давлатӣ ва шаҳрвандон мебошад. Он чун намуди тарбияи сиёсӣ, ахлоқӣ, меҳнатӣ, эстетикӣ ва монанди ин арзёбӣ мешавад. Дар ин ҳолат хусусиятҳои фарқкунандаи ҳар як намуди тарбия омӯхта мешаванд. Дар ҳолатҳои дигар умумияти ҳамаи намудҳои тарбия дар заминаи объекти умумии онҳо - шахсияти инсон муайян мешавад.

Ҳамин тариқ, тарбияи ҳуқуқӣ раванди ба нақша гирифташуда, идорашаванда, муташаккил, бонизом ва ҳадафмандонаи таъсиррасонӣ ба шуур ва психологияи шаҳрвандон тавассути ҳамаи шаклҳо, воситаҳо ва усулҳои тарбияи ҳуқуқӣ, баҳри ташаккули донишҳо, тасаввурот, талабот, арзишҳои ҳуқуқ, рафторҳои ҳуқуқии одамон мебошад. Ҳамчунин, тарбияи ҳуқуқӣ шакли фаъолияти давлат, мақомоти он ва шахсони мансабдор, иттиҳодҳои ҷамъиятӣ, коллективҳои меҳнатӣ баҳри ташаккули эҳтиром ба ҳуқуқ, донишҳо, ақидаҳои ҳуқуқӣ, одатҳои таъминкунандаи рафтори ҳуқуқӣ мавқеи фаъоли ҳуқуқӣ ҳангоми истифода ва иҷрои меъёрҳои ҳуқуқӣ ба шумор меравад. Аз мафҳумҳои зикршуда бармеояд, ки *тарбияи ҳуқуқӣ* зинаи аввали фаҳмиш ва омӯзиши ҳуқуқӣ буда, инсонро ба марҳалаи дигар, яъне дарки шуури ҳуқуқӣ равона месозад.

Шуури ҳуқуқӣ маҷмуи мафҳумҳои тасаввуроти одамон оид ба ҳуқуқ аст, ки муносибати онҳоро ба ҳуқуқ ва падидаҳои ҳуқуқӣ ифода мекунад. Дар ҳолати доро будан ба маърифати ҳуқуқӣ инсон ҳуқуқи худ ва муҳим будани онро дар ҷомеа дарк мекунад.

Фарҳанги ҳуқуқӣ як намуди фарҳанги ҷомеа буда, аз сатҳи инкишофи ҳуқуқии ҷомеа дар робита бо ҳамаи унсурҳои воқеияти ҳуқуқӣ шаҳодат медиҳад. Бояд қайд кард, ки фарҳанги ҳуқуқӣ аз шуури ҳуқуқӣ фарқ дошта, танҳо бо шуури ҳуқуқӣ алоқаманд нест ва унсурҳои зиёдро фаро мегирад.

Барои маърифати ҳуқуқиро такмил додан зарур аст, ки мо ба тарбияи ҳуқуқии шогирдон ва дар ниҳоят, ҷомеа бештар таваҷҷухро равона созем.

Дар такмилу таҳрири нав қабул шудани қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим» ва «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи кӯдак» айни муддао ва талаби рӯз буда, масъулияти моро дар дарки ин мафҳум ва амалӣ гардондани ҳадафҳои пешорӯ меафзояд.

ЛОНДОН: 41 ПИРҶҶИ ДАР ОЛИМПИАДАИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ «TEENEAGLE»

Рӯзҳои 23-30 июни соли 2024 дар шаҳри Лондони Шоҳигарии Британияи Кабир Олимпиадаи байналмилалии «TeenEagle» аз фанни забони англисӣ баргузор гардид.

Олимпиадаи мазкур аз рӯйи 3 категорияи синнусолӣ ва 2 номинатсия байни хонандагони синфҳои 3-11 баргузор карда шуд. Дастаи мунтахаби Ҷумҳурии Тоҷикистонро 46 нафар хонандагон аз муассисаҳои гуногуни таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ муаррифӣ намуданд.

Аз рӯйи номинатсияи «Малақаҳои қабулкунӣ» (шунавоӣ ва хониш) ҷойи якум 1 нафар, ҷойи дуюм 12 нафар ва ҷойи сеюм 12 нафар, дар номинатсияи «Малақаҳои истеҳсолӣ» (гуфтугӯӣ ва маҳорати навиштан) бошад, ба гирифтани ҷойи якум 2 нафар, ҷойи дуюм 5 нафар ва ҷойи сеюм 9 нафар сазовор гаштанд, ки дар маҷмӯъ, 41 ҷойи ифтихориро ташкил медиҳад.

Олимпиадаи мазкур сатҳи миёна буда, ҳамасола дар кишварҳои гуногун, аз ҷумла, Шоҳигарии Британияи Кабир, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва Малайзия барои дӯстдорони фанни забони англисӣ баргузор мегардад. Соли 2024 дар ин олимпиада зиёда аз 2140 нафар хонандагон аз 846 муассисаҳои таълимии дунё ва 66 кишвари олам иштирок намуданд.

ВАҲДАТСАРОЕ БО ДАРДИ МИЛЛАТ

Рисолати аҳли зиё, бахусус, аҳли эҷод дар он аст, ки дар баёни ҳақиқати воқеии таъриху сарнавишти миллат ростгӯву якрӯй ва муфасссири ангезаҳои вуқуи костагиҳову нуқсҳо дар шоҳроҳи зиндагии мардум, инчунин, роҳбаладу растагоре ба сӯи манзили саодати миллат бошанд. Имрӯз ин рисолати бузург бар дӯши ҳамагон аст, зеро насли ҷавони мо аз наздиктарин ҳақиқати таърихии ибтидои солҳои Истиқлол воқиф нест.

Аминҷон ЗАРИФ –
устоди Коллеҷи
политехникии
ноҳияи Зафаробод

Дар адабиёту матбуот ва дигар васоити иттилоот шеъргонаҳое аз нозиме чанд чарх мезананд, ки аз асрори воқеият, шаммае бӯй набурдаву таърифоти аз бадеият холианд ва ин аст, ки ба дилҳо намешинанду ба дардҳо камтар меҳӯранд. Лек рисолати воқеӣ дар нигоштаҳои озодазодагони саршиноси миллат иҷро ва дарҷ ёфтааст. Агар устод Ашӯр Сафар фоҷиаи омада бар сари миллати ҷабри таърих кашидаи тоҷикро бо ҷашми сар дидаву бо дарду ҳасрат: “Як бори дигар ханда ба лаб мешуда бошад? Дар кишвари ғам базму тараб мешуда бошад?” гуфта бошад, ҷанги таҳмилию шаҳрвандии солҳои 90-ум шоири аз дарди миллат фидоашта Лоиқ Шералиро дар гирдоби ғам афканда буд ва хушхабари Созишномаи истиқрори сулҳ ва оштии миллиро бо нидои “Ҷанги девонавори мо бигзашт, Сулҳи деринтизори мо омад!” ба аҳли миллат расонид. Наҳси ин рӯзҳои сиёҳу хонабарандоз ва миллаткуш ба дили шоири хушзавқу миллатдӯст, ҳақиқатнигору чирагуфтор Қутбӣ Киром зарбаҳои ҷонгудоз бизад ва бо ҳамон ростманишию саркашӣ ба даргоҳи Яздон муроҷиат мекард:

*Худоё, тоҷиконатро амон бахшо зи худҳоҳӣ,
Дилам сад пора шуд аз маншаи “инҷой” – “онҷой” ...
Суханнодон, суханнодидаҳо имрӯз пурҳарфанд,
Дарево, нуктадоне, нуктасанҷе, нуктафармое.
Ба ҳар ки бингарам, теги забонаш қатл меҳоҳад,
Дарево, шарбате, нуқле, наботе, мағзу ҳалвое,
Зи ҷашми мардумӣ ҷои муҳаббат кина мерезад,
Дарево, наргису бодому оҳуеву ҷодуе.
Сари як мӯй меистанд қавми номуросое,
Дарево, хатти Аттореву тори меҳри Мавлое,
Касе аз меҳри миллат сӯхт, ё худро ба об афканд!
Дарево Ғурие ё Маздаке, фарзанди Саққое...*

Маҳалҳо тақсим намуда, ҳукумат карданд ва тухми низоъ дар байни афроди маҳалҳо бикошанд. Дареғи шоир аз он аст, ки тоҷикон тули таърих баҳри Истиқлол пас аз ҳар парокандагӣ ҳамчу Маздаку Ғурак ва чун Баччаи Саққо (Абдуллоҳи Каллақонӣ) пешвие доштанд ва имрӯз ба Истиқлол расидану онро ба нестӣ бурдан гуноҳест азим дар назди

Наздиқ ба се даҳсола аст, ки нигоштаҳои дардолудаю бо хуни дилу ҷигари бирён ангоштаи устоди зиндаёд, шоири закию хирадманд Қутбӣ Киром машъали тобноку бурҳони қотеъ дар баёни ҳақиқати таърихи пурфоҷиаи миллат дар ибтидои солҳои Истиқлол аст. Шоири якрӯю дардошнои миллат дар шеъри болоии “Дарди миллат” ҳақиқат ва асли фоҷиаи ибтидои солҳои 90-умро дақиқу шоирона ва далерона баён сохтааст. Фоҷеаи он солҳост, ки барои заифу нотавон сохтани миллати гарданкашу лашкаршикани тоҷик зархаридони хоҷаҳои хориҷӣ миллатро ба

ниёғони хеш аст. Дар шеъри “Чарху ба кори хештан” шоири матиниродаи халқ саранҷоми ин накбату бадбахтиро чӯёсту дар тақопӯст:

**Халқи моро чӣ накбате аз пеши по дамид,
Бо мардиам мазаллати номард мекашам...
...Чун барги гул башорати субҳи сафо будам.
Ҳоло ҷафои душмани шабгард мекашам.**

Шоири ҳақиқатгӯю нотарс ва ростбаён фоҷиаи аз наҳси сиёҳи ҷанги тоҷиккуш бо роҳбаладию зери мили силоҳ ба он сӯи рӯди Омӯ рафтани гурезагону баргаштани онҳоро ба санъати муқобила дардошноёна баён сохта, ки бояд ин дарси ибрати ҳаёт дар шинохти қадри обу хоки муққадаси Ватан гардад.

**...Дошта аз домони безориён он сӯй рафтанд,
Ин тараф бе сояи нопокашон ҳайрон гузаштанд.
Ёлаву сахро чу пурхун гашта буд аз дасти онҳо,
Сӯи манзилҳои худ аз байни қабристон гузаштанд...
Иффати бокираҳои ширмасту шергир,
Монд дар он сӯи соҳил, волаву сарсон гузаштанд...**

Бадбахтии миллат он аст, ки бозичаи дасти дигарон ва таблиғгари мафкураи ҳадафноки бегонагон гардад, чун суфие дар ҳикоёти “Маснавии маънавӣ”-и Ҷалолуддини Балхӣ беҳудона “хар бирафту хар бирафту хар бирафт” гуфтаву мастана дасту по зада, беҳабар аз он ки хари ўро бурдаанд. Шоир дар шеъри “Душанбе” мардона ва бо дарди ҷигарсӯз менигорад:

**...Ёд дорӣ, динаҳак буд,
Як суҳаннодида худро хонда доно,
Ҳар тараф мерафт аргушт,
Барфушурда бар ҳаво мушт .
Ў ҷанубию шимолиро
Ба ҳам дардода мекушт ...
... Минбари аъло намуда зинаҳоро,
Мезадӣ санги маломат,
«-Нест Турсунзода шоир,
Рӯдакӣ кӯр асту тарсо,
Кулли хучандӣ мугул аст,
Турк аҷдоди Самарқанду Бухоро!”**

Бетарафӣ ё кӯр-кӯрона пайравии аҳли зиё аз он гурӯҳҳои ифротии солҳои ибтидои Истиқлол фоҷиаи хунине бар сари миллат овард, ки шоир онро худкушию береша сохтан бо дасти хеш медонад. Хитобаи шоир бар гумроҳоне, ки бо ташвиқи бегонагон, ё аз ҷаҳлу нодонӣ, ё аз сари ҳавову ҳавас камон бар даст бар куштору ғорати хонаву дари бобой ва молу амволи ҳамсоюву ҳамдеҳагон зада буданд, равона гардидааст:

**Эй, камонбардаст!
Камонабрӯи ту дар хона гирён ...
...Қомати ў чун камон ҳамгашта,
Бингар,
Он камони хеш бигзор,
Рав,
Он камонабрӯи худ бар дида бардор!**

Мундариҷаи ашъори устод Қутби Киrom аз оғоз то ба фарҷом накҳати гулу райҳони Ватани биҳиштисту оинадори тинати обшорони баланду ғурури қуллаҳои нангу ори ориёна ва хираду порсоии орифонаи тоҷикон чун:

**Зиндагиро кӣ гуфт номард аст?
Ҳар ки гуфт, худ то қучо мард аст!
Зиндагӣ марду мард меҳаҳад,
Сари болову дард меҳаҳад!**

Бузургони миллат тӯли таърих ҳамеша аз дарди миллату фоҷиаи ба сар омадаи он хуни ҷигар хурдаву дарду доғи онро бо торҳои дили хеш дарку эҳсосу менамудаанд. Чунонеки дар вопасин нигоштаҳои дардолуди устод бо номи “Нома аз роҳи дур”, ки бо саъю кӯшиши муаррихи номвар Карим Абдулов пас аз шаш соли вафоти шоир соли 2002 нашр гаштааст, тамоми фоҷиаи миллат дар оғози солҳои 90-уми асри XX бо нигоҳи шоиронаву аз оинаи хирад ба тасвир омадааст. Устоди ширинбаёну маънифаҳм, розкушои шеъри ҳазрати

Бедилу Туғрал дар нимароҳи орзуҳои ишқи шеъри орифонаю ҳакимона аз тӯфони ҷаҳлу бедоди ҷангу решасӯзи тоҷиккуш боз дилрешу ҷигарпора гардида менигорад;

**Дар дили ман тарона месӯзад,
Шафақи ҷовидона месӯзад...
....Сари мардони мард ҳам омад,
Нокасе нокасона дил сӯзад.
Магар ин аст расми ҷанги худӣ,
Коҳ истода, дона месӯзад?!**

Дардову дарего, ки шоире бо маънии баланд ва бо ғурури тоҷикона соле қабл аз ба даст омадани сулҳу ваҳдати миллӣ бо андуҳи ғами миллат аз олам даргузашт. Ў борҳо рӯй бар чодари модаронаи хок кашид ва рӯй бар симурғи зиндадорандаи миллат – Наврӯзи хушноми ориёӣ намуда, илтиҷокунон суруда буд:

**Ман аз Наврӯз меҳоҳам, ки орад
Ҷар он чӣ з-они мо буду зи мо шуд!**

Бале, Наврӯзи соли 1997-ум сулҳу ваҳдати миллат ба бор оварду умри дубораи миллат гардид ва орзуи накуя аҳурии шоир боли симурғӣ дар фазои Меҳан гушуд. Ҳоло ки рӯзҳои ҷашни 27-солагии Ваҳдати миллисту шукуфтани гули мақсуди шоир, ҷавонон ва наслҳои худогоҳу ҳештаншиноро тарғиб бояд намуд, то ба осори бузургони миллат рӯй оранд ва фоҷиаи миллатро аз нигоҳи абармардони он ба таҳқиқ бигиранд, зеро дар ин талотумхонаи гирдоби ҷаҳонишавӣ хушриву зиракии сиёсату миллӣ зарур аст;

**...Мерасад нақҳати гули Наврӯз,
Хонаҳоро макони ид кунед...
Мерасад нақҳати гули Ваҳдат,
Ҷашни ин рӯзи саид кунед.**

АНТАЛИЯ: 6 ДОВТАЛАБ – 6 ҶОЛИБ

6 нафар хонандагони синфҳои 7-9-и мамлакат дар 28-умин Олимпиадаи байналмилалӣ математикии наврасони Балкан «JBMO-2024» аз фанни математика иштирок намуда, сазовори ҷойҳои ифтихорӣ гардиданд.

Олимпиадаи мазкур аз 25 то 30 июни соли 2024 дар шаҳри Анталияи Ҷумҳурии Туркия баргузор шуда, дар он наврасони зиёда аз 20 давлати дунё иштирок намуданд. Дастаи мунтахаби Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар ин Олимпиадаи бонуфузи байналмилалӣ 6 нафар хонанда намоёндогӣ намуд. Хушбахтона, ҳамаи хонандагони тоҷик тавонистанд дар ин сабқати илмӣ байналмилалӣ шарафи ҷумҳуриро баланд бардошта, сазовори 6 ҷойи ифтихорӣ гарданд.

Ин дастовард шаҳодати он аст, ки рушди ҳаракати олимпӣ дар кишвар сол ба сол беҳтар гардида, хонандагони тоҷик аз фанҳои табиӣ-риёзӣ бо давлатҳои тараққиқардаи дунё рақобати арзанда нишон дода, нуфузи кишварро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд мебардоранд. Дар Олимпиада, аз ҷумла, аз Фаронса, Туркия, Хорватия, Сербия, Албания, Руминия, Македония, Югославия, Босния ва Герцеговина, Черногория, Молдавия, Юнон, Арабистони Саудӣ, Тоҷикистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон, Булғористон, Озарбойҷон, Филиппин, Кипр ва ғ. дар ҳайати як дастаи иборат аз 6 нафар хонандагони синфҳои 7-9 (то 15-сола) иштирок намуданд.

ВАҲДАТИ МИЛЛӢ – БУЗУРГТАРИН ДАСТОВАРДИ МИЛЛАТ

Ваҳдат чист? Ваҳдат якдилӣ, иттиҳод, сулҳ, хушбахтӣ, ягонагӣ, сарфарозӣ, комёбӣ ва таҳкимдеҳу ташаккулбахши давлату давлатдорист. Ваҳдат ба ҳам омадан, иттифоқ будан, дӯсту бародар будани халқҳои дунё, амну оромӣ дар саросари кишварҳо мебошад.

Ваҳдат яке аз рӯкнҳои асосии давлатдорӣ миқдоди миллӣ буда, асоси пешравии кулли ҷомеа ба ҳисоб меравад. Зеро танҳо дар ҳолати пурра ҳукмфармо будани фазои сулҳу ваҳдати миллӣ дар ҷомеа давлат рӯ ба тараққӣ ниҳода, тамоми соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ сол ба сол рушд мекунад ва ҳар як фард барои худ зиндагии ошоштаро фароҳам меоварад. Ваҳдат дар зиндагии инсон ва дар ҳаёти ӯ нақши меҳварӣ ва пурарзиш дорад. Ваҳдати миллӣ бузургтарин ва муқаддастарин дастоварди миллати тоҷик дар даврони соҳибистиклолии кишвар ба ҳисоб рафта, нақши бузургеро дар сарҷамъии миллат ва пойдории он гузоштааст. Маҳз бо саъю талош ва азму иродаи устувори Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 27 июни соли 1997, пас аз 8 давраи гуфтушунидҳо (солҳои 1994 то 1997) миёни Ҳукумати қонунии ҷумҳурӣ ва муҳолифин дар шаҳри Маскав «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон» ба имзо расид. Ин санади таърихӣ дар ташаккул ва рушди давлатдорӣ миллати тоҷик нақши беандоза дошта, баҳри амалӣ гардидани он нақши бевоситаи фарзанди фарзонаи халқи тоҷик, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бас бузург аст.

Дар он давраи басо муҳимми таърихии миллат, ки тамоми пояҳои давлатдорӣ дар вартаи нобудшавӣ қарор дошта, хатари ҳамчун давлати мустақил аз байн рафтан тоҷиконро таҳдид мекард, маҳз Пешвои миллат роҳбарии давлатро ба уҳда гирифта, миллати тоҷикро дар минтақа ва ҷаҳон ҳамчун миллати бофарҳангу сулҳхоҳ муаррифӣ намуда, мардуми парокандаи тоҷикро сарҷамъ карданд. Бо ба имзо расидани ин ҳуҷҷати бениҳоят пурарзиш

ба ҷанги дохилии шаҳрвандӣ хотима бахшида шуд, миллати парешон сарҷамъ гардид ва тамоми соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ ҷомеа рӯ ба афзоиш овард. Барои бунёди рӯзгори ободу осудаи ҷомеа заминаи воқеӣ гузошта шуд. Сулҳу ваҳдати тоҷикон на танҳо давлату миллатро наҷот дод, балки дар дили насли ҷавони тоҷик умед ба ояндаи нек, хушбахтӣ, саодат, неқномӣ ва ваҳдатро бедору пойдор намуд.

Сарвари давлатамон дар рушди сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва таърихиву фарҳангии давлати мустақили Тоҷикистон хидматҳои бузурги тақдир-

созро ба сомон расониданд ва то ҳол дар ин роҳ устуворона, бо қидду ҷаҳди беандоза ва масъулияти бузург қадам мегузоранд, пеш мераванд. Дар натиҷаи заҳматҳои шабонарӯзӣ, ҷонфидоӣҳо ва ҳисси баланди меҳанпарастии Пешвои миллатамон пояи сулҳу ошоштагӣ дар ин сарзамини ҳамешабаҳор дар сатҳи баланд мустаҳкам гардид. Аз ин ҷост, ки Сарвари давлатамон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат ва аз ҷониби кулли тоҷикони дунё, халқиятҳои дигар давлатҳои ҳамсоя ва гирду

**Шукуфа
ТОҶИБОЙЗОДА –
омӯзгори
географияи
Коллеҷи
омӯзгории
шаҳри Душанбе**

атрофи мо ҳамчун Пешвои тоҷикони ҷаҳон эътироф гардидаанд. Ҳамакнун, Президенти мо рамзи пойдориву бардавомии давлатдории мустақили тоҷикон, сулҳу ваҳдати миллӣ, кафили рушди босубот ва устувори ҷомеаи Тоҷикистон мебошанд. Боиси сарбаландӣ ва хушнудист, ки миллати тоҷик ва Тоҷикистон имрӯз намунаи ибрат дар саросари кишварҳои мутамаддин гардидааст. Иттифоқ будани миллати тоҷик, пешравию кишвари бихиштосои мо, меҳмоннавозии халқи инсондӯсти мо мамлакатҳои бурунмарзиро мафтун кардааст. Таҷрибаи сулҳи тоҷикон дар ташкилотҳои бонуфузи байналмилалӣ, хусусан, Созмони Милали Муттаҳид мавриди омӯзиш қарор гирифта, он ҳамчун намуна барои дигар халқу миллатҳо тавсия мегардад. Ин ҳама аз ваҳдату ягонагии миллати тоҷик, самимӣ будани меҳру муҳаббати мо нисбат ба Ватан гувоҳи медиҳад. Вобаста ба масъалаи пойдорӣ сулҳу ваҳдати миллии тоҷикон Сарвари давлатамон ба таври доимӣ суҳанони ҳикматбор гуфта, халқро ба сарҷамъӣ ва ягонагӣ даъват менамоянд ва аҳли кишвар неруи тоза мебахшанд. Пешвои миллат зимни яке аз суҳанрониҳои худ чунин қайд карданд: «Ҳар касе, ки ниҳоле сабзонада бошад, медонад, ки дарахт сола як маротиба ҳосил медиҳад. Аммо ниҳоле низ вуҷуд дорад, ки ҳамеша меваи ширин ба бор меоварад. Мо аллакай меваи ширин аз дарахти сабзонадамон чашидем, ҷомеаи мо аз он баҳравар гардид, мо ҳаргиз роҳ намедиҳем, ки тешае ба решаи он расад.» Ваҳдат беҳтарин неъматӣ ҳаёти инсон, орзуву армон, таҳкими давлатдорӣ, наҷоти миллат, рушду нумуи Тоҷикистони азизамон ва ҳастии инсон дар ҳар давра замон аст.

Дар воқеъ, ваҳдати миллӣ ба пешравию ободии мамлакат неруи суръати баланд мебахшад ва ҳар як фарди соҳибхирад аз доштани ин неъматӣ бебаҳо ифтихор мекунад, зеро медонад, ки то дар Ватани азизамон сулҳу ваҳдат ҳукмфармост, ҳеҷ кас наметавонад ҳуқуқ ва озодии миллати тоҷикро халалдор созад. Танҳо бо роҳи ваҳдату ягонагӣ метавон истиқлолу ободии Меҳан ва амну осоиштагии мардумро аз ҳама хавфу хатар эмин нигоҳ дошт. Танҳо дар сурати ваҳдат душвориҳо паси сар мешаванд. Рӯзгори мардум рӯ ба беҳбудӣ меорад, кишвари азизамон бо шоҳроҳи пешрафту тараққиёт пеш меравад.

Дар ҳақиқат, ба шарофати ваҳдати миллӣ сулҳу субот, оромиву осоиштагӣ, пешрафту тараққиёт, ободии давлату миллат ва зиндагии шоистаи мардуми тоҷик таъмин аст. Ваҳдат оғози ҳамаи созандагиву ободкориҳо, ибтидои суботи сиёсӣ ва иҷтимоӣ, некуаҳволияи рӯзгори ободу осудаи мардум ва эҳёи ҳудудиҳои ҳудудиҳои ва роҳ ба сӯи фардои дурахшон аст. Аз ин рӯ, ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон вазифадор аст, ки ваҳдати миллиро ҳифз намояд, барои тарбияи насли наврас дар руҳияи ватандӯстӣ ва пойдорӣ арзишҳои миллӣ, маънавӣ ва ахлоқӣ саъй намояд, ҷавононро ба қадриҳои ва ҳифзи Ватани ҳудудиҳои ҳудудиҳои кунад. Имрӯз мо ифтихормандем, ки ҳар як шаҳрванди ватандӯсти кишвар баҳри таҳкими сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ, ҳифзи марзу буми ҷумҳурий, таҳкими пояҳои давлатдорӣ миллӣ, рушди давлатдорӣ ва ободии Ватани маҳбубамон саъю талош меварзад.

Мо бояд мактаби давлатдорӣ миллии Пешвои миллатамон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро бо тамоми паҳлуҳои мавриди омӯзиш қарор дода, ҳамчун дастурамали доимии худ қарор диҳем.

Поянда бояд ваҳдати миллати тоҷик!

НОРАК: 300 ХОНАНДА ДАР «ОФТОБАК»

Бо дастгирии Шурои иттифоқҳои касабии вилояти Хатлон дар шаҳри Нораки истироҳатгоҳи беруназшаҳрии «Офтобак» ба ҷаҳзӣ оғоз намуд, ки дар бастаи якуми он 100 нафар кӯдаку наврас аз шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон ба истироҳат фаро гирифта шудаанд.

Тибқи иттилои раиси Иттифоқи касабии кормандони маорифи шаҳри Нораки Аслия Сафарзода, истироҳатгоҳи «Офтобак» соли равон дар се баста ҷаҳзӣ намуда, мувофиқи нақшаи пешбинишуда, дар он бояд 300 нафар кӯдаку наврас ба фароғат фаро гирифта шаванд. Дар бастаи аввал 100 нафар кӯдаку наврас ҷалб гардиданд, ки бо ҷор вақт ҳуруки гарм таъмин буда, ба онҳо беҳтарин мураббияҳои машғулиятҳои тарбиявӣ фарҳангӣ ва мусобиқаҳои варзишӣ мегузаронанд.

ШОИРИ МЕҲАНПАРВАРУ ВАҲДАТСАРО

Барои дарёфти Ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи А.Рӯдакӣ

Устод Рустам Ваҳхобзода бо андешаҳои орифонааш дар майдони шеъри муосири тоҷик солҳост, ки табъозмӯй менамояд. Мавсуф шоири меҳандӯсту ваҳдатсаро буда, дар ашъори ғиноии ӯ мавзуҳои муҳаббату маҳбубияти Ватан, даъват ба ваҳдату иттиҳод, ҳувияти миллӣ, худшиносию ҳудогоҳии миллӣ, некию ростӣ, ташвиқи илму ҳунар, аз байн бурдани маҳалгароию бегонапарастӣ ва ифротгароӣ, арҷ гузоштан ба суннатҳои қадимаи тоҷикон, ситоиши қаҳрамонҳои асотирию таърихӣ тоҷикон, пос доштани забони ноби тоҷикӣ инъикос шудаанд.

С.МИРАЛИЕВА –
мудири бахши
идоракунии
сифати таҳсилот,
омӯзгори калони
кафедраи
забонҳои ДТҶТ ба
номи С. Раҳимов

Шоири маъруфу андешапарвар ва хушсалиқа дар солҳои ҳаштодуми асри XX ба саҳни адабиёти тоҷик гомҳои устувор ниҳода, дар замони Истиқлол ҳамчун шоири баркамол ва устод эътироф гардидааст. Шеъри ӯ муаррифи завқу истеъдод ва салиқаи ҳунару таҷрибаи ӯст. Солҳост, ки дар тарбияи насли наврас бо омӯзгорӣ дар риштаи адабиёт ва шеърҳои меҳанпарваронаю инсондӯстиаш саҳми назаррасу пурарзише дорад. Мавзуи Ватан ва ватандорӣ дар эҷодиёти зиёда аз чилсолаи Рустам Ваҳхобзода паҳноӣ васеъ дошта, аз оғози ба шоирӣ пардохтани ӯ то кунун зина ба зина идома дошта, аз шеъре ба шеъре уфуқҳои тоза касб мекунад. Дар маҷмуаи «Қаламрави меҳр» аз ашъори китобҳои пеш аз ин

чопшуда, баъзан бо таҳриру илова ва ашъори баъдан навиштаи шоир гирдоварӣ шудааст. Дар маҷмуа осори шоир ба 8 қисми калон ҷудо гардида, дарунмояи он саршор аз меҳри беандозаи шоир ба Ватани маҳбуб, ҳувияту худшиносии миллӣ, ваҳдат, дур будан аз маҳалгароию бегонапарастӣ, арҷ гузоштан ба анъанаю суннатҳои қадимаи тоҷикон, эҳё, давом додан ва зинда нигоҳ доштани анъанаи шоирони классик, содиқ будан ба Меҳану хоки муқаддаси он мебошад. Қисмати «Манзумаҳо» фарогири шеъри ноби шоир аст, ки муфассалтари он – манзумаи ғиноии «Лозуркӯҳ» хеле қобили тавачҷуҳ аст. Достони «Лозуркӯҳ» дар ин маҷмуа аз шаш шеъри алоҳида иборат аст: «Паём», «Сипос», «Сафар», «Дидор», «Наҷво» ва «Ниёиш.» Ин манзума ё достони ғиноӣ шеърест, ки ба сурати чорпора, катрин навишта шудааст. Мавзуи он аз ҷумлаи мавзуҳои муҳимми ҷомеаи ҷаҳонӣ буда, иборат аз ҳифзу ҳимояи муҳити инсонӣ аст. Мавзуи доғи рӯз аст. Моҳияти ин мавзӯ барои аҳли ҷомеаи мо, баъд аз масъалагузории Пешвои миллат дар арсаи байналмилалӣ, дар Конфронси

15-уми ҷонибҳои Конвенсияи Созмони Милалӣ Муттаҳид оид ба тағйирёбии иқлим дар шаҳри Копенгаген дақиқтар равшану ошкор шуд.

**...Аз минбари Созмони Миллатҳо
Овои расои тоҷикӣ бар шуд.
Минбар на, ки қуллаи Бадахшон буд,
Симуре аз он даме паровар шуд.**

**Шуд боз мисоли дафтари Саъдӣ
Ба рӯйи замона дафтари Тоҷик.
Чун шарфаи рӯди кӯҳ боло шуд
Пайгоми фасеҳи Раҳбари Тоҷик:**

**Сад рӯди дуруд мо равон дорем,
Сарчӯи бузург аз осмон дорем.
Мо ташна наему оташе дар чон
Аз сӯзиши чони ташнагон дорем.**

Мавзуи манзума иборат аст аз мавзуи муҳимтарини рӯзи мо, ки аз байн рафтани манбаъҳои оби баста ба лозурҳо, яъне пиряхҳо аст, ки ин як мавзуи фақат яктарафа нест, балки имрӯз ин захираҳои бузург дар тамоми дунё рӯ ба коҳиш ҳастанд, ки сабабгориш, албатта, дар баробари омилҳои кайҳонӣ, пеш аз ҳама, омилҳои табиӣ, омилҳои инсонӣ аст. Дар шеъри «Кӯҳистон», ки дар китоби «Қаламрави меҳр» дар идомаи манзумаи «Лозуркӯҳ» меояд, ҳамин мавзӯ ба гунаи дигар давом ёфтааст.

Сарчашмашиносии шеърҳои дар васфи Ватан – Тоҷикистон сурудаи Рустам Ваҳҳобзода паҳноӣ хеле васеъ дошта, аз адабиёти классики форсу тоҷик оғоз ёфта, бо фарогирии сурудаҳои ҳамнавъи шоирони ҷаҳон, ба шеъри устодони назми муосири тоҷик алоқаманд мешавад.

Дар эҷодиёти Рустам Ваҳҳобзода шеърҳои ҳакимонаву ҳикматомез, ашъори фарогири саргузашту хотираҳои таърихӣ мондагори халқи тоҷику форс, волоияти мақоми забони ноби тоҷикӣ дар мадди назар меистад. Дар шеъри «Қонуни забон» шоир даҳ моддаи манзуми худро ба истиқболи тарҳи нави «Қонуни забони давлатӣ» пешниҳод мекунад ва дар ин шеър баёни ошкоро ва ҷо-ҷо тасвирҳои шиоромезу дар айнаи замон шоиронаро ба кор мебарад.

**Ин забони осмонист,
Нардбони осмон аст.
Паллаҳои ояталкурсист,
Мояи рушди таъолист,
Шаҳри андешаи олист,
Хуни озодӣ бичӯшад дар рағи ҳар вожаи нобаш,
Ҷовидон аз оби озодӣ бибояд дошт шодобаш...**

Ватандорӣю ватандӯстии ҳар як инсон соҳибдил аз дӯст доштани зодгоҳаш сарчашма мегирад. Устод Рустам Ваҳҳобзода низ дӯст доштани Ватан, эҳтирому садоқат ва арҷгузорию Ватанро аз зодгоҳи хеш, оғоз намудааст. Шоир дар шеъри «Сомонгирд» тавсифу таърихи шаҳри Душанберо бо муҳаббати беандоза тараннум менамояд. Дар қисмати ғазалиёти маҷмуаи «Қаламрави меҳр» шоир шеъре дорад бо номи «Душанбе», ки аз дирӯзу имрӯзу фардо ва аз қиблагоҳу ҳадяи аъло будани ин шаҳр ҳадс мезанад.

**Имрӯз Самарқанду Бухорост Душанбе,
Бар тоҷики гораи зада дунёст Душанбе.
Хатлону Бадахшону Ҳисори ту ҳамин ҷост,
Дар шаш ҷиҳати мост, ҳама ҷост Душанбе.**

Дар қисмати «Наврӯзнома»-и маҷмуаи «Қаламрави меҳр» шеърҳои дар бахши ҷашнҳои суннатӣ эҷоднамудаи Рустам Ваҳҳобзода, аз ҷумла, «Наврӯзгоҳ», «Наврӯзӣ», «Наврӯзрой», «Эҳёи Наврӯзӣ», «Ангораҳои баҳор», «Наврӯз» (Дар ҳошияи тақвим), «Шогун Наврӯз», «Девони Наврӯз», «Парчами Наврӯз» оварда шуда, аз таърихи куҳан доштани ин ҷашнҳои миллии суннатӣ ва аҷдодии мо сухан меравад. Ин аз арҷгузорию шоир ба арзишҳои волои маънавии миллати тамаддунофари мо гувоҳӣ медиҳад.

**Наврӯз рӯзи хилқати Инсон аст.
Рӯзи кушудани дари кайҳон аст...
Наврӯз рӯзи шустани лавҳи дил
Аз нақшҳои ботили шайтон аст...
Рӯзи заволи салтанати зулмат,
Рӯзи ҷалоли Оли Хурсон аст.**

Шеърҳои дар васфи Ватан – Тоҷикистон сурудаи Рустам Ваҳҳобзодаро нафароне, ки ба шеъри шоир ба дидаи тақриз нигаристаанд, аз нигоҳи тарзи баён ва тафаккури таҳайюли шоирона махсуси худӣ ӯ дарёфтаанд. Масалан, Низом Қосим шеъри зеринро «беҳтар аз садҳо шеъри тулониву муҷарради зиндабодӣ дар васфи Ватан» донистааст:

**Ин ба ҳақиқат бинависам, на маҷоз,
Ғурбат буду шаб буду ману шамъу гудоз,
Ашке, ки ба пои шамъ резон мешуд,
Чун нақшаи хоки Тоҷикистон мешуд.**

Шоир дар ҳамаи жанрҳои лирикӣ, ки мавзуи асоси онҳо ишқу муҳаббат ва эҳсоси ботинии инсон аст, одатан боз ба ҳамаи мавзуи марказии ашъори худ – ваҳдати миллий,

худшиносии миллӣ, ҳисси ватанхоҳию истиқлолхоҳӣ рӯй меорад. Ба монанди намунаҳои зерин:

**Ватан, эй будаву нобудай ман,
Ҳама коҳида, ноафзудай ман.
Тани тифлони ту бедард бодо,
Ватан, эй ҷони дардолудай ман.**

Шоир дар рубоии зерин ҳифзи якпорчагии Ватанро шартӣ зарурӣ дониста, чунин ибрази ақида намудааст:

**На Вахшу на Хучанду на Хатлон гӯям,
На Рашту Ҳисору на Бадахшон гӯям.
Бо ин ҳама мухтасар саломе дорам,
Бе рӯеу риё чу Тоҷикистон гӯям.**

Мафҳуми ҳувият ва худшиносиро ҳуди шоир Рустам Ваҳҳобзода чунин шарҳ додааст: «Барои ҳар миллате дар ҷаҳон мафҳуме пурарзиш бо номи «ваҳдат» ҳамсанг ва ҳампояи ҳувият, истиқлол, озодӣ, худшиносӣ ва ҳар арзиши дигаре мебошад... Агар мавзӯро ба сурати кулӣ матраҳ кунем, ин мавзӯ яке аз мавзӯҳои ҷовидонии адабиёт аст... Адабиёт худ барои ваҳдат ва иттиҳоди инсонҳо хидмат мекунад...»

Шабеҳ ва эзоҳи гуфтаҳои болоро дар шеъре бо номи «Ваҳдат», ки дар ин маҷмуа дар давоми шеъри «Тоҷикистон» омадааст, пайдо мекунем:

**Чист миллат?
– Ваҳдати дунёи мост,
Дӯши мо, имрӯзи мо, фардои мост.
Аз саводаш дидаи мо равшан аст,
Дар ҳисораи ҳастии мо эман аст...
Ваҳдати миллат бақои миллат аст,
Устувор аз муддаои миллат аст.**

Шоир дар ин шеър бақои миллату давлатро аз ваҳдату яқдилӣ ва иттиҳоди халқ медонад ва агар ин иттиҳод бошад, дигар ҳеҷ бадҳоҳи замон ва фитнаҳои айём наметавонад зарару зиёне расонад. Дар шеъри «Хуршеди истиқлол» ба истиқболи ба кор шуруъ намудани Неругоҳи барқӣ оби Роғун, яке аз иншооти бузурги АСР – бузургтарин неругоҳи барқӣ Осиеи Марказӣ чунин нигоштааст:

**Зи мавҷи Вахш берун мешавад хуршеди Истиқлол,
Зиҳӣ ҷоми ҷаҳонбин дар кафи Ҷамшеди Истиқлол...
Бувад ҳар чархаи Роғун ҳарифи чархаи гардун,
Ки бо ҳар гардиши худ мекунад тавлиди Истиқлол...**

Дар эҷодиёти Рустам Ваҳҳобзода андешаҳои адабӣ эстетикӣ ва худшиносию яқдилӣ бо роҳҳои гуногун ифода шудаанд. Мақсади асосии шоир аз гуфтани шеър баёни «дард» бошад, ин дард фарогир аст: дарди нухуфтаи ботини инсон, ки дар симои шахсияти ғиноӣ, яъне ҳуди шоир зоҳир мегардад, дарди замона ва дарде, ки зодаи масъулия аст. Ғарази дигар васфу тараннуми Ватани азизу биҳиштосои Тоҷикистон ва истиқлоли миллию ваҳдат аст.

Шеъри «Авҷи шаҳомат (Дар пойи қуллаи Исмоили Сомонӣ)»-и шоир низ аз назари ҳомили ифтихороти миллӣ будан ҷолиб аст. Дар ин шеър, ки ба қуллаи баландтарини Бомӣ ҷаҳон – Қуллаи Исмоили Сомонӣ бахшида шудааст, шоир ифтихор аз соҳибхитиёри ва озодию комилҳуқуқи кишвар мекунад, авҷи шоҳомоти он ба баландтарин қуллаи ҷаҳон мерасад:

**Қуллаи авҷи шаҳомат – тоҷи Истиқлоли тоҷик,
Мезанад паҳлу ба гардун қомати иқболи тоҷик.
Мезанад пар аз фазои бостон симурғи руҳаш,
Муттаҳид аст ин ҷаҳон гӯё ба зер боли тоҷик.**

Бахши бештар таваҷҷуҳангези ин шеър байти зер аст:

**Риштаҳои рӯдбораш қитъаҳоро васл созад,
Мекунад таъмири ваҳдат панҷаи салсоли тоҷик.**

Мақсади асосии шоир дар ин байт ба сулҳу ошӣ, ба ваҳдат омадани халқҳои ҷаҳон аст.

Аз оғоз то анҷоми китоби «Қаламрави меҳр» баёнгари меҳри беандозаи шоир ба Ватан аст ва ӯ бо ин сарсупурдагӣ саҳми беандозае гузоштааст дар тақвияти руҳияи ватандӯстии насли наврас ва аҳли ҷомеа. Аз ин рӯ, бо боварии комил метавон гуфт, ки китоби «Қаламрави меҳр»-и устод Рустам Ваҳҳобзода ба Ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ сазовор мебошад.

БА ҲАРФИ ВАТАН ГЎШ ДОРАД ДИЛАМ

Барно САИДОВА –
омӯзгори кафедраи
психологияи
умумидонишгоҳии
Донишгоҳи
давлатии омӯзгории
Тоҷикистон ба номи
Садриддини Айни

Ватан дар харитаи дунё бо исми Тоҷикистон ва ё рангҳои парчами мо, ки муаррифгари сарзамини мост, ифода мегардад. Маконест, ки дар он хуни нофи мо рехтаву дар оғуши он ба воя расидаем. Он, ҳамчунин, ҷойи таваллуд ва зисти моро мефаҳмонад ё фаротар аз инҳо мафҳумест, ки ҳар як инсон бо хиради хеш бишиносад ва бо қалби хеш дӯст бидорад. Аз ин рӯ, ба қадри обу хоки Ватан бояд расид.

Дар давраи истиқлолият дар тарбияи ҷавонон то андозае пеш рафтем ва ба ин масъала Сарвари кишварамон ва аҳли ҷомеа диққати аввалиндараҷа зоҳир мекунам. Мо бояд дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ дар ниҳоди ҷавонон ғояи тавассути саъйю талаш ва азму кӯшишу ободу зебо ва рушду тараққӣ додани ватанро ҷойгузин намуда, онҳоро дар руҳияи эҳсоси ормонҳои миллӣ, худшиносӣ ва ватандӯстӣ тарбия кунем. Ба гуфтаи Максим Горкий, «Чизе аз ҳама зеботарин дар олами мо он аст, ки бо меҳнат, бо дастони пурхунари одам офарида шудааст.»

Таҳлили андешаи ифтихори миллӣ ва давлатдорӣ моро водор сохт, ки атрофи ин масъала андешаҳои ифтихори миллӣ ва ватандӯстиро мавриди таваҷҷуҳ қарор диҳем. Чунки ифтихори миллӣ ва ватандӯстӣ омили асосии рушди давлат ва мустақам гардидани пояҳои давлатдорӣ мебошанд.

Омилҳои гуногун вучуд доранд, ки ба муттаҳидии миллат ва пойдории давлату давлатдорӣ, ифтихороти миллӣ мусоидат мекунам, воқеан, осори донишмандону файласуфон ва ба монанди «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Маснави маънавий»-и Ҷалолиддини Балхӣ, «Тоҷикон»-и Бобоҷон Ғафуров ва амсоли инҳо метавонанд дар ташаккули ифтихори миллӣ ва ватандӯстӣ, худшиносиву ҳудогоҳии ҷавонон нақши муҳим бозид, онҳоро ба ободкорию созандагӣ талқину ҳидоят мекунам.

Ватандӯстӣ дар шароити имрӯзаи мураккаб гардидани вазъи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии ҷаҳони муосир аз ҳарвақта дида, арзиши зиёдро соҳиб буда метавонад. Аз ҷумла, дар Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оҳанги баланди меҳанпарварӣ, ки реша дар таърихи беш аз ҳазорсолаи миллати тоҷик дорад, бо руҳи замони муосир тавҷам гардида, панорамаи муборизаи озодихонаи халқи тоҷикро баҳри расидан ба соҳибистиқлолӣ, ки неъматӣ нодиру бебаҳост, инъикос намудааст.

Суруди миллиро хурду калони мамлакат бо ифтихор ва даст ба рӯйи сина месароянд. Суруди миллӣ аз ҷониби хонандагон пеш аз оғози ҳар чорабинӣ мунтазам қироат карда мешавад, ки ин соҳиби маърифату фарҳанги баланди ватандӯстӣ будани насли наврас ва азиз доштани як пораи хоки марзи аҷдодӣ буда, дар шинохти амиқу бештари Ватан, муқаддас донишони он аҳамияти барҷаста дорад.

Ҳадафу ғояи меҳвари Суруди миллӣ шинос шудан бо

марҳалаҳои таърихӣ муборизаҳои истиқлолиятҳои миллати тоҷик, умеду эътиқод ва эътимод ба ояндаи дурахшони Тоҷикистони азиз мебошад. Суруди миллӣ меҳру муҳаббати Ватанро дар қалби ҳар як хонанда афзун намуда, шукӯҳу барҷастагӣ ва азамати кишвари куҳанбунёди тоҷикро бештару равшантар таҷассум менамояд. Аҳамияти таърихиву

ватанпарваронаи Суруди миллӣ, қабл аз ҳама, дар он зоҳир мегардад, ки ваҳдату муттаҳидии халқи тоҷик, якпорчагӣ бақои ин марзу буми аҷдодӣ, раванди бунёдкорӣю созандагиро баҳри пешрафту рушди бесобиқаи Тоҷикистони азиз ифода мекунад.

Бинобар ин, пос доштани арзишҳои миллӣ дар ташаккули эҳсоси ватандӯстии насли наврас нақши беназирро иҷро менамояд. Педагоги машҳури рус В.А. Сухомлинский мазмуни мафҳуми «Ватан»-ро одилона ба мафҳумҳои «инсон», «маънои зиндагӣ», «қарзи фарзандӣ», «оила», «забони модарӣ», «муҳити табиат», «садоқат» алоқаманд мекунад.

Воқеан ҳам, Ватан сарнавишту қисмати ҳар як инсон, модари мушфиқу меҳрубон аст. Агар модар моро ба дунё оварда бошад, Ватан ба сарамон дастӣ навозиш гузошта, барои идомаи зиндагии рангин шароити имкон фароҳам овардааст.

Тоҷикон аз шумори он миллатҳоеанд, ки марзу буми худро дӯст медоранд ва барои ҳасти он ҷоннисорӣ мекунанд. Қаҳрамоноҳи Темурмалику Шерак, Деваштичу Восеъ низ далели гуфтаҳои болоянд. Шоири номвари тоҷик, шодравон Лоиқ Шералӣ ибтидои Ватанро аз ғаҳвора, аз шири поки модар доништааст:

**Ватан сар мешавад аз ғаҳвора,
Зи шири поки аз пистони модар.
Ватан сар мешавад аз он тавора,
Ки онро сохта дастони модар.
Ватан беҳбудию беҳрӯзии мост,
Ватан хушномию фирӯзии мост.**

Дар олам чанд муқаддасоти ҷовидонӣ ва беназир мавҷуд аст ва Модару Ватан аз ҷумлаи онҳоянд. Ҳисси волои ватандӯстӣ то дараҷаест, ки хокашро аз тахти Сулаймон ва хорашро аз лалаву райҳон хуштар медонанд:

**Хоки Ватан аз тахти Сулаймон хуштар,
Хори Ватан аз лалаву райҳон хуштар.**

Аз ин байт чунин бармеояд, ки Ватан ифтихор, шаъну шараф, ноёбтарин неъмат ва сарвати бебаҳост, ки онро ба ҳеҷ ганҷе наметавон иваз намуд. Оромиву шукӯҳ ва шукуфоии Ватан ба масъулияти ҳар як сокини он вобаста аст. Агар Ватан орому осуда бошад дар саросари он сулҳу субот ҳукмрон гардад, нозу неъмат фаровон мешаваду муҳаббати мардум меафзояд. Дар он ҷое ки пояҳои маънавиёт устувор набошанд, акси ин ҳол ба миён меояд.

Муҳаббат ба Ватан асосан дар давраи кӯдакӣ зуҳур меёбад ва минбаъд дар заминаи тарбият ва омилҳои дигари муассир ташаккул меёбад. Инсон ба ҳар зарра хоку ҳар қатра оби Ватан ончунон дил мебандад, ки бе он наметавонад, ки хушбахту бахтиёр бошад. Ватандӯстӣ волотарин хислати инсон ва он ифодагари садоқат ба Ватан, саъю кӯшиши ба нафъи вай хизмат кардан мебошад. Рисолати мо, омӯзгорон, аст, ки шогирдони худро дар руҳияи ватандӯстӣ, эҳтиром ба марзу буми ниёгон тарбия намоем. Онҳоро ончунон ба воя расонем, ки шиори ҳамешагии зиндагиашон чунин бошад:

**Зи ишқи Ватан ҷӯш дорад дилам,
Ба ҳарфи Ватан гӯш дорад дилам.**

ТАЪТИЛ БОСАМАР МЕГУЗАРАД

Истироҳатгоҳҳои бачагона ва солимгардонӣ дар назди муассисаҳои таълимии шаҳру навоҳии кишвар ва берун аз онҳо барои наврасон ба фаъолият пардохтанд. Дар вилояти Суғд ҳам барои гузаронидани истироҳати бофароғати бачаҳо дар лагерҳои мактабӣ шароити мувофиқ омода гардида, муҳити истироҳативу фароғатӣ ва бозиҳои шавқовару мусобиқаҳои варзишӣ фароҳам оварда шудаанд. Ҳайати кории Маркази таҳсилоти иловагии вилоят бо мақсади шиносӣ аз шароити мусоид ва машғулиятҳои наврасон аз фаъолияти лагерҳои наздимақтабии ноҳияи Спитамен боздид намуданд. Дар лагерҳои наздимақтабии ноҳияи Спитамен баҳри хуш хотирмон гузаронидани таътили тобистонаи хонандагон ҳар гуна маҳфилҳои адабиву фарҳангӣ ва бозиҳои шавқовари варзишӣ доир гардида истодааст, ки дар он хонандагон фаъолона ширкат доранд.

ТАРБИЯИ ИФТИХОРИ ВАТАНДОРӢ

Ватандӯстӣ як рукаи тарбияи насли имрӯз аст, ки таваҷҷуҳи ҳамешагӣ ва ҷиддӣ ба он ҳам аз мо, ҳам аз давлат ва ҳам аз ҷомеа масъулиятро металабад. Маҳз ба ин хотир дар кишвар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон», инчунин, «Барномаи давлатии тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувиюти миллии ҷавонони Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» ба тасвиб расидаанд. Дар низоми таҳсилот ин нуқта аз назари роҳбарияти Вазорати маориф ва илм дур намонда, ҳанӯз чанд сол пеш бо номи “Ифтихори ватандорӣ” китобе ба таъъ расид, ки то имрӯз бо таҷдиди назар бори сеюм пешниҳоди хонандагон гардидааст. Дар робита ба мавзуи матраҳ мо бо яке аз муаллифони китоби номбурда, доктори илмҳои таърих, Аълоҷии маорифи Тоҷикистон, узви Иттифоқи журналистони Тоҷикистон Хоналӣ ҚУРБОНЗОДА суҳбате доштем, ки муҳтавои онро манзури хонандагон мегардонем.

– Ватан, ватанхоҳӣ ва ватандорӣ аз ҷумлаи муҳимтарин масоиле маҳсуб меёбанд, ки дар ҳама давраи замон таваҷҷуҳ мебошад. Фикр мекунам, гоҷи таълифи ин китоб ҳам аз ин сарчашма маншаъ гирифтааст. Дуруст аст?

– Гоҷи ин китоб солҳои 2005-2006 бо ибтикори маорифпарвари шинохта, академик Муҳаммадулло Лутфуллозода рӯи кор омада буд. Бо дастури ҳидояти устоди арҷманд нақша ва барномаи китоб мураттаб гардид, таҳия ва таълифоти онро устод ба зиммаи ман ва дӯсти зиндаёдам, профессор Ҳасани Муродиён вогузор намуд. Ба андешаи мо, муаллифони, ин иқдом бо ду махсусият роҳандозӣ гардид:

1. Мусаллам аст, ки ҳама гуна ҷанги шаҳрвандӣ, новобаста аз хисороти иқтисодӣ, ба маънавияти мардум таъсири манфӣ расонда, ахлоқи инсонҳоро дар ҷомеа коста мегардонад. Дар ин маврид зарур аст, ки насли имрӯз аз иштибоҳи содирнамудаи таърихӣ сабақи нек гирифта, ҳулосаи мушаххас барорад, аз раванди дигаргуншавии тамаддуни ҷаҳонӣ, ки бо суръати кайҳонӣ пеш меравад, ҳулосабарорӣ намуда, бештар мутолиа кунанд, зиракии сиёсиро аз даст надиханд.

2. Аз ҷониби дигар, месазад, ки наврасону ҷавонони даврони соҳибистиқлолии мо ватани азизи хешро дӯст доранд. Аз таърихи гузаштаи худ огоҳии комил дошта бошанд ва ифтихор намоёнд, арзишҳои миллии ва дастовардҳои истиқлолияти давлатиро ҳифз кунанд, дар бунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва давлати миллии саҳмгузор бошанд. Зеро ватан азизтарин, муқаддастарин ва ноёбтарин сарвати бебаҳост. Он ифтихор, шаъну шараф, нангу номус ва эътибори мост. Ватан танҳо масоҳати як сарзамин нест. Ҳифзи марзу бум, риояи ватандорӣ, омода будан ба адои қарзи шаҳрвандӣ рисолати ҳамешагии насли имрӯзу фардои миллат аст.

– Дар сурате, ки китоб бо дастгирии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бо теъдоди 100 000 нусха чоп ва пешниҳоди хонандагон мегардад, имконоти истифода аз он ҳам кам нест. Лутфан мегуфтед, ки киҳо ва чӣ гуна аз он метавонанд истифода баранд?

– Бояд хотирнишон созам, ки китоби “Ифтихори ватандорӣ” бори сеюм нашр шуд ва пешниҳоди хонандагони азиз гардид. Нашри нахустини он соли 2007 бо шумораи 200 000 чоп гардида буд. Нашри дувуми китоб соли 2016 барои дарси тарбиявии хонандагони синфи 5 – ум ба теъдоди 50 000 нусха чоп гардид. Дар нашри навбатӣ бо теъдоди 100 000 дастури маслиҳатҳои муфиди устоди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, муаррихи варзида, профессор

Қаҳҳор Расулиён ба сифати ҳаммуаллиф калон аст. Ба андешаи муаллифон, интиҳоб ва ҷобаҷогзории мавзӯҳо он гуна сурат гирифтааст, ки як навъ шабеҳи таълифоти оммавӣ - ахлоқист. Яъне бидуни синну сол, ҳар нафар хоҳишманд метавонад онро мутолиа намояд.

– **Дар китоб матн, лугат, саволу супоришҳо воқеан, бамаврид интиҳоб шудаанд. Дар ҳоле ки дар бештари ҷорабиниҳои мактабӣ метавон аз он истифода бурд, оё фикр намекунад, ки танҳо ба як синф (5) равона кардани он маҳдуд бошад?**

– Бояд гуфт, ки айни ҳол имкони дар синфҳои дигар дарс додани ин фан ҷой надорад, аммо дар дарсҳои тарбиявӣ ва ҳама гуна ҷорабиниҳои беруназсинфӣ тақия ба ин мавзӯ рисолати ҳар омӯзгор аст. Омӯзгорон, новобаста аз фанни худ, бояд ин мавзӯро меҳварию асосӣ ҳисобанд.

– **Мусаллам аст, ки истилоҳи “ватандӯстӣ” бо ибораи “Артиши миллӣ” иртиботи қавӣ дорад, аммо дар китоб ин мавзӯ зикр наёфтааст, монанд ба ин, таронаҳои халқӣ ба ҷашм намерасанд. Ҳол он ки фолклори мо аз ин ҷиҳат ғановатманд аст.**

– “Муҳофизони фардои ватан” – бо чунин унвон омадааст ин мавзӯ (нигаред ба саҳифаи 10-11, дарси 3). Мавзӯи мазкур аз ёдоварии моддаи 43-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон шуруъ мешавад: “Ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиатҳои давлат, амният ва иқтисоди мудоғиавии он вазифаи муқаддаси шаҳрванд аст.”

Ҳамзамон, дар ҳамин саҳифаи китоб бо хонандагон тавсия дода мешавад, ки муҳофизати ватани худро аз қаҳрамонҳои достонҳои асосирию воқеӣ, ба монанди Соми Наримон, Рустам, Сухроб, Сиёвуш, Шерак, Томирис, Спитамен, Деваштич, Исмоили Сомонӣ, Маҳмуди Тороби, Темурмалик, Восеъ Сафар Амиршоев, Саидкул Турдиев, Ҳодӣ Кенчаев, Ҳайдар Қосимов ва дигарон биомӯзанд, зеро аз ҳимояи хоки муқаддаси ватан волотар ва болотар чизе нест. Идомаи мавзӯ хонандагонро хушдор месозад, ки онҳо, албатта, муҳофизони фардои ватан ҳастанд, ҳатман оянда бояд дар андешаи ҳимояи Меҳан бошанд ва ин рисолатро қарзи фарзандию ҷонии худ бидонанд. Ба хизмати сарбозӣ рафтан, барои ҳифзи Ватан - Модар камар бастан бояд орзуи ҳар як ҷавонписари кишварамон бошад. Дар фарҷоми мавзӯ шеърӣ Шоирӣ халқии Тоҷикистон, устоди зиндаёд, муаллифи Суруди миллии Тоҷикистон Гулназар Келдӣ “Мо ношикастем” оварда шудааст, ки хонандагонро дар руҳияи безаволӣ ва иродату садоқат тарбия мекунад.

Дарвоқеъ, таронаҳои халқиро дар китоб ҷой надодем. Зеро бештар таваҷҷуҳи хонандагонро ба русуми наврӯзӣ (нигаред, дарси 31 саҳ. 113) ҷалб намудем. Матнҳои “Сабзонидаи ғалладона”, “Гулгардонӣ”, “Чоршанбеи охири”, “Идӣ”, “Борони ҳамал”, “Суманак”, “Ҷуфтбаророн”, “Бахткушоён”, “Ошиборон” расму русуми наврӯзианд, ки ба андешаи ғолиб, аз худ кардан ва ошноӣ пайдо кардани хонанда, бахусус, баъди ҷаҳонӣ шудани Наврӯз ҳамчун ҷашни ҷаҳонӣ (нигаред, саҳ. 108-116) аҳаммияти калон дорад.

– **Тавре дар Консепсияи миллии тарбия таъкид шудааст, ҳама унсурҳои дигари тарбия маҳз ба тарбияи ватандӯстӣ иртибот доранд. Дар боло бурдани ин эҳсоси насли наврас кадом омил нақши муҳимтар дорад?**

– Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон”, ки 24.12.2022 сол таҳти №1920 қабул гардид, истилоҳи “Ватан” чунин шарҳ дода шудааст: “Ватан – Тоҷикистон кишвари азизу маҳбуб барои шахс, ҷомеаи иҷтимоӣ ё миллии одамон, ки онҳо мансубияташонро ба он ҳамчун шароити зарурии некуаҳволии худ медонанд.”

Ин қонун вазифаҳои тарбияи ватандӯстии шаҳрвандонро ба таври мушаххас муайян карда, мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ташкилоту иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, оила ва шаҳрвандонро водор менамояд, ки барои ташаккули дарки баланди ватандӯстӣ дар тафаккури шаҳрвандон ҳисси садоқат ба ватан, омода будан ба адои қарзи шаҳрвандӣ, бо уҳдадорӣҳои конституционӣ дар ҳимояи манфиатҳои ватан саҳмгузор бошанд.

– **Чунин менамояд, ки осонтарин фан “Ифтихори ватандорӣ” аст. Аммо на ҳар кас аз уҳдаи дарс додани он мебарояд. Сабаб чист?**

– Ман ба ин андешаи шумо розӣ нестам, зеро “Ифтихори ватандорӣ” осонтарин фан нест. Агар чунин буд, ҳар омӯзгор аз уҳдаи дарс додани он мебаромад. Барои дарс додани ин фан омӯзгороне зуруранд, ки бояд дониши мукаммали сиёсӣ, ахлоқӣ ва раванӣ дошта бошанд. Риторикӣ варзида ва донишманди ҳамадон бошанд. Ба дарсҳо омодагии ҷиддӣ бигиранд. Омӯзиши ин фанро кори саҳлу осон надонанд. Хуб мешуд, ки дар барномаҳои таълимии тақмили ихтисос омӯзиши курси омӯзгорони “Ифтихори ватандорӣ” -ро ба роҳ монанд.

Ифтихори ватандориро дар сатҳи озмунҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ ва вилоятӣ баргузор кардан мебошад. Ташкили маҳфилҳо дар ин самт судӣ бештар дорад.

Мусоҳиба Саудаи ФАЗЛ

ТАШАББУСИ ТОҶИКИСТОН ДАР ҲАЛЛИ МУШКИЛОТИ ГЛОБАЛИИ ОБ

Номвар ҚУРБОН –
номзади илмҳои
техникӣ, дотсент,
Хубон НАЗИРӢ –
рӯзноманигор

Мусаллам аст, ки пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбешаҳр аз 10 то 13 июни соли 2024 мизбони чорабиниҳои байналмилалӣ сатҳи баланд – Конференсияи сеюми байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» буд. Конференсияи мазкур пас аз Конференсияи оби СММ-2023 (22-24 марти соли 2023, Нью-Йорк) ва конференсияҳои якум (20-21 июли соли 2018) ва дуюм (6-9 июни соли 2022) байналмилалӣ сатҳи баланди Душанбе, чорум ҷамъиши муҳимми сатҳи ҷаҳонӣ буда, дар доираи он 9 форум, 5 муколамаи интерактивӣ ва 18 чорабиниҳои иловагӣ баргузор гардид.

Муҳимияти ташаббуси чоруми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон – Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» дар он бармало мегардад, ки пас аз гузашти 46 сол, маҳз дар доираи ин иқдом Конференсияи дуюми оби СММ гузаронида шуд. Маврид ба зикр аст, ки Конференсияи СММ оид ба масоили об дар ҷунин сатҳи баланд ва иштироки васеи ҳукуматҳову созмонҳову коршиносон ҳанӯз соли 1977 дар шаҳри Мар-дел-Платаи Ҷумҳурии Аргентина баргузор гардида буд. Аз ин рӯ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон конфронси мазкурро таърихӣ унвон карданд, зеро «он дар таърихи Созмони Милалӣ Муттаҳид бори дувум – баъди қариб 50 сол ба вуқӯъ пайваست» ва таҳти раёсати бевоситаи Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид.

Тибқи барномаи Конференсияи сеюми байналмилалӣ сатҳи баланд оид ба Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028», кори он 10 июни соли 2024, аз баргузориҳои форумҳо дар ғушаю канори мухталифи пойтахти кишвар оғоз гардид. Аз ҷумла, Форуми Осиёи Марказӣ оид ба об ва тағйирёбии иқлим дар меҳмонхонаи «Hilton Dushanbe», Форуми Африқо оид ба об таҳти унвони «Баррасии пешрафт ва таҳияи Концепсияи оби Африқо барои давраи пас аз соли 2025» дар Китобхонаи миллии, Форуми 3-юми минтақавӣ созмонҳои ҳавзавӣ дар меҳмонхонаи «Кангурт», Форуми байналмилалӣ пирияхҳо бахшида ба Соли байналмилалӣ ҳифзи пирияхҳо (соли 2025) дар меҳмонхонаи «Dushanbe Serena Hotel», Форуми кӯдакону ҷавонон оид ба об ва иқлим дар меҳмонхонаи «Hyatt Regency Dushanbe», Форуми бонувон ва об дар кохи «Наврӯз», Форуми илм ва

технология дар меҳмонхонаи «Кангурт», Форуми бахши хусусӣ дар Осорхонаи миллии ва Форуми байналмилалӣ парлумонӣ таҳти унвони «Захираҳои об ва устувории демографӣ ба манфиати ҷавонон» дар Китобхонаи миллии ва инчунин, Фестивали «Об ва пирияхҳо» дар Кӯли ҷавонон баргузор гардиданд.

Тавре аз унвони форумҳои Конференсияи сеюми байналмилалӣ сатҳи баланд аён мегардад, дар форумҳои

мазкур парламентарҳо, бахши хусусӣ, аҳли илм, бонувон, ҷавонон ва дигар гурӯҳҳои асосӣ тибқи ҳадафҳои конференсия иштирок менамоянд. Ҳадафи форумҳо эҷоди платформаи иловагӣ барои муҳокимаи васеътари масоили марбут ба об дар байни кишрҳои гуногуни ҷонибҳои манфиатдор ё дар манотиқи алоҳида мебошад. Форумҳо имкон доданд, ки ҷонибҳои манфиатдор, аз ҷумла, бонувон, ҷавонон, гурӯҳҳои касбӣ, олимон, бахши хусусӣ ва умуман, тасмимгирандагону истифодабарандагони об дар татбиқи рӯзномаи об бо таваҷҷуҳ ба тақвияти фаъолият ва шарикӣ дар соҳаи об, сатҳи миллии, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ ҷалб

карда шаванд. Муҳокимаҳо, хулосаҳо ва қарорҳои воқеӣ ва мувофиқ ба Конференсияи сеюми байналмилалӣ сатҳи баланд ва баррасии Рӯзномаи 2030 оид ба рушди устувор, аз ҷумла, ба Чаҳорҷӯбаи таҳкимбаҳши Ҳадафи 6-уми Рушди Устувор мусоидат менамоянд. Форумҳои болозикр имкон фароҳам оварданд, то дар онҳо натиҷаҳои Конференсияи оби СММ-2023 ва Конференсияҳои якуму дууми оби Душанбе мавриди баррасӣ қарор гиранд. Дар ҳар як ҷаласаи хотимаӣ натиҷаҳо аз форумҳо ва ҳуҷҷатҳои ниҳой пешниҳод карда шуданд.

Форуми бонувон ва об бо ширкати занони 27 давлати дунё баргузор гардида, ҳадафи меҳвари он дастгирии татбиқи ҳадафҳо ва вазифаҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028», баррасии пешрафти Конференсияи оби СММ-2023 бо таваҷҷуҳи хосса ба татбиқи Рӯзномаи об ва муайян кардани монеаю имконоти вобаста ба иҷрои уҳдадориҳои дар Рӯзномаи об муайяншуда мебошад. Дар форуми мазкур намояндагони Муколамаи занони Осиёи Марказӣ, коршиносони соҳаи захираҳои об ва масоили баробарии гендерӣ, инчунин, намояндагони Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ширкат варзиданд. Дар умум, форум платформа барои занони ҷаҳон ва коршиносони соҳаи об, коршиносони ҳуқуқи гендерӣ, ҷомеаи коршиносон, ҳукуматҳо ва созмонҳои байналмилалӣ рушд барои арзёбии пешрафт дар иҷрои уҳдадориҳо ва тавсияҳои Форуми оби занон дар соли 2022 мебошад.

Форуми кӯдакону ҷавонон оид ба об ва иқлим аз ҷониби UNICEF дар Тоҷикистон ташкил гардида, ҳадаф аз баргузории он суръат бахшидан ба татбиқи Ҳадафҳои рушди устувори марбут ба об то соли 2030 маҳсуб мешавад. Форуми мазкур барои ҷавонон майдоне фароҳам овард, ки дар мунозираҳо ва ташаббусҳо барои ҳалли масоили обу иқлим иштирок намоянд. Дар Форуми кӯдакону ҷавонон оид ба об ва иқлим «Баррасии амали ҷавонон – Уҳдадориҳо ба амал» барои арзёбии пешрафт дар иҷрои уҳдадориҳои ихтиёрӣ, аз ҷумла, масоили марбут ба ҷалби ҷавонон аз ҷониби давлатҳои гуногун, минҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қараёни Конференсияи оби СММ-2023 тарҳрезӣ гардиданд.

Форуми пиряхҳо олимон, коршиносон, намояндагони кишварҳои гуногун ва ҷонибҳои манфиатдорро баҳри баррасии масоили марбут ба баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ аз тағйирот дар криосфера дар шароити тағйирёбии иқлим ва гармшавии глобалӣ иқлим ба ҳам ҷамъ овард. Дар ҳошияи форум қарорҳо оид ба баланд бардоштани сатҳи огоҳии минбаъда дар доираи Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо, Рӯзи байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо дар соли 2025 ва инчунин, пешниҳоди Харитаи роҳ ҷиҳати баргузории Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо ва Рӯзи байналмилалӣ пиряхҳо дар соли 2025 қабул гардид.

Форуми байналмилалӣ парламонӣ бо мақсади татбиқи ташаббусҳои ҷаҳонӣ Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва нақши ҷаҳон доштан дар ҳалли мушкилоти марбут ба об дар сатҳи парламонҳои давлатҳои ҷаҳон, алаҳхусус, минтақаи Осиё ва Уқёнуси Ором аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид. Дар он вакилони парламонҳои беш аз 20 давлат, аз ҷумла, Ҷопон, Туркия, Қазоқистон, Туркменистон, Ўзбекистон, Покистон, Беларус, Озарбойҷон, Гурҷистон, Малайзия, Арманистон, Австрия, Босния ва Ҳерсеговина, Молдова, Непал, Руминия ва намояндагони минтақавию ниҳодҳои байналмилалӣ иштирок намуданд. Зимни баргузории форум масоили тавонмандсозии занон, ҷавонон, баробарии гендерӣ, устувории демографӣ, камбизоатӣ, норасоии об ва тағйирёбии иқлим, инчунин, роҳҳои ҳалли татбиқи иқтисодӣ пурраи занон тавассути сиёсати оилавӣ, таҳкими шарикӣ ва суръат бахшидан ба амалҳо барои ноил шудан ба Рӯзномаи 2030 ва табодули таҷриба барои баланд бардоштани огоҳӣ ва саҳмгузорӣ оид ба рушди устувор матраҳ гардиданд.

Форуми Осиёи Марказӣ оид ба об ва тағйирёбии иқлим. Ҳадафи форум ба ташвиқи давлатҳои Осиёи Марказӣ барои муттаҳид кардани талошҳо ва тақвият бахшидани ҳамкориҳо дар самти ноил гардидан ба устувории об ва мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим барои таъмини суботи минтақа ва таҳкими ҳамкорӣ дар минтақа тавассути беҳбуди муколамаи минтақавӣ байни ҷонибҳои манфиатдор ва тасмимгирандагон оид ба идоракунии захираҳои об ва иқлим ва коҳиши хатари офатҳо дар Осиёи Марказӣ, пешбурди сиёсати огоҳона дар бораи хатарҳо, нақшаҳои мутобиқсозии миллӣ ва чораҳои коҳиш додани хатари

офатҳои табиӣ ва густариши ҳамкориҳои минтақавӣ ва табодули маълумот оид ба об, муҳити зист ва коҳиши хатари офатҳои табиӣ равона гардидааст.

Форуми созмонҳои ҳавзавӣ. Ҳадафи форум аз ташаббуси сеюми Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон – Соли байналмилалӣ ҳамкорӣ дар соҳаи об (соли 2013) бамеояд, ки ба пешбурди принципҳои ҳамгироии идоракунии захираҳои об ва рушди ҳамкорӣ байни намудҳову миқёсҳои мухталифи ташкилотҳои идоракунии ҳавзавӣ бахшида шудааст. Маврид ба зикр аст, ки тибқи Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон (2.04.2020, №1688), дар кишвар идоракунии ҳавзавии захираҳои об ба роҳ монда шуда, дар ҳудуди ҷумҳурӣ 5 минтақаи ҳавзавӣ (Сирдарё, Зарафшон, Панҷ, Вахш, Кофарниҳон) муқаррар карда шудааст. Аз ин рӯ, форуми мазкур платформаи нодири минтақавиро фароҳам овард, ки дар он сохторҳои идоракунии ҳавзаҳо, шуроҳо ва ташкилоти давлатӣ тавонистанд, мубодилаи таҷриба намоянд ва қадамҳову самтҳоро барои таҳкими идоракунии ҳавзаҳо дар минтақа дастҷамъона муайян созанд.

Форуми Африқо оид ба об аз ҷониби Комиссияи Иттиҳоди Африқо, Шурои вазирони оби Африқо, Ҷумҳурии Арабии Миср ва Ҷумҳурии Сенегал бо мақсади баррасии таҳлили пешрафт дар татбиқи мавқеи умумии Африқо ва паёмҳои асосӣ дар Конференсияи оби СММ-2023 баргузор гардид. Форум ба ҷонибҳои манфиатдор имкон дод, то корҳои нотамодро муайян кунанд ва мавзӯҳои навро дар бахши обрасонӣ ва беҳдошт дар Африқо таҳия намоянд. Муҳокимаҳо дар форум, инчунин, ба таҳия ва ташаққули Консепсияи оби Африқо барои давраи баъд аз соли 2025, ки ба эҳтиёҷоти воқеии Африқо ҷавобгӯ аст, мусоидат менамоянд. Ҳадафи ниҳии форум ҳамгироии унсурҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» дар рӯзномаи баъдӣ дар давраи пас аз соли 2025 барои татбиқи ҳамоҳангшуда ва идоракунии самараноки захираҳо мебошад.

Форуми бахши хусусӣ бо иштироки беш аз 100 коршиносу мутахассиси соҳаи обу иқлим ва доираҳои соҳибкорӣ сармоягузорӣ баргузор гардид. Форуми мазкур барои таҳкими эҷоди имконот ва бозорҳои тиҷоратӣ тарҳрезӣ шудааст, ки мустақиман ба пешрафт, ба сӯи Ҳадафи 6-уми Рушди Устувор, яъне об ва беҳдошт дар минтақаи Осиёи Марказӣ мусоидат менамояд. Дар ҷараёни форум роҳбарони ҳукуматҳо ва доираҳои тиҷоратӣ лоиҳаҳои эҳтимолии бахши хусусӣ ва шарикӣ давлат ва бахши хусусиро, ки метавонад дар минтақаи Осиёи Марказӣ зухур намуда, муваффақ шаванд, баррасӣ намуданд. Инчунин, дар форум таваҷҷуҳ ба қарордодҳо ва созишномаҳои мушаххасе раван гардид, ки ҷараёни муомилоту сармоягузори хусусиро суръат бахшида, сатҳи зарурии мониторинг, шаффофият ва ҳисоботдиҳӣ барои таъмини мувозинати мувофиқ байни рушди иқтисодӣ, ҳифзи иҷтимоӣ ва муҳити зистро таъмин менамоянд.

Форуми илм ва технология барои намояндагони муассисаҳои илмӣ пешрафтаи байналмилалӣ, минтақавӣ ва миллӣ бо мақсади таҳкими равобиту табодули иттилооти илмӣ баҳри фароҳам овардани фазои мусоид барои тадқиқоти байниинститутсионӣ ва байнисоҳавӣ дар оянда доир гардид. Форум идомаи Конференсияи дуҷуми минтақавӣ байни муассисаҳои илмӣ мебошад, ки аз ҷониби Лоиҳаи минтақавӣ USAID оид ба захираҳои об ва муҳити осебпазир дар Осиёи Марказӣ моҳи июни соли 2023 доир гардида буд. Ҳадафи форуми мазкур муттаҳид кардани олимону донишмандон ва муҳаққиқон, коршиносони саросари ҷаҳон барои табодули иттилоот, таҷрибаи пешқадам ва натиҷаҳои тадқиқот барои ҳалли мушкилоти марбут ба об дар Осиёи Марказӣ мебошад.

Фестивали «Об ва пиряхҳо» бо мақсади баланд бардоштани сатҳи огоҳии ҷомеа дар бораи арзиши об ҳамчун манбаи ҳаётан муҳим ва пиряхҳо ҳамчун манбаи асосии оби нӯшокӣ, инчунин, зарурати ҳифзи онҳо барои наслҳои оянда баргузор гардид. Фестивали мазкур сиёсат ва таҷрибаи Тоҷикистонро ҳамчун давлати пешсаф дар пешбурди масоили об дар Рӯзномаи ҷаҳонӣ ва ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳониро ба Қатъномаи СММ (A/RES/77/158) оид ба эълон намудани соли 2025 ҳамчун Соли байналмилалӣ ҳифзи пиряхҳо, ки барои инсоният дар ҳалли масъалаҳои марбут ба тағйирёбии иқлим, ҳифзи пиряхҳо ва рафъи камбуди об дар сайёра муҳимму саривақтӣ аст, нишон дод. Зеро раванди коҳишёбии пиряхҳо ва мушкилоти норасоии оби нӯшокӣ муҳимтарин масоили сатҳи ҷаҳонӣ буда, дастовардҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт хеле назаррасанд ва захираҳои обию (глятсиологӣ, лимнологӣ, потамологӣ), имконоти гидроэнергетикии кишвар барои расидан ба ин аҳдоф заминаҳои бунёдиро фароҳам овардаанд.

ИМЛОРО МУШКИЛ НАСОЗЕМ

Холмурод ФИЁСПУР –
омӯзгори МТМУ-и №6,
ноҳияи Шамсиддин
Шоҳин

Имлои забони тоҷикӣ аз замони Иттиҳоди Шуравӣ то ба даврони Истиқлол масири пурпечутоbero тай карда, бо тақозои давру замон ва дигар шудани хат, яъне гузаштан аз алифбои арабӣбунёди тоҷикӣ ба алифбои лотинӣ ва баъдан ба алифбои кириллӣ борҳо тағйир пазируфтааст. Соли 1930 Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ тасдиқ гардид, ки навишти калимаҳоро бо хатти лотинӣ инъикос мекард. Баъдан, соли 1953 қоидаҳои имло бо хатти кириллӣ мураттаб гардида, соли 1959 дар асоси он «Луғати орфографӣ» нашр шуд.

Бо тағйир ёфтани навишти бисёр калимаву таркибҳо қоидаҳои имло соли 1953 таҳрир гардида, соли 1972 аз нав «Қоидаҳои асосии имлои забони адабии тоҷик» қабул гардид. Ба шарофати қабул гардидани «Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 22-юми июли соли 1989 қоидаҳои имло ва алифбои забони тоҷикӣ таҷдиду баррасӣ гардида, баъди муҳокимаи умумихалқӣ 3-юми сентябри соли 1999 таҳти №355 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи қабули «Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ» ба тасвиб расид. Баъди 20 сол бо талаботи давр ва муносибатҳои иҷтимоӣ 5-уми октябри соли 2009 таҳти №553 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба имзо расид. Баъдтар «Қоидаи имлои забони тоҷикӣ» бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4-уми октябри соли 2011 таҳти №458 қабул гардида, то соли 2021 хидмат кард. Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ» аз 30-юми июни соли 2021, №268 ба тасвиб расида, носоҳеҳию нофаҳмиҳо ва масъалаҳои баҳсноки навишти баъзе калимаҳоро, ки дар «Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ»-и пештара мавҷуд буданд, аз байн бурд. Вале баҳсҳо атрофи баъзе паҳлуҳои имло ҳанӯз ҳам идома доранд.

Меҳостам, ҳамчун омӯзгор ва як фарди соҳибзабон чанде аз мушоҳидаҳои худро аз ҳаёти рӯзмарраи мардум роҷеъ ба имлои забони тоҷикӣ иброз намоям.

Боре шоҳиди суҳбати ду нафар собиқадоори меҳнат будам, ки атрофи ному насаби тоҷикӣ баҳс мекарданд. Яке мегуфт, ки бисёр хуб шуд, ки имрӯз аз «пуф»-у «туф», «ов»-у «ев», «ович»-у «евич» (манзураш, пасвандҳои насабсози русӣ буд) халос шудему ба фарзандонамон ному насаби тоҷикӣ мегузorem. Охир, забони мо хеле қадимаву бой асту эҳтиёҷ ба шакли русии насаб надorem. Насабу номи падар бо ифодаи тоҷикӣ чӣ қадар гӯшнавозу зебост: Ниёзӣ, Шарифзода, Раҳимиён, Фиёспур, Баҳромдухт, Аҳмадниё,

Ҳамдамёр. Дигаре бошад, ибрази нигаронӣ мекард, ки баъзан ба духтарон низ насаби писарона мегузоранд, ки писар ва ё духтар будани он шахсро фаҳмидан душвор аст. Масалан, Ноҳид Зайналпур, Муҳаббат Ҳочипур, Нилуфар Пуриброҳим. Ба касе пӯшида нест, ки толибилмон бисёр кунҷков мешаванд. Рӯзе як шогирдам аз ман пурсид:

– Устод, чаро дигар калимаҳои муаллима, адиба, шоираро бояд истифода набарему ба ҷои онҳо муаллим, адиб ва шоир гӯем?

– Ин калимаҳо аз забони арабӣ иқтибос шудаанду пасванди -а ҷинси занонаро ифода мекунад. Дар забони тоҷикӣ бошад, ҷинсият вуҷуд надорад. Бинобар ин, дар имлои забони тоҷикӣ ҷинсияти грамматикӣ калимаҳои иқтибосӣ кор бурда намешавад, – ҷавоб додам ман.

Шояд аз ин ҷавоб қонеъ нагардид, ки боз пурсид:

– Магар мо метавонем, ки минбаъд ба духтарон ба ҷои *Адиба*, *Шоира* номи *Адиб*, *Шоир* гузорем? Охир, ба писарон *Ҳалим*, *Салим*, *Ҳамид* ном мегузоранду ба духтарон *Ҳалима*, *Салима*, *Ҳамида*.

Албатта, инро метавон кунҷковии кӯдакони хонандаи мактаб унвон кард, вале мунсифона бояд гуфт, ки бо иваз кардани ин калимаҳо, яъне партофтани пасванди –а ба хоштири ҷинсияти калимаҳои иқтибосӣ дар имлои забони мо ягон тағйироти кулӣ ба амал намеояд. Ва баръакс, дар имлои забони мо мушкилоти зиёде мавҷуд асту ҳалли ҳар чи зудтари онҳо зарур аст. Барои мисол, алифбои забони тоҷикиро гирем. Агар даврони шуравиро як сӯ гузорему ба имлои забони тоҷикӣ дар даврони Истиқлол назар кунем, мебинем, ки он се маротиба тағйир ёфтааст, вале дар номгузории ҳарфҳои алифбои забони тоҷикӣ то имрӯз ба як ҳулосаи аниқ наомадаем. Гоҳо ҳарфҳои *к, л, м, н, р, с* -ро *ка, эл, эм, эн, эр, эс* ном мебарему гоҳи дигар *ке, ле, ме, не, ре, се*. Ё ки ҳамсадои ҳалқии *ъ*-ро чаро сакта номем? Охир, он дар хатти алифбои ниёгон бо номи *айн* зикр мешуд. Маълум аст, ки сакта номгузорӣ шудани он тарҷума аз забони русӣ - твёрдый знак, яъне, аломати сакта аст. Дар забони тоҷикӣ бошад, он аломат не, балки ҳамсадои бечаранг асту собиқаи ҳазорсола дорад. Агар онро дар ҳамон шакли классикиаш «ҳарфи айн» ном мегузоштанд, хуб мешуд.

Дар «Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ»-и соли 2011 ҳарфҳои «й» ва «ӯ»-ро барои фаҳмотар шудан «и-и дароз» ва «у-и дароз» номгузорӣ карда буданд, вале дар имлои нав сифати онҳо ихтисор гаштаву дар шакли «й» ва «ӯ» навишта шудаанд. Мураттибон дар банди 3-юми «Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ»-и нав ҳарфҳои *у* ва *ӯ*-ро бо истилоҳоти «у-и ноустувор», «у-и устувор» ва «ӯ-и устувори дароз» ном бурдаанду дар банди 4-ум ҳарфҳои «и» ва «й»-ро «и-и ноустувор», «и-и устувор» ва «и-и устувори дароз» (шояд «й-и устувори дароз» бошад) номбар кардаанд. Ба фикри банда, аз ин қадар истилоҳи зиёдро ба кор бурдан, агар ҳамон истилоҳоти имлои соли 2011 (*ӯ*-и дароз, *ӯ*-и дароз) ба кор мерафт, барои соҳибзабонон, хусусан, омма фаҳмотар буд.

Агар ба таърихи забони адабии тоҷикӣ нигарем, мебинем, ки се ҳарфи *у* мавҷуд будааст, ки онҳоро бо вови маъруф (*нӯр, дӯр, тӯт*), вови маҷхул (*шӯр, зӯр, бӯр*) ва бо нишонаи пеш (*шутур, бузург, дуруст*) ифода мекарданд. Аз ин бармеояд, ки вови маъруф ва вови маҷхул ҳар ду бо як ҳарф - *во* ифода гардида, *ӯ*-и дарозро мефаҳмониданду *у*-и кӯтоҳ бо нишонаи пеш ифода меёфт. Ин далелҳо нишонаи он аст, ки фарқияти сифатии вови маъруф ва вови маҷхул пеш аз давраи ташаккули забони адабии тоҷикӣ аз байн рафтааст ва дар натиҷа ҳар ду як овоз – *ӯ*-и дарозро ифода мекарданд. Бесабаб нест, ки талаффузи мардум, махсусан, лаҳҷаҳои ҷануби кишварамон бо талаффузи забони адабии классикӣ пурра мувофиқат мекунад. Масалан, ҳангоми талаффузи калимаҳои *шутур, бузург, гурусна, густурда* дар лаҳҷаи ҷануб «у» моили ихтисоршавӣ буда, қариб талаффуз намешавад, вале дар калимаҳои *мавзӯ, мавҷуд, кабӯд* он равшану возеҳ талаффуз мешавад. Агар мо вови маъруф ва вови маҷхулро бо ҳарфи *ӯ* - и дароз, чи тавре ки дар алифбои ниёгон бо *во* ифода гардидаанд ва нишонаи пешро бо *у*-и кӯтоҳ ифода намоем, он гоҳ ба нофаҳмиҳое, ки дар ифодаи *ӯ*-и дарозу *у*-и кӯтоҳ ба амал омадаанд, хотима хоҳем бахшид. Дар муассисаҳои таълимии кишвар дар синфи 7-ум фанни алифбои ниёгон таълим дода мешаваду хонандагон бо хат ва имлои матни классикӣ шинос мегарданд. Онҳо мушоҳида мекунанд, ки дар алифбои ниёгон калимаҳое, ки «*ӯ*» доранд, бо *во* навишта мешаванду дар хатти имрӯза баъзе аз онҳоро бо «*у*» менависем ва дурангиро пай мебаранд. Ин ба монанди «як бому ду ҳаво» мебошад. Илова бар ин, ҳангоми эҷоди шеър дар вазни арӯз мушкилӣ пеш меояд. Худ қазоват фармояд, ки шоирони классики мо дар ашъори худ вови маъруфу вови маҷхулро ҳамчун *ӯ*-и дароз бо ҳам қофия бастаанд, вале ҳеҷ гоҳ *у*-и кӯтоҳро бо *ӯ*-и дароз ҳамқофия накардаанд. Зеро хосияти фарқкунандаи ин садонокҳо ҳаминро талаб менамояд. Мувофиқи имлои нав «*ӯ*» хоси забони тоҷикӣ ва танҳо дар калимаҳои тоҷикӣ меояду дар калимаҳои ғайритоҷикӣ бояд истифода нашавад. Пас, ҳар як шахс, чи омӯзгору чи хонанда, чи коргару чи деҳқон, бояд этимологияи вожаҳоро донанд, дар акси ҳол ба мушкилӣ мувоҷеҳ мешавад. Агар имрӯз мо низ чун дар алифбои ниёгон «*ӯ*»-ро на танҳо дар калимаҳои тоҷикӣ, балки дар калимаҳои иқтибосӣ низ истифода мебардем, беҳтар мебуд. Албатта, ин фикри шахсии банда аст, олимону забоншиносон инро боз беҳтар медонанд. Ин ҷо меҳостам аз устод С. Айнӣ ёдовар шавам, ки барои истифодаи калимаҳо дар навиштаҳои

хеш дақиқназар буданд ва бисёр эҳтиёт мекарданд. Он кас нақл мекунад, ки вақте аз забони як шахси одӣ мешунаванд, ки «то ба бом намак напояш, напояд», баъд ин калимаро дар эҷодиёташон истифода бурдаанд. Устод С. Айний мегӯянд: «Ман то он вақт дар навиштаҳои худ калимаҳои «пойдор, нопойдор»-ро кор фармоям ҳам, аз тарси он ки омма намефаҳманд, «напояд» -ро кор намефармудам.» Аз ин рӯ, гумон мекунам, ҳангоми ворид намудани тағйири иловаҳо ба имлои забони тоҷикӣ фикри ҳамаи қишри ҷомеаро ба назар гирифтани зарур аст.

Хуллас, бояд ба Қоидаҳои имло арҷ гузошта шаваду меъёрҳои риоя гарданд. Агар дар матбуот, дар муассисаҳои таълимӣ ва дар китобҳои дарсӣ бадеӣ меъёри ягона риоя карда нашаваду ҳар ки мувофиқи салоҳиди худ нависад, дарҳам-барҳамӣ бештар гардида, боиси нофаҳмиву мушкилии зиёд хоҳад гашт.

Дар асоси «Қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ» (соли 2021) «Фарҳанги имло» таҳия мешавад. Хуб мебуд, ки он қабл аз ҷоп ба баррасии мардум пешниҳод гардад, то онҳо фикру мулоҳизаҳои худро атрофи ин фарҳанг баён доранд. Хусусан, пешниҳоди олимону омӯзгорон ва онҳое, ки ба таълиф ва таҳрир сарукор доранд, ба назар гирифта шавад, аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд. Чи тавре ки мегӯянд: «Ҷомаи бомаслиҳат кӯтоҳ намеояд.» Он вақт мумкин аст, ки «Фарҳанги имло»-и нав 8-10 сол не, балки 40-50 сол хидмат кунад.

РАШТ: 150 ХОНАНДА ДАР КАМАРОБ

Тавре аз Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Рашт ба мо иттилоъ доданд, дар дараи Камароби ноҳия лагери истироҳатӣ барои мактаббачагон ба фаъолият оғоз намуд. Дар он 150 хонанда дар се давр ба истироҳат фаро гирифта мешавад. Дар маросими кушодашавии истироҳатгоҳ раиси ноҳияи Рашт Зарина Идизода гуфт, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри бофароғат гузаштани таътили тобистонаи хонандагон тадбирҳои муассир андешида, ташкили лагерҳои мактаббачагон дар мавзеҳои хушбоду ҳавои ҷумҳурӣ бо тамоми шароити муосир таъмин, аз ҷумлаи онҳо мебошад.

«Шумо дар ин ҷо таътили тобистонаро бофароғат гузаронида, бо неруи тоза ба соли нави хониш омодагӣ дида, ҷавобан ба ғамхориҳои давлату Ҳукумати мамлакат дар мактаб бояд бо дониши хубу аъло таҳсил намоед. Тавре Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид менамоянд, насли наврас бояд барои аз худ намудани дониш ва касбу ҳунар аз тамоми имкониятҳои мавҷудаи таҳсил истифода барад. Фардои дурахшони Тоҷикистон аз хубу аъло хондани шумо дар мактабу донишгоҳу донишқадаҳо ва дар оянда мутахассисони баландихтисос шуданатон вобастагӣ дорад», - афзуд Зарина Идизода.

Дар истироҳатгоҳ утоқҳои хоб, бунгоҳи тиббӣ, ошхона, китобхона, майдончаҳои варзишӣ, ҳавзи шиноварӣ ба талаботи имрӯз мутобиқ гардониди шуда, баҳри босамар гузаштани вақти хонандагон баргузориҳои ҳар гуна бозиҳои шавқовари зеҳнӣ ва варзишӣ ва ташкил намудани барномаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ ба нақша гирифта шудааст.

Ёдовар мешавем, ки бо мақсади таъмини ҳаёти осоиштаи кӯдакон ва риояи ҳуқуқи озодиҳои онҳо, дар руҳияи меҳру муҳаббат ба Ватан ва ҳамчун насли солиму созанда тарбия намудани онҳо ҳамасола аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ташкили истироҳати кӯдакон ва наврасон қарори дахлдор ба тавсиб мерасад.

Хотиррасон мешавем, ки 27 феввали соли равон Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истироҳати тобистонаи кӯдакон ва наврасон дар соли 2024» ба тавсиб расид, ки дар асоси он дар мамлакат барои хонандагон истироҳатгоҳҳои мавсимии беруназшаҳрӣ, варзишӣ-солимигардонӣ ва наздимақтабӣ ташкил гардидааст.

**Рухсораи НҲР,
АМИТ «Ховар»**

ИСТИФОДАИ УСУЛҲОИ ФАЪОЛИ ТАЪЛИМ ДАР ДАРС

Дар замони муосир зарурат ва аҳамияти омӯзиши фанни таърихи халқи тоҷик бештар гардидааст, зеро барои ҳифзи якпорчагии марзу буми кишвар, ба ҷо овардани эҳтирому садоқат ва арҷгузорӣ ба арзишу дастовардҳои ниёгон, тақвияти ҳисси инсондӯстиву меҳанпарастӣ, худшиносиву ҳудогоҳӣ, рӯ овардан ба таърихи халқи тоҷик, омӯхтану аз он сабақ гирифтани вазифаи ҳар як шахси ватандӯст аст.

**Манучехра
ЧУМЪАХОНОВА –
мудири кафедраи
методикаи
таълими
фанҳои ҷамъиятӣ-
гуманитарии
ДҶТИБКСМ**

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар китоби худ «Тоҷикон дар оинаи таърих» қайд кардаанд: «Имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотираи таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ гирем ва барои ваҳдати комили миллӣ корҳои бузургеро ба анҷом бирасонем.»

Ҳадаф аз омӯзиши фанни таърихи халқи тоҷик дар муассисаҳои таълимӣ, оғаҳӣ ёфтани хонандагон бо таърихи гузаштаи халқи тоҷик, ташаккули ҷаҳонбинию ҷаҳонфаҳмӣ, тарбияи тафаккури таърихӣ, ҳисси ватандӯстиву хештаншиносӣ, инсонпарварию башардӯстӣ, эҳсоси шаъну шарафи одамӣ ва омода намудани онҳо ба ҳаёти мустақилона мебошад. Вобаста ба ниёзи хонанда имрӯз омӯзгор вазифадор аст, ки ба онҳо барои омӯзиши таърихи ватан ёрии амалӣ расонад ва дар ин росто, хонанда низ бо иҷрои вазифаи хеш маводи таълимӣ пешниҳодшударо саривақт аз худ созад. Омӯзгоронро зарур аст, дар замони муосир ҷиҳати таълиму тарбияи насли созандаву эҷодкор, босалоҳият, пеш аз ҳама, маҳорату малакаи хешро такмил дода, дар раванди таълим, истифода аз методҳои мухталиф, ба натиҷаи баланди донишандӯзӣ ва ба шахси комили ҷомеа табдил ёфтани хонандагон ноил гарданд. Ҷиҳати расидан ба чунин ҳадафҳо ҳар як омӯзгор дар робита ба рисолати хеш бояд пайваста кор барад. Дар ин маврид суханони мутафаккири бузурги Чин Конфутсийро бояд ёдовар шавем, ки чунин гуфта буд: «Омӯзгори ҳақиқӣ ҳамон шахсест, ки пайваста меомӯзад ва ҳамарӯза аз болои худ кор мекунад»...

Омӯзгорон мекушанд, то дар асоси мушоҳидаю таҳқиқ ҳар як мавзӯро аз нигоҳи илм асоснок намуда, ба хонандагон омӯзонанд. Аз натиҷаи таҳқиқот бармеояд, ки навъҳои дарс вобаста ба мазмун, моҳият, тавсифу тарзи сурат гирифтани мухталифанд – лексионӣ, амалӣ, санҷишӣ, семинарӣ, ҷамъбасти, такрорӣ, омехта, факултативӣ, дарс-конференсия, дарс-экскурсия ва ҳоказо. Дар ҳамаи навъҳои дарс омӯзгор нақши асосӣ мебозад. Айни замон олимону муҳаққиқони риштаи педагогӣ ва омӯзгорон равишу усулҳо ва методҳои мухталифи самаранокии таълимиро меҷӯянд ва ҷиҳати ба ҳадафҳои таълимиву тарбиявӣ ба нақша гирифтаи хеш расидан ин усулҳоро аз рӯи фаҳмиш истифода менамоянд. Методи таълим (аз юнонӣ *methodos*-роҳ, тарз, тариқ) банизомоварию фаъолияти омӯзгор ва хонандагон аст, ки ба ноилгардии мақсади гузашташудаи омӯзиш равона карда шудааст. А.С.Громсева дар ин бобат чунин қайд мекунад: «Методҳои таълим тарзҳои фаъолияти якҷояи муаллиму талабагон мебошанд, ки барои ҳалли вазифаҳои таълим нигаронида шудаанд.» Муаллифони «Модули таълимӣ курсҳои омӯзишии омӯзгорони фанни забони тоҷикӣ оид ба гузариши муносибатҳои босалоҳият дар таълим» муҳаққиқон – Қ.Мухторӣ ва Ф.Мирзоёров дар хусуси мафҳуми методи таълим чунин ибрози ақида намудаанд: «Методҳои таълим тарз ва воситаҳои самарабахши фаъолияти омӯзандагии омӯзгору хонандагон нисбат ба инкишофи қобилияти фардии хонандагон, доираи назар ва дар онҳо ҳосил кунондани дониш, маҳорат ва малакаҳо мебошанд.»

Гуфтан ҷоиш аст, ки методҳои омӯзишро бе усулҳои дохилии он тасаввур кардан имконнопазир аст. Умуман, методҳои таълим хеле зиёданд. Ҳар як омӯзгор вобаста ба малакаву маҳорати хеш онҳоро ҷиҳати самаранокии натиҷаи дарс ва барои ба ҳадафҳои

таълимиву тарбиявии ба пеш гузошта расидан мавриди истифода қарор медиҳад. Истифодаи методҳои интерактивӣ дар ҷараёни дарсҳо дар замони муосир аини муддаост. Мафҳуми «интерактив» англисӣ буда, «inter»- тарафайн ва «act» - фаъолият қарданро ифода менамояд. Дар раванди амалишавии методи мазкур принципҳои тақсимои баробари имконоти таълим, озодии баён, масъулиятшиносӣ, тағйири нақшҳо (омӯзгор-роҳбалад), фароҳам овардани фазои мусоиди таълимӣ ва истифодаи арзёбии ташаккулдиҳанда бояд ба эътибор гирифта шаванд.

Низоми таълими интерактивӣ ҳамкориро дар таълим тақозо карда, ҳаллу фасли масъалаҳо тавассути муҳокима ва хулосабарорӣ дар гурӯҳҳои дунафара ва чор-панҷнафара сурат мегирад. Яъне ҳамкорӣ ҳангоми азхудкунии донишҳои нав, ноил гаштан ба мақсаду натиҷаҳои таълим аст. Ин ҳамкорӣ дар муоширати байни омӯзгор ва хонанда, хонанда ва хонандагон зоҳир мегардад. Дар методи интерактивӣ усулҳои гуногун, аз қабili кори фардӣ, кори гурӯҳӣ, тартиби «Кластер», «Диаграммаи Венн», «Рӯзномаи дубахша», «Харитаи хирад», «Шаршара» ва истифодаи онҳо дар лаҳзаҳои мувофиқи дарс мушоҳида мешавад.

Кластер (маънояш «хӯша», «шохча») усули гирдовариӣ андешаҳои хонандагон доир ба ягон мавзӯ, мафҳум буда, дар шаклҳои гуногун тасвир меёбад. Хонандагон андешаҳои баёншударо дар як ҷой гирд оварда, дар баробари шунидани онҳо боз ба таври аёнӣ бо онҳо шинос мегарданд. Ҳадафҳои асосӣ – гирдовариӣ андешаҳои хонандагон, фароҳам овардани вазъияти ҷустуҷӯ, тақвияти малакаҳои баёни мухтасари фикр ва ғайраро дар бар мегирад.

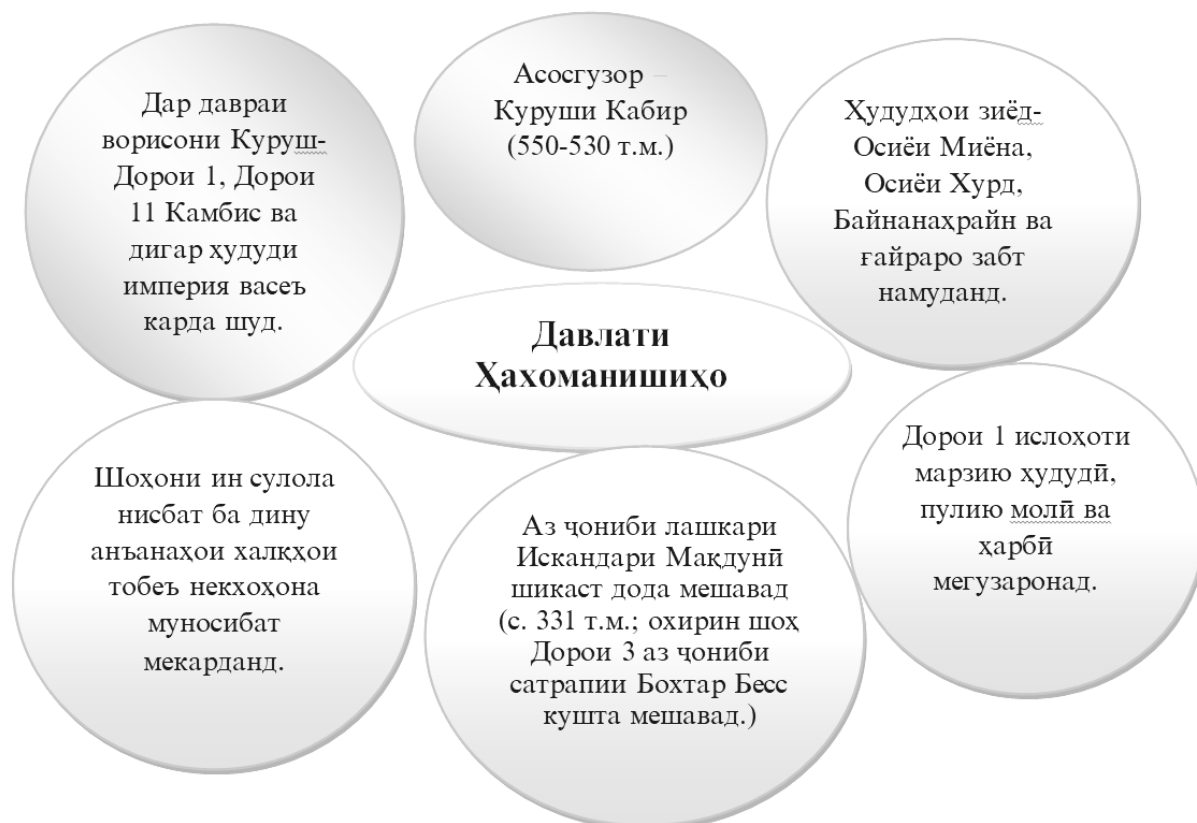
Қадамҳо:

1. Дар маркази тахтаи синф (ё варақаи сафед) давра кашед;
2. Дар дохили давра мавзӯ, мафҳум ва ё калимаи асосиро нависед;
3. Оид ба мавзӯ, мафҳум ва ё калимаи асосии овардашуда ба хонандагон савол диҳед;
4. Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки андешаҳои худро дар атрофи мавзӯ, мафҳум ва ё калимаи асосӣ нависанд;
5. Хонандагон байни андешаҳо иртиботи мувофиқро барқарор намуда, ишора мекунанд (ин қадам барои кластери мураккаб аст).

Намудҳои кластер: сода ва мураккаб

Намунаи кластери сода аз фанни таърихи халқи тоҷик чунин аст:

Мавзӯ: Давлати Ҳахоманишиҳо

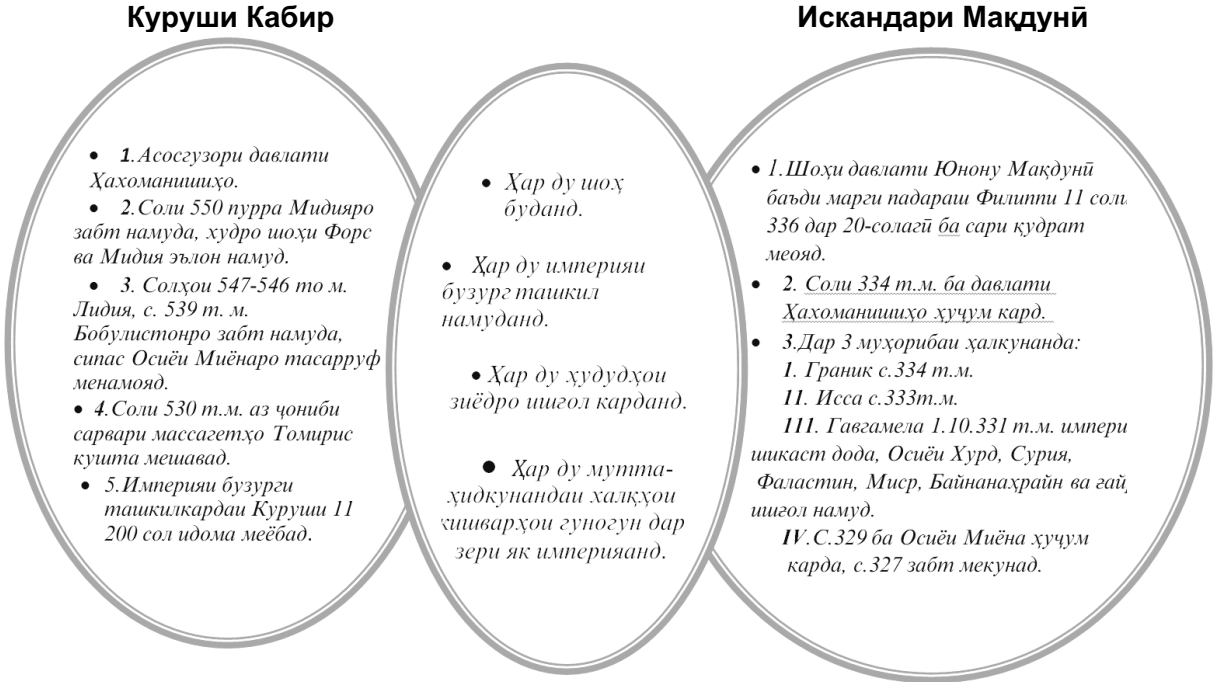

Диаграммаи Венн усулест барои ёфтани фарқ ва умумияти мафҳум, ҳодиса, ашё ва муқоисаи онҳо. Омӯзгор метавонад онро дар муқоисаи симоҳои мусбат ё манфии матн низ истифода кунад. Талабагон фарқ, монандӣ ва муқоисаи маводи пешниҳодшударо дар дафтари худ ё тахтаи синф метавонанд, нависанд. Ҳадафи асосии истифодаи усули мазкур – таҳлил ва муқоиса карда тавонистани ду ва зиёда мафҳум (ашё, ҳодиса, симо) ва инкишофи қобилияти фикррониву малакаи баҳогузори толибилмон мебошад.

- Қадамҳо:**
- 5. Дар тахтаи синф ду доираро тасвир мекунем, ки якдигарро бурида гузаранд; (Эзоҳ: ду давра фарқият, байни умумияти мафҳумҳо ё масъалаҳоро ифода мекунанд).
 - 6. Дар болои давраҳо масъалаҳои баррасишавандаро менависем;
 - 7. Фикри хонандагонро дар даруни давраҳо қайд мекунем;
 - 8. Шарҳу тавзеҳи дурустро пешниҳод менамоем.

Намуна аз фанни таърихи халқи тоҷик

Масъала: Тафовут ва умумияти ду симои барҷастаи дунёи қадим ва созмондиҳандагони империяҳои бузургро муайян намоед:

Дигар усуле, ки ҷиҳати истифодаи пешниҳод карда мешавад, усули «Рӯзномаи дубахша» мебошад.

«Рӯзномаи дубахша» ҷадвалест, ки ду қисм (бахш)-ро дорост ва аз ин рӯ, онро «Рӯзномаи дубахша» ном мебаранд. Ин усулро дар вақти шарҳу тафсири ягон мафҳум, кор бо луғат, тадқиқи мазмуни матн истифода мекунанд. Усули мазкурро дар мавридҳои пурсиши вазифаи ҳонагӣ (истифода аз тахтаи синф), баёни мавзӯи нав ва дигар лаҳзаҳои машғулият низ истифода кардан мумкин аст.

Тартиби истифодаи усули «Рӯзномаи дубахша»:

Аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки варақи дафтарашонро ба ду қисм тақсим карда, аз тарафи чап калимаи «Иқтибос» ва аз тарафи рост он калимаи «Шарҳ» -ро нависанд. Сипас матнро хонда, андешаҳои таваҷҷуҳангезро дар тарафи чап (иқтибос) ва андешаҳои ҷолибро дар тарафи рост дафтар (шарҳ) қайд кунанд.

Иқтибос	Шарҳу тафсир
«То зиндаам, девори Бухоро манам.»	Гуфтаҳои асосгузори давлати Сомониён – Исмоили Сомонӣ: Яъне Исмоили Сомонӣ худро ҳамии Бухоро дар масъалаи эмин нигоҳ доштани он аз ҳуҷуми қabilaҳои кучманҷӣ, ки доимо таҳдид менамуданд, эълон кард.
Калима	Шарҳи калима
Осорхона	Осорхона ҷой ё биноест, ки дар он ёдгориҳои таърихӣ, санъат ва дастовардҳои илму техника нигоҳ дошта мешаванд

Умуман, методи интерактивӣ дар ҷараёни таълим бо мақсади ташкил намудани муҳити хуби корӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ мусоидат намуда, шавқу завқи хонандагонро нисбат ба маводи омӯхташаванда бедор мекунад. Истифодаи методҳои интерактивӣ, анъанавӣ ва ғайра вобаста ба завқ ва тайёрии омӯзгор дар мавриди зарурӣ барои муваффақ шудан ба натиҷаи хуби таълим ва ҳосил намудани салоҳиятҳои зарурии толибилмон дар ҷараёни дарсҳо ба роҳ монда мешавад. Донишманди маъруфи тоҷик Маҳмадулло Лутфуллоев чунин ақида дорад: «Агар хоҳед, ки дар фаъолияти педагогии худ комёб шавед, ба ҳар як дарс тайёрӣ бинед. Тайёрӣ ба дарс ҷузъи таркибии фаъолияти муаллим аст. Тайёрӣ пеш аз ҳама, пешравист. Вай ба кори эҷодии омӯзгор зич алоқаманд аст. Эҷодкорӣ хислати хоси муаллим мебошад.» Аз ин нуқтаҳо бармеояд, ки тайёрӣ ва эҷодкории муаллим омилҳои асосии натиҷабахш ва самараноки ин ё он методи таълим дар ҷараёни дарс истифодашаванда мебошанд.

Истифодаи усулҳои фаъоли таълим дар дарси таърих дар заминаи эҷодкорӣ дар рушди тарбияи ватандӯстии хонандагон нақши муҳим мебозад.

САЙЁҲӢ ВА СОҲИБКОРӢ: РӮ БА РУШД

Дар даҳсолаҳои охир афзоиши шумораи аҳолии ҳар сол ба ҳисоби миёна 2,3 %-ро ташкил медиҳад ва дар ҳоли чунин суръати афзоиш барои даҳсолаи минбаъда боз зарурати бунёди дахҳо мактабҳои олии пеш меояд. Аз ин рӯ, таъсиси донишқадаҳои байналмилалӣ Муассисаи давлатӣ «Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон» дар минтақаҳо ба бунёди инфрасохтори нави таҳсилотӣ ва ҳалли мушкилоти фарогирии докталабон барои таҳсил дар макони зист имкон фароҳам месозад. Таъсиси донишқадаҳои байналмилалӣ дар минтақаҳои кишвар имконият медиҳад, ки дастрасии донишҷӯён аз минтақаҳо ба таҳсилоти олии касбӣ дар чорҷӯбаи меъёрҳои байналмилалӣ таъмин гардида, минтақаҳои мамлакат дар самти баланд бардоштани мавқеи байналмилалӣ ҷумҳурӣ дар самти таҳсилот сахмгузор бошанд. Гуфта мешавад, ки таъсиси ин донишқадаҳои байналмилалӣ дар вилоятҳои Хатлону Суғд имкон фароҳам меорад, ки шабакаи донишгоҳҳои байналмилалӣ дар мамлакат ташкил карда шуда, дар заминаи омӯзиши таҷрибаи пешқадами хориҷӣ ва густариши ҳамкорӣ байналмилалӣ, ҷалби омӯзгорони хориҷӣ, аз аккредитатсияи байналмилалӣ гузарондани барномаҳои таҳсилотӣ, роҳандозии табодули академии донишҷӯён, таҳсилоти дуалӣ ва дудиплома, мутахассисони баландихтисоси рақобатпазири ҷавобгӯ ба талаботи бозори меҳнати дохилӣ ва хориҷӣ дар дохили мамлакат тибқи стандартҳои байналмилалӣ омода карда шаванд. Ҳамзамон, хароҷоти буҷети давлатӣ барои оморасозии мутахассисон дар дохили кишвар кам карда шавад. Дар баробари ин таъсиси донишқадаҳо барои ташкили ҷойҳои нави корӣ муосидат намуда, ҷиҳати рушди иқтисод ва соҳаҳои сайёҳиву соҳибкорӣ дар минтақа, рушди инфрасохтори таҳсилотӣ ва ҷалби сармоягузори дохиливу хориҷӣ мусоидат менамояд.

Ҳамчунин, дар заминаи таҳқиқ ва оморавигардонии мероси таърихӣ фарҳангии минтақаҳо аз ҷониби олимону муҳаққиқони донишқадаҳо, объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ ҳифз гардида, рушд дода мешаванд.

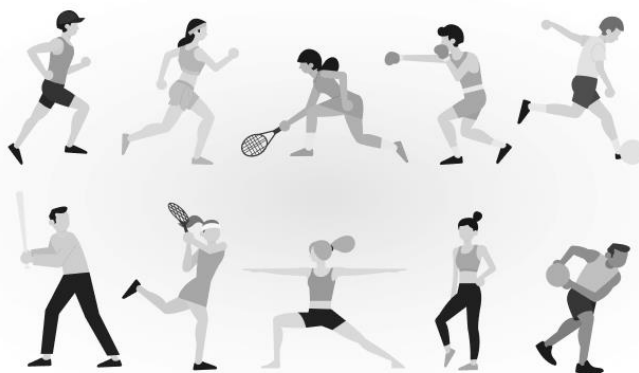
ТАШАККУЛИ СИФАТҲОИ АХЛОҚИ-ИРОДАВИИ ВАРЗИШГАРОНИ НАВРАС

Зайдулло ҚОДИРОВ –
унвонҷӯи
Пажуҳишгоҳи рушди
маориф ба номи
Абдурахмони Ҷомии
Академияи таҳсилоти
Тоҷикистон

Таълими наврасон дар мактаби варзишӣ бевосита аз методикаи кори мураббӣ – омӯзгор вобаста аст. Кори тарбиявӣ, дар навбати худ, бо фаъолияти педагог дар ин самт зич алоқаманд аст. Бо мақсади маълум кардани муносибати мураббӣ ба мактабҳои варзишии кӯдакон ба масъалаи ташаккули сифатҳои ахлоқӣ-иродавии шахсияти наврасон дар раванди машғулиятҳо, муайян кардани шаклҳо, методҳо ва усулҳое, ки онҳоро мураббӣ барои ҳалли ин вазифа истифода мебаранд, дар байни 38 мураббӣ (аз ҷумла, 8 Мураббӣи шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, 13 нафар Корманди шоистаи варзиши Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки зиёда аз 15 то 35 сол собиқаи корӣ доранд) оид ба волейбол, баскетбол, ҳандбол, чавгонбозӣ, тенниси рӯи миз, бадминтон пурсишнома гузаронида шуд.

Дар 50 машғулияти тамринӣ мо ширкат варзидем. Аз натиҷаҳои пурсиши мураббӣ маълум гардид, ки 67% кори худро ба тарбияи сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ, пеш аз ҳама, ба ташаккул додани малақаҳои ташкили фаъолияти шахсӣ ва ғуруҳӣ, интиқол додани диққат ба фаъолияти мусбат рабт медиҳанд. Фазаи шугли доимии наврасон, имконнопазирии парешон шудан, ҳавасмандии афзоянда ҳамчун як навъ машқҳои ахлоқӣ, обутобебии одатҳои маънавӣ-иродавӣ, муназзамӣ ва муташаккилӣ амал мекунанд. Ба мустақамшавии онҳо манъи амалҳо ва кирдорҳои муайян дар машғулиятҳои таълимӣ-тамринӣ, чорабиниҳои варзишӣ-оммавӣ дар меҳнати ғойданоки ҷамъиятӣ мусоидат мекунанд. Таъсиррасонии боҳадаф ва возеҳ ба тарбияи ахлоқӣ ба мушоҳида нарасида, тарбия аз тариқи рафъи душвориҳо дар раванди фаъолияти тамринӣ ҳузур дорад. Дар ҳақиқат, хусусияти машғулиятҳои дар боло зикргардида зуҳури ҳатмии иродаро аз ҷониби наврас тақозо мекунанд. Рафъи душвориҳои навъҳои мухталиф дар раванди машғулиятҳои таълимӣ-тамринӣ онро тарбия карда, рушд медиҳад. Дар ин ҷо ҳангоми машқу тамрин масъалаи ҳударзёбиро низ дар мадди назар гирифтани ба мақсад мувофиқ мебошад. Психологҳо байни ҳударзёбии муносиб (ё воқеӣ) ва ғайримуносиб фарқ мегузоранд. Ҳударзёбии муносиб (ё инъикоси воқеии шахсияти худ), чун қоида, ба худтанқидкунӣ ва серталабӣ нисбат ба наврас боис гардида, эътимод ба худ, сатҳи муайяни даъвоҳоро ба муноқишапазирии умумии

субъект бо воқеияти атроф ташаккул медиҳад. Кӯшишҳои ҷуброн кардани ҳударзёбӣ метавонад боиси рафтори таҳрифкорона гарданд. Дар ташаккули ҳударзёбии наврас нақши бузургро таъсиррасониҳои баҳогузори педагог-мураббӣ мебозанд. Нақши таъсироти мазкур дар ташаккули ҳударзёбии хонандагон дар як қатор таҳқиқоти олимони таҳлил шудааст (Б.Г. Ананев, Л.И. Божович, А.И. Липкина). Муаллифон ба зарурати ба назар гирифтани ангеҷаҳои хонандагон барои арзёбии педагогии амалҳои онҳо

ишора намуда, мураккабии муносибатҳои хонандагонро ба баҳои педагогӣ ва ҳаяҷонҳои ба миён овардаи он ошкор намуда, хусусияти тағйирдиҳандаи таъсири баҳои педагогиро таъкид мекунанд, ки ба дараҷаи дарки сатҳи рушди хонанда таъсир мерасонад. Омӯзиши озмоишии сатҳи ҳударзёбии хонандагони синфҳои 1 ва 2 бо сатҳҳои гуногуни омодагӣ ба

таълими мактабӣ нишон дод, ки муносибати кӯдак ба худ бо муваффақиятнокии таҳсил дар мактаб алоқаманд аст.

Кори нисбатан мутамарказгардида оид ба сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ дар навбати худ имкон медиҳад, ҳулоса бароварда шавад, ки мустақилият, муташаққили ва масъулият дар маҷмуи корҳо оид ба амалҳои техникӣ-тактикӣ, омодаسازیи умумӣ ва махсуси ҷисмонӣ, нигоҳ доштани сатҳи баланди машғулияти таълимӣ-тамринӣ ва риояи қоидаҳои рафтор рушд меёбанд. Кори мураббӣро оид ба тарбияи ҷанбаи иродавии шахсияти наврас аз тариқи муносибати тафриқавӣ ба хонандагон, баҳисобгирии қодир будан ба иҷрои супоришҳои пешниҳодшуда барои наврасон, бо дарки он, ки ҳам супоришҳои аз ҳад зиёд мураккаб, ҳам аз ҳад зиёд сабук метавонанд кӯшишҳои иродавии хонандагонро қоҳиш диҳанд, қайд кардан зарур аст. Дар ҳолати аввал онҳо боиси аз даст рафтани эътимод ба муваффақият гардида, дар ҳолати дуюм ба меҳнати осонкардашуда одат мекунад. Ҷустуҷӯи супориши ҳалталаб низ ба варзишгари наврас қаноатмандии маънавӣ меорад, низ ба рушди ахлоқӣ-иродавии онҳо ба монанди мунтазамӣ, тадриҷан зиёд шудани талабот, назорат, возеҳии фаъолияти тамринӣ таъсир мерасонад.

Дар навбати худ, суҳбатҳо бо мураббӣ пас аз таҳлили машғулиятҳои таълимӣ-тамринӣ ва пурсиши оммавии онҳо муносибати яктарафaro дар фаҳмидани моҳияти сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ ва дар муайян кардани роҳҳои тарбияи онҳо ошкор карданд. Аксари омӯзгорон-мураббӣ зарурати ташаккули ин сифатҳоро на бо тарбияи наврас бо усулҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш, балки бо ба даст овардани муваффақиятҳо дар варзиш рабт медиҳанд. Ҳамин тариқ, нодида гирифтани ҷанбаи тарбиявӣ ва набудани кори мақсаднок оид ба рушд ва фароҳам овардани шароит барои худтарбиякунӣ дар раванди фаъолияти тамринӣ сатҳи омодагии варзиширо суст карда, ҳадафмандӣ ва ҳавасмандии машғулиятҳои таълимиро тағйир медиҳад. Самти чунин машғулиятҳо ба ноил шудан ба натиҷаҳои баланди варзишӣ нигаронида шуда, аксар вақт омилҳои беруна ва тазодҳои ботинии синну соли наврасӣ сарфи назар карда мешаванд, ки ин дар навбати худ боиси аз даст додани муносибати байни тарбияи ахлоқӣ-иродавӣ ва ҷисмонӣ мегардад, ки ин ҷоиз нест.

Баъзе мураббӣ бо назардошти мазмун ва давомнокии таълим яке аз шаклҳои низомии тарбияи ахлоқиро истифода мекунад. Онҳо мекӯшанд, ки воситаҳои таъсиррасонии тарбиявӣ (маводи тарбиявӣ, методҳои гуногун, фароҳам овардани вазъиятҳои махсуси педагогӣ)-ро дар тамрин гуногуннавь созанд. Хусусиятҳои намудҳои машғулиятҳои варзишии дар боло зикргардида аксар вақт боиси душвории махсуси гуногун дар наврасон мегарданд. Аз ҷумла шароити мавриди интизори мусобиқаи дар пеш истода; имконоти тарбиявии сарбориҳои психологӣ-ҷисмонӣ; ҳузури як мураббӣ, ки метавонанд воситаи таъсиррасонии педагогиро гуногун сохта, тағйиротро дар рафтори тарбиягирандагон доимо мушоҳида ва сабт мекунад – ин ҳама, ба ақидаи мо, имкон медиҳад, ки тарбияи сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ дар наврасон мунтазам, дар низомии муайян амалӣ карда шавад.

Шарти ягонаи ташаккули сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ дар раванди таълимӣ кори банақшагирифташуда ва дақиқу мушаххаси мураббӣ дар асоси арзишҳои умумиинсонӣ дар раванди фаъолият мебошад. Ҳар гуна методҳои таълимиро дар раванди машғулиятҳо, ки таъйиноти асосии он ташкили азхудкунии иттилоот аз ҷониби наврасон мебошад, бо мақсадҳои муайяни тарбиявӣ истифода кардан мумкин аст. Масалан, гурӯҳи наврасони калонсол бо кумаки мураббӣ машғулияти тамриниро бо усулҳои намоишӣ, машқҳо, мусобиқаҳо барои варзишгарон-навшогирдон ва ғайра омода мекунад. Ин метавонад як ҳунарнамоии намоишӣ барои ҷашнвора ё пеш аз мусобиқаҳо, дар назди волидон ва ё рафиқон, ё метавонад намоиши гурӯҳе, ё хоҳиши кумак кардан ба омӯзгор бошад. Пас аз баргузори чорабиниҳо мо бо варзишгарони наврас ва мураббӣ суҳбат оростем. Ба он таваҷҷӯҳ кардем, ки наврасон ҳангоми омодашавӣ ба машғулияти тамринӣ чиро эҳсос мекунад, оё онҳо аз баромади хуб омодашуда қаноатманданд, дар раванди омода кардани ин ҳунарнамоии намоишӣ барои онҳо чӣ (баҳои мураббӣ, таъриф, тасдиқи мураббӣ ё рафиқон, қаноатмандии шахсӣ) аз ҳама муҳим аст. Дар асоси натиҷаҳои чунин пурсиш, гуногунии назарҳои наврасон аён гардид. Далели ҷолиб он аст, ки гурӯҳи аввали посухдиҳандагон асосан дар омӯзгороне, ки ба ҷанбаи тарбиявии тамринҳо таваҷҷӯҳ мекунад, ва гурӯҳи дувум дар мураббӣёне, ки ҷанбаи тарбиявиро алоҳида ҷудо намекунад, тамрин мекарданд.

Барои гирифтани иттилооти бештар дар бораи худтарбиякунии наврасон, мо ба пурсиши волидон рӯ овардем ва 50 нафар мавриди пурсиш қарор дода шуданд. Барои таҳқиқот

иттилооти ҷолиб дар ихтиёр доштем, ки сатҳи рушди сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ аз миқдори вақте, ки аз лаҳзаи дохил шудан ба мактаби варзишӣ гузаштааст, мустақиман вобастагӣ дорад. Ҳамин тавр, варзишгари наврасе, ки дар мактаби варзишӣ зиёда аз як сол тамрин кардааст, аҳаммияти ин сифатҳоро дар шароити муосир нисбат ба як наврас ё духтари ҳамсол, вале ба варзиш машғулнашуда, равшантар дарк мекунад. Муносибати волидонро ба варзиши касбӣ ва тарбияи ҷисмонӣ (оё онҳо бо варзиш машғул буданд ё не, мавҷудияти дараҷаҳои варзишӣ ва ғайра) мавриди омӯзиш қарор додем.

Бисёре аз муҳаққиқон, аз ҷумла, С.Б. Петригин дар асари худ «Шароити педагогии ташаккули сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ шахсияти наврасон дар раванди машғулиятҳои якҷарбаҳои шарқӣ» менависад: «Ғайричашмдошт барои ҳуди мураббӣи мушқилиҳои варзишгарони соли сеюми таълим дар муайян кардани мафҳуми «ахлоқ» маҳсуб меёфтанд». Танҳо сеяки тарбиягирандагони гурӯҳи дуҷуми мураббӣи (аз 70 посухдиҳанда) ҷавобҳои дуруст дода, панҷаки онҳо ба савол ҷавоб надоданд. Чунин таърифҳо низ дучор меомаданд: «Ахлоқ яке аз вижагиҳои ҳислат аст», «ин ташаккули психологӣи ақл аст» ва дар ниҳоят, «ахлоқ мафҳуми тағйирёбанда аст». Муҳим чунин далел мебошад, ки мураббӣи гурӯҳи дуҷум низ дар шарҳи мафҳумҳои маънавӣ бо мушқилиҳо рӯ ба рӯ шуданд».

Барои мо муҳим буд, ки маҳз амалҳои наврасро ҳангоми ҷавоб додан ба саволҳои пешниҳодшуда пайгирӣ намоем. Барои ин аз волидон хоҳиш карда шуд, ки рафтори фарзандони худро бо шаклҳои аз ҷониби мо пешниҳодшудаи рафтор муқоиса намуда, миқдори ҳолҳои марбут ба ин амалҳоро пешниҳод намоянд.

Амалҳо	Миқдори ҳолҳо
Ҷавоб доданро рад мекунад.	5
Бо дили нохоҳам ҷавоб медиҳад, ҳиҷолат мекашад.	4
Бетараф аст.	3
Бо майлу рағбат ҷавоб медиҳад.	2
Ба мувоҳишаҳо оид ба изҳори мулоҳизаҳо дар бораи муносибатҳо, сохтори мафҳуми додашуда дохил мешавад.	1

Тибқи натиҷаҳои маълумоти бадастомада маълум мешавад, ки танҳо 14% наврасони посухдиҳанда ба ин сифатҳо ба таври возеҳ ва бидуни ҳиҷолат таърифҳо додаанд, ки ин аз сатҳи нокифояи рушди сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ гувоҳӣ медиҳад ва 11% ин миқдорро он наврасоне оварданд, ки зиёда аз як сол дар мактабҳои варзишӣ таҳсил мекунанд.

Барои муайян кардани арзишҳои барои наврас муҳим мо пешниҳод кардем, сифатҳоеро, ки барои шахсияти муваффақ аҳамият доранд, дараҷабандӣ намоянд. Ҳамин тавр, ба сифатҳои ахлоқӣ-иродавӣ мо мустақилият, муташаққили ва масъулиятнокӣ; ба сифатҳои барҷаста зоҳиршуда – ватандӯстӣ, ва ба сифатҳои иродавӣ бошад, азму талошро нисбат додем. Дар натиҷа, сифатҳои иродавӣ ва ахлоқӣ-иродавӣ тақрибан миқдори баробари ҳолҳоро гирифтанд (мутаносибан 38% ва 36%) во ба ҳиссаи сифатҳои ахлоқӣ танҳо 26% боқӣ монд. Аз ҷониби мо кӯшиши ҷобаҷогузори аҳамиятнокӣи арзиши ҳастии инсонӣ: оила, муҳаббат, мансаб, мавҷудияти шаъну шараф ва эҳтироми рафиқон, некуаҳволии моддӣ ба ҳарч дода шуд.

Мо кӯшиш кардем, ки наврасро дар вазъиятҳои махсуси педагогӣ қарор диҳем. Маълум кардем, ки варзишгарони наврас, махсусан, дар таҳлил ва арзёбии вазъиятҳои ҳаётии дорои ҷанбаҳои ахлоқӣ-иродавӣ душворӣ мекашанд. Масалан, наврасон омодаанд аз корҳое, ки барои онҳо ҷолибанд, даст кашанд ва омода нестанд, ки барои рафиқони худ масъулият ҳис кунанд. Тааҷҷубовар бепарвоии бисёре аз онҳо ба расондани кумак ҳангоми дар беморхона будани рафиқи маҷруҳ, ба шартӣ сарфи миқдори зиёди вақти шахсии онҳост. Чунин бепарвой қисман бо он шарҳ меёбад, ки дар амалияи оммавӣ мураббӣи вазифаи махсусро ба миён намегузорад – бедор кардани талабот дар таълимгиранда ба анҷом додани ягон чиз бо ташаббуси худ; ҳуди мураббӣи вазифаҳои доимиро дар байни кӯдакон тақсим мекунад ё ба онҳо супоришҳои алоҳида медиҳад. Эҳтимол аз ин сабаб аст, ки хонандагон ҳангоми қабули қарорҳои мустақилона душворӣ кашида, ба нақши ғайрифаъолонаи мушоҳидон, муносибати бемасъулиятна ҳам ба корҳои умумӣ дар гурӯҳи варзишӣ, ҳам ба рафтори шахсии худ одат мекунанд.

КӢДАКИСТОН: УСУЛҲОИ ФАӢОЛИ ҲАМКОРӢ БО ОИЛА

Ҳамкорию байни падару модар ва муассисаҳои таълимӣ яке аз масъалаҳои мураккаби иҷтимоӣ мебошад. Мақсад ва вазифаҳои муассисаҳои таълимӣ чиҳати ба роҳ мондани ҳамкорӣ бо оила дар ҳуҷҷатҳои меъёриву ҳуқуқи соҳа дарҷ шуда, амалӣ шудани онҳо аз мураббӣёну мудирӣ кӯдакистонҳо тайёрии махсуси касбӣ ва масъулияти хосаро талаб менамояд. Муассисаҳои томактабӣ ҳамчун маркази кори таълиму тарбиявии дорои мутахассисони соҳибмаълумоту соҳибкасб бояд барои рушди фарҳанги педагогӣи волидон таъсиррасон бошанд.

Маҳина БОБОЕВА –
номзоди илми
педагогика, мудирӣ
шӯъбаи таҳсилоти
томактабии
Пажӯҳишгоҳи
рушди маорифи АТТ

Дар ин самт ҳам падару модар ва ҳам ҳайати педагогӣи муассисаҳои томактабӣ бояд ба ҳамкорӣ кӯшиш намоянд, чунки мақсаду вазифаи онҳо ягона аст, яъне таъмин намудани тарбия, таълим ва инкишофи шахсияти кӯдакон ва омода намудани онҳо ба мактаб. Мушоҳида ва таҷрибаи амалии мураббияҳо нишон медиҳанд, ки на ҳамаи волидон ба таълиму тарбияи кӯдакон диққати ҷиддӣ медиҳанд. Баъзе аз онҳо андеша доранд, ки муассисаҳои томактабӣ муассисаи таълимию тарбиявӣ буда, масъалаҳои тарбияи кӯдак ва омода кардани ӯ ба ҳаёти минбаъда вазифаю масъулияти омӯзгори муассисаҳои томактабӣ мебошад ва бо ҳамин андешаҳо худро аз масъулият озод кардани мешаванд. Гурӯҳи дигар ақида доранд, ки онҳо дар тарбияи фарзандони худ аз усули дуруст истифода мебаранд ва ба маслиҳату мадади дигарон эҳтиёҷ надоранд, тарбияи фарзанд кори шахсии онҳост ва даҳолати беруна ба ҳаёти оилавию шахсиро наменвисанданд. Роҳбари муассисаи томактабӣ, мураббия ҳангоми банақшагирии кори таълимию тарбиявӣ ҳамчун ҷузъи таркибии фаъолияти педагогӣ, ҳамкорӣ бо волидонро ба нақша мегиранд, ки он бояд аз ин рукнҳо иборат бошад:

- 1) фаҳмондани сиёсати Давлат ва Ҳукумати кишвар оид ба тарбияи насли наврас;
- 2) масъулияти волидон дар тарбия ва таълими кӯдакон, муҳофизати оила чун ниҳоди (институти) иҷтимоӣ;

- 3) муҳофизати ҳуқуқи кӯдак;
- 4) баланд бардоштани дониш, маҳорат ва малакаҳои тарбиявии волидон доир ба хусусиятҳои анатомӣ физиологӣ ва психологӣи кӯдакон, мазмун, метод ва воситаҳои тарбияи оилавӣ;

- 5) расондани ёрии амалӣ барои бартараф кардани мушкилоти кори тарбиявӣ;

- 6) таъмин намудани талаботи ягонаи педагогӣ ба шахсияти кӯдакон дар оила ва мунтазам назорату баҳодихӣ ба иҷро гардидани ин талабот;

- 7) омӯхтан, ҷамъбаст намудан ва паҳн кардани таҷрибаи пешқадами

тарбияи оилавӣ бо мақсади пешгирӣ намудани камбудихо ва ғайраҳо.

Ба мақсад ва вазифаҳои ҳамкорию кӯдакистону оила метавонад хусусиятҳои синнусолию фардии кӯдакон, хоҳишу талаботи волидон, талаботи ҷомеа таъсир расонанд. Ҳамаи масъалаҳои ҳалталаби ҳамкорӣ дар Шурои педагогӣи муассисаҳои таълимӣ мавриди

баррасӣ қарор гирифта, бо назардошти муҳиммияти мавзуъ бо қарори Шуро тасдиқ мегардад ва назорати иҷрои он аз ҷониби сармураббӣ ва мудирӣ кӯдакистон ба роҳ монда мешавад. Одатан дар муассисаҳои томактабӣ ҳаёти педагогӣ аз ду намуна ҷамқорӣ бо падару модар истифода менамоянд, ки он «Кори фардӣ бо волидон» ва «Қор бо гурӯҳи (коллективӣ) волидон» маҳсуб меёбанд. Дар шаклҳои кори фардӣ бо волидон аз ҷунин усулҳои истифода менамоянд: *ба гурӯҳ (кӯдакистон) даъват намудани волидон; машварат (консултатсия) бо волидон; ба манзили зисти кӯдак ташриф овардани мураббия; ҷалб кардани волидон ба иду чорабиниҳо ва ҳаёти кӯдакон дар кӯдакистон.*

Дар шароити имрӯза кори фардӣ бо волидон арзишманд ба ҳисоб меравад. Аввалан, мураббия ҳар рӯз имкони вохӯрдан ба волидон (пагоҳирӯзӣ ҳангоми қабул ва бегоҳӣ ҳангоми ба хона гусел кардани кӯдакон) ва дар бораи пешравӣ, камбудӣ ва дигаргунҳои фарзанди онҳо маълумот додан (гирифтани) дорад. Ҷамшираи тиббӣ ба саломатӣ ва инкишофи ҷисмонии кӯдак назорат намуда, дар бораи нигоҳубини кӯдак, риоя намудани қоидаҳои санитарӣ-гигиенӣ, таҳияи хӯрок ва тарбияи бадан маълумот медиҳад. Ҷамзамон, ҳуди волидон бо мақсади ниҳон доштани бурду боҳти тарбиявӣ ва сирру асрори оилавӣ кори фардиро тарафдорӣ менамоянд.

Яке аз методҳои фаъоли ба роҳ мондани ҷамқорӣ, баргузор кардани ҷаласа ва вохӯриҳои падару модарон ба шумор меравад.

Баргузори ҷаласа ва вохӯриҳо бо волидон

Мураббия метавонад мавзуҳои суҳбат бо волидонро қаблан муайян карда, бо он тайёрии махсус бинад, бо аъзои оила (падар, модар, бобо, бибӣ) ҷӣ тавр гуфтугӯ намуданро аниқ созад, то ба натиҷаи дилхоҳ ноил гардад. Вобаста ба вазъият ва мавзуъ, бо чанд нафар падару модар низ суҳбат гузарондан мумкин аст. Масалан, дар мавзуи интиҳоби рӯзи, тайёри ба баргузори иду чорабиниҳо ва ғайра. Бо мақсади шинос намудани волидон ба ҳаёт, фаъолият ва машғулиятҳои кӯдакон дар гурӯҳ, даъвати онҳо аҳамияти калон дорад. Нахуст, ин барои ҳуди кӯдак хеле гуворо ва пураҳамият аст. Сониян, волидон ба тарзи будубоши фарзанди худ бозӣ, машғулиятҳои таълимӣ, бо усулҳои қор бо кӯдак шинос мегарданд, бо саволҳои худ оид ба қор дар оила ҷавоб мегиранд ва ғайра. Мураббияён бояд даъвати волидонро бо риояи беҳдошти талаботи санитариву гигиенӣ ташкил намоянд. Волидон метавонанд бо хоҳиши худ омада, ба ҳаёти фаъолияти кӯдакон дар давоми рӯз ё лаҳзаҳои алоҳидаи рӯзи (варзиши пагоҳирӯзӣ, машғулиятҳо, сайругашт, вақти хӯрокхӯрӣ) шинос шаванд, яқчо бо гурӯҳи кӯдакон ба саёҳат (ба мактаб, осорхона, театр) раванд.

Дар давраҳои синни калони томактабӣ ва омодагӣ ба мактаб, ҳангоми шинос намудани кӯдакон ба фаъолияти меҳнатии одамони қасбу қори гуногун, падару модар, бобою бибии кӯдаконро даъват қардан аҳамияти калон дорад. Онҳо метавонанд бо кӯдакон дар бораи қасбу ҳунар, манфиатҳои пешаю қасби худ нақл намоянд. Мувофиқи хоҳиш, имқон ва ҳатто, зарурат ба шанбегиҳо, таъмири мизу қурсиҳо, сохтани бозичаҳо, иду хушҳолиҳо бобою биби, аъзои оиларо ҷалб қардан мумкин аст. Ин амал имқон медиҳад, ки онҳо ба ҳаёти кӯдакон аз наздик шинос шаванд. Бо ҳуди кӯдакон низ бо қалонсолони оила яқчо будан ҳаловатбахшу гуворо буда, обрӯю нуфузи онҳо ҳам дар кӯдакистон ва ҳам дар ҳонавода зиёд мегардад. Волидони фаъолро ҳамқун аъзои фаҳрии гурӯҳ эълон намуда, онҳоро дар «Гӯшаи волидон» махсус номнавис қардан мумкин аст. Маслиҳат, машварат (консултатсияҳо) бо волидон мисли суҳбат оромона, дар руҳияи ҳамдигарфаҳмию ҳайрхоҳона бояд баргузор гардад. Мавзуи маслиҳату машваратҳо аз мушоҳидаи амалу рафторҳои шахсии кӯдак (дамдузду яқрав, инқиқ будани кӯдак), иҷро гардидани вазифаҳои тарбиявӣ (ба саволҳои кӯдак ҷӣ тавр ҷавоб додан мумкин аст, харидани анқому либосҳои мактабӣ, ҳонда додани адабиёти бадеӣ, мавқеи барномаҳои телевизионӣ дар тарбияи ахлоқии кӯдакон, аҳамият ва зарари бозии визуалӣ, истифодаи телефонҳои мобилӣ, идҳои оилавӣ ва ғайраҳо) интиҳоб қарда мешаванд. Мавзуи маслиҳату машваратро бештар ҳуди волидон интиҳоб қарда, ба мураббия, ҳамшираи тиббӣ ва сарвари кӯдакистон мувоқият менамоянд. Вобаста ба мавзуъ ва хоҳиши волидон, маслиҳату машваратҳо ба таври фардӣ, бо яқчанд нафар, гоҳ-гоҳ ва ё доимӣ ташкил қарда мешаванд. Дар рафти ҷаласа маслиҳат, суҳбат, ба гурӯҳ даъват қардани волидон, мураббия аз мисолҳо, далелҳо, аёниятҳо, намунаи қорҳои амалии кӯдакон васеъ истифода бурда метавонад. Масалан, баҳшида ба идҳо тайёр қардани либосҳо барои бозии саҳнавӣ, яқчо сохтани бозичаҳо ва ғайра.

Равиши дигар ҳамқорӣ педагог бо волидон, ба манзили зисти кӯдак ташриф овардани мураббия: ба манзили зисти кӯдак ташриф овардан ба мураббия имқон

медиҳад, ки ба муҳит, зиндагӣ ва таълиму тарбияи оилавӣ шинос шуда, дар раванди таълим барои ташаккулёбии кӯдак ин омилро ба ҳисоб гирад. Барои ба манзили тарбиятгиранда рафтан мураббия бояд омодагӣ бинад, яъне аниқ намояд, ки ба кадом масъалаҳо равшанӣ меандозад, бояд чиро мушоҳида намояд, бо кӣ, дар кадом мавзӯ суҳбат менамояд ва ғайра. Мураббия бояд аз эрод, панду насиҳати волидон, айбҷӯӣ ба тарзи зиндагии аҳли хонавода, шикоят аз рафтори кӯдаку волидон худдорӣ намуда, фазои некхоҳию сулҳҷӯёнаро таъмин намояд, сифатҳои таҳаммулпазирӣ зоҳир созад.

Методи дигари ҳамкориҳои педагог бо оила, **кор бо коллективи волидон мебошад**. Он дар гурӯҳ ва кӯдакистон давоми мантиқии кори фардӣ бо волидон буда, дар шаклҳои зерин ташкил карда мешавад:

- маҷлисҳо бо коллективи волидони гурӯҳ ва кӯдакистон; конференсияҳои волидон; ташкил намудани «Гӯшаи волидон»; ташкили кумитаи волидон; рӯзи «Дарҳои кушод»; машварат-практикум.

Маъмултарин ва дастрастарин шакли кор бо волидон дар кӯдакистону мактаб **маҷлисиҳои волидони гурӯҳ (синф) ва кӯдакистон ва мактабӣ** мебошанд. Дар онҳо натиҷаи кори таълимию тарбиявӣ мавриди муҳокима ва баҳодихӣ қарор мегирад, роҳу усулҳои бартараф кардани камбудихо, беҳдошти фаъолияти якҷоя муайян карда мешавад. Мавзӯ ва мазмуни маҷлисиҳои волидони гурӯҳ барои соли хониш, ки дар ҳар се моҳ як маротиба гузаронда мешавад, мувофиқи талаботи мазмуни кори таълимию тарбиявӣ ва хусусиятҳои синнусолии кӯдакон ба нақша гирифта мешаванд. Ташкилу баргузориҳои ин маҷлисҳо тайёрии махсусро талаб менамояд. Ба муҳокимаи масъалаҳои пешниҳодшуда волидон ҷалб карда мешаванд, то онҳо аз бурду боҳти таҷрибаи тарбияи оилавии худ ибрази ақида намоянд. Мавзӯҳои баррасӣ ва ба муҳокима пешбариваанда бояд ба беҳдошти тарбияи оилавии кӯдакон мадад расонда тавонанд ва ба талаботи рӯз мувофиқат намоянд. (Ба монанди «Сабаби танбалию коргурезии кӯдак дар чист?», «Телевизор дар кори тарбиявӣ ёрдамчи аст ё зараррасон?» «Чӣ бояд кард, то кӯдак мактабро дӯст дорад?» ва ғайраҳо, ки ҳуди волидонро ба фикр намудан, ибрази андеша кардан, муҳокимаронӣ, хулосабарорӣ ва тағйир додани тафаккури интиқодӣ водор менамоянд). Зеро аксари волидон дар рафтори хеш танқиди амалу рафтори мураббияро инъикос менамоянд. Дар ин воҳуриҳо волидон аз заҳмату машаққатҳои кори таълиму тарбия бархӯрдор гардида, нисбат ба заҳматҳои мураббия эҳтиром пайдо мекунанд. Ҳадафи асосӣ ба роҳ мондани ҳамкориҳои педагог бо оила, пеш аз ҳама, ба мактаб омода кардани кӯдак мебошад. Аммо баъзе аз волидайн ба ин паҳлуи масъала эътибори ҷиддӣ надода, омодашавии кӯдакро ба мактаб танҳо дар таъмини сару либос ва лавозимоти мактаб медонанд, ки ин андеша мутлақо хатост. Педагог ҷиҳати ба чунин иштибоҳ роҳ надодани волидайн тадбирҳои мавҷударо истифода менамояд. Маҷлиси умумии волидони кӯдакистон дар як сол 2-3 маротиба ташкил ва гузаронда мешавад ва муҳокимаю баррасии масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: ҷамъбасти соли хониш ва вазифаҳои минбаъда; чорабиниҳои тобистонаи солимгардонӣ; тарбия ва инкишофи равонӣ ҷисмонӣ кӯдакон; таъмиру тармими муассиса, омодагӣ ба зимистонгузаронӣ ва ғайраҳо.

Методи дигари ҳамкориҳои педагог бо оила, **ташкили семинару конференсияҳои гуногун бо иштироки волидон мебошад**. Бо мақсади паҳн намудани таҷрибаи пешқадами тарбияи оилавӣ, алоқаманд кардани амалия бо назарияи кори таълимию тарбиявӣ, семинару конференсияҳои волидон нақши муҳим мебозанд. Дар онҳо метавонанд ҳуди волидон, мураббия, мудирӣ кӯдакистон, намояндагони илму фарҳанг (равоншинос, табиб, роҳбар ва мушовирони идораи маорифи шаҳру ноҳия, ҳуқуқшинос ва дигарон) иштирок намоянд. Ташкилу гузарондани конференсия тайёрии махсус ва пешакиро талаб мекунад ва он бояд ба мавзӯҳои махсуси ҳалталаб бахшида шуда бошанд. Масалан, «**Ҳамкориҳои кӯдакистон ва оила дар муайян кардани қобилият ва истеъдоди кӯдакон**», ки дар он, мураббия ва волидони кӯдаконе, ки дар озмунҳои шаҳрӣ ва минтақавӣ «Донояк», «Шукуфаҳои истиқлол», «Ахтаракони ҳисобдон.» «Забондони беҳтарин» ва ғайра ғолиб гардидаанд, иштирок мекунанд. Онҳо аз чараёни омодашавии кӯдак ба озмун, методҳои ҳавасмандгардонии кӯдак дар шароити оила ва натиҷаи самарабахшии озмунҳо маъруза мекунанд. Дар маърузаҳо бояд зарурат ва роҳу усулҳои тайёр кардани кӯдакон ба мактаб, таҷрибаи пешқадам ва мушкilot дар асоси далелҳои илмӣ амалӣ таҳлил карда шуда, иштирокчиёни конференсия аз он баҳрабардорӣ карда тавонанд. Барои шавқовар ва хотирмон гузаштани семинарҳо намоиши дастовардҳои кӯдакон, баромади консертии тарбиятгирандагон, намоишгоҳи корҳои амалии кӯдакон (расмкашӣ, гулмонӣ, суробсозӣ,

тартибдихӣ, меҳнати дастӣ), дастурҳои методии таълимӣ ва адабиёти нави бачагон аз ғоида ҳолӣ нест.

Методи дигари ҳамкориҳои педагог фаъолгардонии «**Гӯшаи волидон**» ба ҳисоб меравад. Дар ҳамаи давраҳои синнусоии томақтабӣ «**Гӯшаи волидон**» ҳатман ташкил карда мешаванд, ки мақсади он пешниҳод намудани гузоришҳо ва шинос намудани волидон ба масъалаҳои таълимии тарбиявӣ мебошад. Мавзӯҳо вобаста ба вазифаҳои тарбиявӣ метавонанд тағйир ёбад. Гӯшаи волидонро воситаи ташвиқоти тарғиботи айёнии донишҳои педагогӣ ҳисобидан мумкин аст. Дар он рӯйхати кӯдакон, корҳои иҷрошуда ва банақшагирифта, номгӯи машғулиятҳои таълимӣ, маслиҳатҳои педагогӣ бо волидон, эълону тавсияҳо ва ғайраҳо ҷой дода мешаванд. Ороиш ва ҷобачогузориҳои мавод бояд ба талаботи педагогӣ ва эстетикӣ мувофиқат намоянд. Дар ороиши «**Гӯшаи волидон**» худдорӣ аз истифодаи маводи химиявӣ-синтетикӣ (баннер) шарт ва зарур аст, зеро ин воситаҳо ба бемориҳои диққи нафас, аллергия ва ғайра кӯдаконро гирифта мекунад.

Методи дигар дар таҷрибаи амалии муассисаҳои томақтабӣ, аънаи ташкилу гузаронидани **рӯзи «Дарҳои кушод»** мебошад, ки мақсади он шинос намудани волидон ба раванди кори таълимии тарбиявӣ, ташкили ҳуроки кӯдакон, ободонӣ, таҷҳизонидани кӯдакостон ва шарҳу маънидоди бартарияти таҳсилоти томақтабӣ ва ҷалби кӯдакон ба таълиму тарбия ҷамъиятӣ ба шумор меравад. Баргузориҳои «Дарҳои кушод» якҷанд рӯз қабл эълон карда мешавад. Дар ин ҷорабинӣ натавонанд волидон тарбиятгирандагонро муассисаи томақтабӣ, балки истиқоматкунандагонро маҳалла низ иштирок карда, аз бартарияти таълиму тарбияи томақтабӣ ва афзалиятҳои он огоҳ мегарданд.

Мусаллам аст, ки теъдоди муайяни волидон, махсусан, онҳое ки нахустфарзанди худро ба воя мерасонанд, ба ёрию мадади педагогӣ- психологӣ эҳтиёҷ доранд. Бинобар ин, дар асоси ба ҳисоб гирифтани хоҳишу дархости онҳо машварат-практими махсус ташкил кардан мумкин аст, ки қаблан ин усулро «Мақтаби модарони ҷавон» меномиданд. Чунин шакли кор имкон медиҳад, ки волидон ҷавон доир ба нигоҳубини кӯдак, интиҳоби либос, пойафзол, ҳурук вобаста ба синну соли кӯдакон ва фаслҳои сол, ташкили рӯзи, роҳу усулҳои кор бо кӯдак ва ғайраҳо маълумоти зарурӣ гиранд. Масалан, барои дар хона хонда додани асари бадеӣ адабиётро мувофиқи синну соли кӯдак интиҳоб намудан мумкин аст, баъди хонда додан саволгузориҳо ва муҳокима намудани мазмуни матнро ташкил кардан, тақмил додани фаъолияти узвҳои нутқ, мураббативу пайдарпайии суҳан ва ғайраҳо метавонанд мавзӯи омӯзиш гардад. Ба саъми волидон расондан лозим, ки кӯдакони синни томақтабӣ бояд дар доираи талаботи Стандарти давлатии таҳсилоти томақтабӣ ба мақтаб омода гарданд. Ба кӯдакони синни то 7-сола усули навиштан ва хондани китобро омӯхтан паёмадҳои бесамар хоҳад овард. Зеро кӯдак бояд аз рӯи барномаи таълимии «Рангинкамон» зина ба зина машғулиятҳои таълимиро аз худ намояд. Сарбориҳои аз меъёр зиёд метавонанд боиси дилсард шудани кӯдак аз таҳсил гардад.

Амалии гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои тарбия ва таълими кӯдак» самарабахш намудани корҳои ташвиқотӣ тарғиботӣ ва баланд бардоштани маърифати педагогии волидонро талаб менамояд. Дар ин самт низ кормандони муассисаҳои томақтабӣ бояд ҳиссагузор бошанд.

Истифодаи шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ бо волидон ва паҳн намудани донишҳои педагогӣ бояд ба беҳтар гардидани сифату самарабахшии кори таълиму тарбиявӣ ва таъмин гардидани тарбияи оилавӣ ва ҷамъиятӣ мадад расонад.

Афзалият ва мушкилот дар ҳамкориҳои педагог ва оила

Ба роҳ мондани ҳамкорӣ дар раванди таълиму тарбияи кӯдак ҳам барои мураббия ва ҳам барои падару модар афзалиятҳои зиёд дорад. Падару модар аз ҷараёни таълиму тарбияи фарзандашон огоҳӣ пайдо карда, муносибатҳои муқаррар менамоянд. Ҳамзамон, фарҳанги педагогии худро тақмил дода, таҷрибаи гирифтаашонро дар тарбияи фарзандони дигарашон низ истифода менамоянд. Педагог аз вазъи иҷтимоии тарбиятгиранда маълумот ба даст меорад. Зимни суҳбат бо волидон дар бораи кӯдак бештар иттилоъ мегирад, ки ин ба ӯ имкон медиҳад, ки воситаҳои самараноки таълиму тарбияро барои фаъолияти самарабахши минбаъда интиҳоб намояд.

Мушкилот

Дар ҳамкориҳои мураббияи муассисаҳои томақтабӣ бо падару модар чунин мушкилиҳо мавҷуданд: масъалаҳои нақши оила дар тарбияи фарзандон аз ҷониби мураббияи дуруст баҳогузори намегардад ва дар баъзе ҳолат нисбат ба заҳмати тарбияи кӯдак дар шароити хона беэтиборӣ аз ҷониби мураббияи зоҳир мегардад; вучуд надоштани низоми муайяни

ҳамкорӣ (оила ва кӯдакистон ду муассисаи муҳимми иҷтимоии кӯдакон мебошанд ва вазифаҳои таълимии онҳо гуногунанд, аммо барои рушди ҳамаҷонибаи шахсияти кӯдак ҳар ду ҷониб фаъолияти худро беҳтар мешуморанд). Қобилияти баҳогузорию объективона дар фаъолияти якдигарро надоранд); сарбаста будани масъалаҳои оилавӣ, чунки ягон падару модар намеҳадад ба масъалаҳои оилавӣ шахсони бегона дахлат кунанд; тафовут дар самти арзиш ва интизориҳои мутақобила (давраи мутабаққавии кӯдак як давраи муайяно дар бар мегирад, аммо волидайн дар ҳамин давра аз мураббӣ натиҷаи омӯзишро талаб мекунад); маҳкум кардани волидайн аз ҷониби педагог барои надонистани қобилиятҳои ҷисмонӣ ва хусусиятҳои синнусолии кӯдакон; шикоятҳои волидайн аз мураббӣ оид ба баъзе масъалаҳои таълимӣ. Падару модар аксаран барои барқарор кардани муошират бо фарзандашон мураббиро гунаҳкор мекунад, аз нигоҳи онҳо, дар масъалаи роҳҳои иҷтимоишавии кӯдак нисбат ба мураббӣ волидайн маълумоти бештарро доро мебошанд; худдорӣ ва канорагирии волидон аз тамос бо мураббӣ ва роҳбари муассисаи томактабӣ.

Баъзе волидайн ҳангоми овардани фарзандонашон ба мураббӣ салом намедиханд. Онҳо омода нестанд, ки вазъиятро аз ҷониби худ бо ибораҳои: «Ман бо писарам дар хона ҳатман суҳбат мекунам», «Ҳамчун падар (модар) фикр мекунам, ки чӣ гуна аз чунин ҳолатҳо пешгирӣ кунам.» Ё бевосита аз мураббӣ пурсед, ки ӯ ба шумо дар кадом самт чиро кумак мекунад ва чӣ гуна шумо метавонед барои ҳалли мушкилоти ба миёномада ҳамкорӣ кунед ва ғайраву ҳоказо. Роҳҳои бартараф кардани мушкилотро пайгирӣ намуда, чунин тавсияҳоро пешниҳод месозем.

• **Истифодаи усули дӯстонаи муоширати мураббӣ ва падару модар:** Муносибати мусбат ба муошират заминаи мустаҳкамост, ки дар он тамоми қори мураббӣ бо волидон тарҳрезӣ мегардад. Муносибати ҳаррӯзаи дӯстона байни мураббӣ ва волидон маънои бештар аз як чорабинию хуб иҷрошударо дорад. Дар ин маврид мураббӣ этикаи касбиятро истифода намуда, маърифати муошират ва риояи ахлоқро ба волидон пешниҳод месозад.

Муносибати инфиродӣ. Ин усул на танҳо ҳангоми кор бо кӯдакон, балки ҳангоми кор бо волидон низ зарур аст. Ҳангоми муошират бо волидон омӯзгор бояд вазъият ва руҳияи волидонро эҳсос кунад. Маҳз дар ин ҳолат қобилияти инсонӣ ва педагогии мураббӣ барои бовар кунондани волидайн, ҳангоми зоҳир кардани ҳамдardӣ ва яқоя фикр кардан дар бораи пешрафти кӯдак дар вазъияти муносиб аз ҷониби педагог ба волидон омӯзонда мешавад.

ОФАРИН, ДОНОҶАҶО! ДАР ЛОНДОН

Хонандагони тоҷик дар Олимпиадаи байналмилалӣ GREENWICH «IGO» (Лоихасозӣ) дар байни наврасони 25 давлати дунё сазовори 9 медал гардиданд, ки аз он 1 ҷои якум, 2 ҷои дуюм ва 6 ҷои сеюм мебошад. Олимпиадаи байналмилалӣ GREENWICH «IGO» (Лоихасозӣ) аз 8 то 15 июни соли равон дар шаҳри Лондони Шоҳигарии Британияи Кабир аз рӯи 12 равия баргузор гардид. Ин олимпиадаи бонуфузи ҷаҳонӣ бо фарогирии зиёда аз 350 нафар баргузор шуд.

Дар олимпиада Тоҷикистонро 12 нафар мактаббачаи Муассисаи таълимии хусусии Абдурахмони Ҷомӣ дар ҳайати 4 даста намояндагӣ намуд. Дастаҳо дар се самти табиӣ-риёзӣ ва як соҳаи истеҳсоли филм рақобат намуданд. Лоихаҳои онҳо бо равишҳои навоварона ва сатҳи баланди иҷро таваҷҷуҳи ҳакамонро ба худ ҷалб кард.

ДАР АМЕРИКА

Хонандагони тоҷик дар Олимпиадаи байналмилалӣ «GENUIS» дар байни 67 давлати дунё сазовори ҷойи дуюм гардиданд. Дар ин хусус АМИТ «Ховар» бо истинод ба Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон хабар медиҳад.

Дар Олимпиадаи байналмилалӣ «GENUIS» Тоҷикистонро 3 нафар наврас - Шаҳзод Алиакбаров, Имрон Одинаев ва Маҳмадсаид Фариддунзода аз муассисаи таълимии хусусии Абдурахмони Ҷомӣ аз рӯи категорияи «Genius Robotics» муаррифӣ намуданд.

Олимпиадаи байналмилалӣ «GENUIS» аз 10 то 14 июни соли равон дар Донишқадаи технологияи Рочестери шаҳри Нью — Йорк Иёлоти Муттаҳидаи Амрико баргузор гардида, аз рӯи 8 равияи фанҳои табиӣ-риёзӣ ва ҷамъиятӣ-гуманитарӣ (лоихасозӣ) хонандагони синфҳои 8-12 бо фарогирии зиёда аз 3643 иштирокчи, аз 67 давлати дунё ва 34 шаҳри Иёлоти Муттаҳидаи Амрико бо ҳам сабқати илмӣ намуданд.

Дар олимпиада 2557 лоиха аз 8 категория, аз ҷумла категорияи роботик 63 лоиха, санъати тасвирий 578 лоиха, мусиқӣ 62 лоиха, видеоролик 138 лоиха, табиатшиносӣ 1014 лоиха, тиҷорат 140 лоиха, кодинг 105 лоиха ва маҳорати нависандагӣ 457 лоиха байни 1065 нафар ғолибони даври ниҳой баргузор гардид.

ЭРОД ТАЛОШ БАРОИ ҲАҚИҚАТ АСТ

Абдуғанӣ
МУҲАММАДИЕВ –
омӯзгори мактаби
№29-и ноҳияи
Деваштиҷ

Кадам суҳбату гуфтугӯст, ки чуну чаро надошта бошад? Кадам маънист, ки нафаре аз ҳар нигоҳ бекамукост баён кунад ва аз тарафи дигарон бекилуқол пазируфта шавад? Дар ҳар гуфтору суҳбат, баҳсу мунозира, дар ҳар кору амали ҳаррӯзаамон аз сӯйи худ ё касон хоҳу нохоҳ аксуламали иқрор ё инкор, эътироф ё эътироз, қабул ё рад, ризомандӣ ё ранҷиш, ситоиш ё накуҳиш, муҳаббат ё кудурат, ҳавас ё парҳез барин пайомадҳоро ба мушоҳида мегирем.

Ин бахш басо мураккаб аст, ки ба паҳно ва умқаш аз ҳеч роҳ расида наметавонем, аммо ғайри хостан ё нахостани мо гоҳу ногоҳ андешаамонро машғул медорад. Ба ҳар ҳол, мусалламани, ҳар гуна будани воқеаҳо аз сесаду шастушаш паҳлуи як гуфтору кор бардоштаи ҳар кас ҷойи баҳс надорад. Ин ҷиҳатро ба эътибор гирифтани барои санҷида, ҳангом ва оҳанги дархӯр ёфта гуфтани ҳар пиндор ва доништа даст задан ба ҳар кор хеле муҳим аст...

Шояд дар ин мавзӯ ҳамин қадар гуфтан кофист? Шогирдон, ки дар синфи як меҳонанд, дар муомила бо онҳо ба ҳар майда-чуйда чандон эътибор додан шарт нест. Чаро шарт набошад?! Онҳо имрӯз пайкари хурд ва ҷаҳонфаҳмии маҳдуди ба синну соли андакашон мувофиқ дошта бошанд ҳам, касанд, охир! Шахсияташон, ҳар кору гуфтору кирдори ҷолибу арзишдорашон, ҳар андешаи нисбат ба сатҳи диду нигариш ва ҷаҳонфаҳмии аслан ба ин синну сол мувофиқ пешравтару пухтаю суфтаашонро эътирофу эҳтиром бояд кард!..

Хулласи калом, бачаҳо ба андозаи бардошти ҳимматашон ба таври худ эрод ҳам мегиранд. Эродашон, ки намунааш дар зер нақл мешавад, бидуни шубҳа, фақат ба зоҳир эрод аст, дар зимн, нишонаи ҷасорат ва нақбидан аз муаллим; зуҳри худифшоии беҳарос; эҳсос, балки намои озодии муҳовара бо муаллим мебошад. Чаро сари ин фикр дилпур ва устувор ҳастам? Чаро?... Ба ин далел, ки шогирд аз шахси муаллим тарсад, яъне аз муҳовараи озод бо ӯ ҳаросад, ҷи гуна ҳарфу гапашро – он донишро, ки бояд аз ӯ бигирад, осону роҳат пазируфта тавонад?...

Хуллас, баъди таъкидҳои гоҳ-гоҳӣ дар рӯзҳои гузашта дар як дарси навбатӣ бо муҳайё гаштани шароити мувофиқ махсус маъноӣ ҳеч доштани рақами 0 (сифр)-ро, ба гумонам, хуб фаҳмондам ва тахмин кардам, ки бисёриҳо аз аҳли синф пас аз ин шарҳи мукаммали навбатӣ хуб фаҳмиданд ҳам.

Ва аммо... Вақте ҷамъи адади 8-ро бо 0 шарҳ медодам, нигоҳам ба қаламҳои рангаи дар рӯи мизи яке аз шогирдон (Исфандиёр) хобида афтод. Барои ҳосили ҷамъро баровардан берун аз ихтиёр қаламро, ки ҳамкасбон қариб ҳамеша ҳини ҳисоб истифода бурда, бо беҳисоб ҳисоб кардани он дарси ҳисобро дилгир месозанд, истифода кардам:

– Ана, Исфандиёр 8 қалам дорад, – гуфтам ва ба мизи ӯ, ки воқеан ҳам, дар рӯйаш 8 қалам: як қуттии 6-донагӣ ва боз

ду қалам меҳобид, наздиктар омада, хостам онҳоро бардошта ба ҳама нишон диҳам. Аммо камтар таваққуф карданам ба ҳуди Исфандиёр фурсат дод, ки қаламҳоро ба ду даст бардошта намоишдеҳон гӯяд:

– Ана, ин 6 қалам аз он ҳудам. Ин ду қалам аз он ақолам. 6 қаламу 2 қалам мешавад 8 қалам.

Шарҳи ғайриинтизор ва хеле бамавриди ӯ диққати ҳамаро ба шумурдани қаламҳо, ки дар дигар синфҳо дилбазан шудааст, ҷалб намуд. Ҳама пештар аз ҳалли амали мадди назар шаш қалами Исфандиёр ва ду қалами ақояш Фаридунро ҷамъ карда диданд, ки, воқеан ҳам, 8-то мешудааст, вале ман аз Исфандиёр пурсидам, ки қаламҳои ақояшро пурсида гирифтааст ё напурсида?

– Напурсида гирифтам, – бо оҳанги гуфтори каси пирӯз, ки ҳучуми ногаҳонии касеро сарафрозона гардонда, ба ҳуди ҳамлагар лати вопас додааст, ҷавоб гардонд ӯ. – Вай бо ду қаламаш маро заду гурухта аз хона берун баромад. Ман қаламҳои ақояшро гирифта, пеши қаламҳои худам мондам.

Пурсиши накуҳишомезро маврид набуд? Боз дар дарси ҳисоб? Аҷаб не... Ҳарчанд ба қиссаи Исфандиёр на ҳама эътино карданд, ба ҳар ҳол, чанд нафар гапи ӯро бо шавқ ё бепарвоёна, бо чеҳраҳои шукуфта ё муғамбирона гӯш карда, ба ҷунбӯҷӯл даромаданд: ҳоло аз сари онҳо чӣ андеша мегузашта бошад? Ба як кори ғалати худ надониста иқрор шудани Исфандиёр дар қалбашон чӣ воқунише барангехт? Фикрашонро то кучоҳо бурд?... Исфандиёр бо он амалаш худро аз мақоли машҳури *душманро бо шакар куштаанд* дуртар гирифт ё ба панди Саъдӣ:

Бо бадон бад бош, бо некон наку,

Ҷойи гул гул бош, ҷойи хор хор.

наздиктар?

Ин фикр барқвор аз сарам гузашт, аммо бо оҳанги насихат идома додани суҳбатро лозим надониста, ба сари мақсад омадем:

– Бале, ҳозир дар дасти Исфандиёр ҳашт қалам ҳаст, – гуфта воқеиятро ба ҳақиқат назиктар бозгӯ кардам: охир ҳама донистанд, ки ҳамаи қаламҳо моли ҳудаи не. Ва: – Ба ҳар ҳол, вай ҳашт қалам дорад, – гӯён асли гапро давом дода, ишорачӯбро зер рақами 8, ки дар лавҳа навиштаам, бурда гирди он ҷарх занондам. Сонӣ сӯйи қаламҳои дар дасти Исфандиёр буда тир кардам. Чун дидам, ки нигоҳи бачаҳо бо ҳаракати нӯги ишорачӯб аз ҷое ба ҷое мекӯчад, ба он эътибори бештар дода: – Бунафша бошад, ҳеч қалам дорад... эъ-ъ, надорад, – гӯён ҳарчанд гапам печида ва бемаънӣ, иловатан хилофи худ андар худ баромад, нӯги ишорачӯбро боз ба лавҳа, ба зер рақами 0-и паҳлуи рақами 8, он тарафи аломати ҷамъ расондам ва пурсидам:

– Ҳар ду ҳамагӣ чанд қалам доранд?

Бачаҳо зуд ҳисоб карданд: – Ҳашт-то.

Дарс ҳамин хел лағзишу кӯчиш ва гурузҳои бадеҳӣ низ доштааст, ки на ҳамеша худро аз онҳо дур доштан имкон дорад. Аз чунин аҳвол парҳез низ набояд кард! Аммо кӯчиши аҷибтар дар пеш будааст!

Ҳама барои навиштани ҳисоби баровардаамон сар ба рӯйи дафтарҳо ҳам карда машғули навиштан шуданд. Ҳуди Исфандиёр низ. Аммо ӯ баъди лаҳзае сар боло карда, бо табассуми айёрона як ба ману як ба сӯйи Бунафша ва сонӣ ба қаламҳои боз бадастирифтааш нигариста, бо оҳанги дилпуруна ва қатъӣ, ки ҳамаро аз кор боздошта, мутаваҷҷеҳи ҳудаи сохт, эълон дошт:

– Намешавад!

– Чӣ намешавад?

– Ҷамъ карда намешавад.

– Чӣ ҷамъ карда намешавад?

– Қаламҳо. О, ин ҳашт қалам аз он ман, – ва ба сӯйи Бунафша нигариста:

– Қаламҳои ту кани, Бунафша? – гуфта пурсиду “дар хона монда омадам” гуфтани ӯро гӯш накарда, ба ман рӯй овард:

– Бунафша ҳеч чӣ надорад. Чӣ хел ҳаштро бо ҳеч ҷамъ мекунем?

Ана, хало-ос! То ба ҷамъ кардани қаламҳои ҳудаи ва қаламҳои “набуда”-и Бунафша гардан фурувардани Исфандиёр, тахминан ду-се дақиқа сарфи ҷамъи ададҳои 8 ва 0 шуд, вале ин дарди бахайр буд. Боз чанд амали шабеҳ ва мисолҳои амалҳои “маънидор” доштаре ҳал кардем, ки садои занги танаффус баланд шуд. Китобу дафтарҳоямро ғундошта дар гӯшаи миз гузоштам. Ба тарафи дар мерафтам, ки овози Исфандиёрро шунидам.

Баргашта дидам, ки Исфандиёри ҳанӯз дар фикру ақидааш устувор ба Ҷамолиддин нигоҳ карда:

– Чизи будагиро ба чизи набудагӣ чамъ кардем-а? – меғуфту гапашро Ғайрат, Абдумачид ва боз чанд нафари дигар низ гӯш мекарданд.

Истодани маро дида ҳама сокит шуданд.

Хонандаҳо одат кардаанд, ки вақти танаффус ҳини аз синфхона баромадан ногоҳ аз рафтан истода монам, ҳама якбора ё тӯли чанд сония ором шуда, хомӯшона сӯям менигаранд: боз чӣ гап бошад? Даҳ-дувоздаҳ сония бо табассум ба Исфандиёр ва шунавандаҳояш нигариста, “қарз ба қиёмат намонад” гуфтагӣ барин ба гуфтаҳояш “эроди ҷавобӣ” гирифтам:

– Мо чизи бударо ба чизи набуда не, чизи набударо ба чизи буда чамъ кардем. Чизи набуда, ки нест, макон ҳам надорад. Чӣ хел чизи бударо аз макони мавҷуд ба макони набуда кӯчонда, ба “рӯй”-и чизи набуда гузорем?

Пас онҳоро бо фалсафафурӯшии аз фаҳмашон дур дар ҳайрат гузошта, аз синфхона баромадам. Табиист, ки чизеро аз эрод ва шарҳи охиринам нафаҳмиданд, зеро чизҳои моддию маънӣ ва макону замон, масофаю фазо барин мафҳумҳоро фаҳму дарк карданашон ҳанӯз дар пеш аст. Барои онҳоро ба ин сатҳи тамизу фаҳмиш расондан аз ҳоло кам-кам, зина ба зина омода бояд сохт.

Вале чизе нафаҳмиданашон хуб ҳам шуд, вагарна... Вагарна чӣ? Вагарна ба тирагӣ ва ноҷӯрии шарҳи ман боз як эроди ҷиддӣ мегирифтанд. Модом ки чизи буда, яъне ҷисм доштаро ба макони набуда кӯчондан ба ақл нагунҷад, чӣ тавр ва бо кадом ақл чизи бечисм ва ломаконро ба болои чизи буда гузошта метавонем? Оё чунин муҳокима аз оқизтарин мантиқ дур нест? Он гоҳ чӣ гуна масъаларо, ки аз мавзуи, фарз кардем, “дигар намояду дигар бувад”(таъбири устод Рӯдакӣ) душвортар аст, рӯшанӣ меандохтем? Нашавад, ки ҳамеша ва дар ҳар маврид ҳаракати баҷо зоҳир намоӣ ва гапи дақиқу пухта бигӯӣ!

Аслан, вақте дар шарҳи муаммое аз муаммоҳои пурсидаи шогирдон дармондем, худро оқизу нотавон, ҳайрон ва шарманда эҳсос намекунем. Зеро медонем: одаме нест, ки ҳама чизро донад ва ҳама корро тавонад. Ин маънӣ ба муаллим низ дахл дорад. Гоҳе ҳини дармондагии худ не, ҳангоми дар посухи пурсише ё ҳал кардани муаммое оқиз мондани шогирди пешраву комёб, ки худ аз чунин аҳвол хиҷолат мекашад ва шарикдарси камтамизаш тамасхури хушҳолона мекунад, ин маъниро бо иборатҳои гуногун таъкид мекунем. Фақат меафзоём, ки одамон дар донистану тавонистан дар як ҷоя нестанд: яке кам медонаду кам метавонад, донистану тавонистани дуҷумл ба ҳадди эътидол аст, сеюмӣ одаму оламо бештар мешиносад ва ҳар кору амалро беҳтар аз дуйи аввал иҷро карда метавонад. Боз ҳастанд касоне, ки дар илме, ҳатто дар чанд соҳаи илм мумтозанд. Сухану амали чунинҳоро дигарон муътабару муътамад медонанд ва дар созмони кору рӯзгори хеш истифода мебаранд. Дар донишу тавониш аз чунинҳо ҳам комёбтарҳо ёфт мешаванд, ки онҳоро “аллома” мегӯянд. Хуллас, ҳастанд нафароне, ки як ҳунарро нимкора ё бо зӯр пурра меомӯзанд. Боз ҳастанд нафароне, ки панҷ панҷаашон пури ҳунар аст. Онҳо чил ҳунарро кам медонанд ва боз аз пайи омӯзиши ҳунаре нав ҳастанд.

Баъди шарҳи аҳвол барои дар қалбашон оташаке афрӯштан мегӯям, ки шояд дар миёни шумо ду-се ё чанд нафар ҳастанд, ки оянда дар донишу ҳунар ангуштнамоӣ шаванд. Вале барои расидан ба ин дараҷаю мартаба хоҳишу иродаи зӯр доштан ва кӯшишу ғайрати зиёдро ёр гирифтани лозим меояд. Ба натиҷае саҳлу ҳамвор расидан чӣ амри душвор аст! Танбал ба ҷое намерасад, кори вай истодан ва таваққуф мебошад! Агар вай ҳадафе дорад, роҳатҷӯист. Ёро ҳатто фикру андеша танбал аст. Вай намедонад, ки меҳнат роҳат аст... Хулосаи гапро ба он ҷой мерасонем, ки ҳеч ганҷ бе ранҷ муяссар намешавад, ганҷро касе бардорад, ки ранҷ барад. Албатта, маъниро ба бардошти ақл ва пазириши зеҳни бачаҳои синфи як ё синфи болоӣ, кадомҳое, ки рӯ ба рӯ бошанд, мувофиқ кунонда мегӯем...

Сифр (0) низ аломати ҳисоб аст, ки ба танҳои қимат надорад, вале чун ба ададе мулҳақ шуд, қимати онро даҳчанд меафзояд: як (1)-ро ба даҳ (10) мебардорад, даҳ(10)-ро боз даҳ карат зиёд карда, ба сад(100) ва сад(100)-ро ба ҳазор (1000). Мо, ки ин маъниро медонем ва чигунагии равиши чамъбандиро тасаввур карда метавонем, шогирдонамон низ, бо вучуди имрӯз бад-ин паҳно дарк ва тасаввур карда натавоништанашон, рӯзе хоҳанд донист.

МАТЕМАТИКА – МАХЗАНИ ҶАҶОНИ РАҚАМИИ ИНСОН

Дар илм ақидаи комилан машхуре аст, ки чунин садо медиҳад: «Математика шоҳи тамоми илмҳо, арифметика маликаи математика аст.» Муаллифи он математик ва механики олмонӣ Карл Гаусс (1777–1855) мебошад. Дар ин маврид гуфтаҳои файласуфи олмонӣ Иммануил Кант (1724–1804) низ ба хотир меоянд: «Дар ҳама илм ҳамон қадар ҳақиқат вучуд дорад, ки математика дар он вучуд дорад.» («Асосҳои метафизикии табиатшиносӣ», 1786).

Н.С. САЛИМОВ –
н.и.ф.-м., дотсенти
Донишгоҳи
давлатии
тиҷорати
Тоҷикистон;
С.ЗАЙНУДДИНОВ –
н.и.т., дотсент,
мудирӣ шуъбаи
тақвияти
институтсионалии
кишвар ва
иқтисоди рақамӣ,
МД ПИТИ

Дар даврони муосир (он бо ислоҳот дар Аврупо оғоз ёфт) афзоиши якбораи нуфузи риёзӣ ба мушоҳида мерасад, ки дигар ҳамчун «хизматгор» не, балки мисли «хонум» дар дараҷаи баландтари илмҳои табиатшиносӣ ҷойгир аст. Бинобар ин, онро «илми бунёдӣ» номидаанд. Аввалан, он тамоми илмҳои дигарро бо воситаҳои умумии мафҳумӣ ва забонӣ таъмин мекунад. Физики даниягӣ Нилс Бор (1885–1962) гуфтааст: «Математика бештар аз илм аст, забони илм аст», зеро ба воситаи ҷорӣ намудани чунин воситаҳои умумӣ нақши интегратори илмҳои алоҳидаро бозида, ба кашфи қонунҳои умумии табиат мусоидат мекунад. Маврид ба зикр аст, ки моделҳои математикӣ ва дигар сохтусозҳо як навъ «тарроҳӣ»-и идеалии олам мебошанд. Забони математика рақамҳо, ададҳо, аломатҳои алгебрӣ (рамзҳо) ва фигураҳои асосии геометрӣ мебошанд. Ба назари риёзидон, чунин менамояд, ки олами гирду атроф маҳз ба забони ин аломатҳо «гап мезанад.» Барои мутолиаи «китоби табиат» ва дарки асрори заминро осмон донишманди риёзӣ ва забони риёзӣ зарур аст.

Математика қудрати бебаҳо пайдо карда, ба тамоми соҳаҳои ҳаёти инсон дохил шудан гирифт. Он на танҳо дар илмҳои табиатшиносӣ, балки дар илмҳои ҷамъиятӣ (ҷамъиятӣ ё гуманитарӣ) низ мавриди истифода қарор гирифт. Бо ёрии математика кӯшиш менамоянд, ки ба оянда дохил шаванд. Ин, махсусан, дар замони мо, вақте ки компютерҳо пайдо шуданд, бештар намоён аст. Бо ёрии онҳо коркарди миқдори зиёди иттилооти ададӣ (рақамӣ) имконпазир гардид. Моделҳои пайдо шуданд, ки на танҳо тағйирёбии иқлим ва обу ҳаво, балки параметрҳои ояндаи инсониятро низ пешгӯӣ мекунанд. Математика қариб ҳама ҷанбаҳои ҷаҳони рақамии инсонро дар бар мегирад, чунончи:

1. Рамзгузорӣ ва информатика:

- Алгоритмҳои, ки барои сохтани таъмини барномавии компютерҳо истифода мешаванд, ба принципҳои математикӣ асос ёфтаанд.
- Назарияи иттилоот барои самаранок нигоҳдорӣ, интиқол ва коркарди додаҳо истифода мешавад.
- Криптография математикаро барои ҳифзи иттилоот аз дастрасии беиҷозат истифода мебарад.

2. Графика ва визуализунонӣ:

- Моделсозии 3D ва аниматсия ба геометрия ва алгебраи хаттӣ асос ёфтааст.
- Алгоритмҳои биниши компютерӣ математикаро барои тафсири тасвирҳо ва видеоҳо истифода мебаранд.
- Омӯзиши мошинсозӣ барои гирифтани маълумот аз усулҳои оморӣ истифода мебарад.

3. Шабакаҳо ва алоқаҳо:

- Назарияи графикӣ барои моделсозӣ ва таҳлили сохторҳои шабакавӣ, ба монанди Интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ истифода мешавад.
- Алгоритмҳои масир барои муайян кардани роҳҳои оптималии интиқоли маълумот истифода мешаванд.

• Назарияи рамзгузорӣ барои таъмини интиқоли бозътимоди маълумот тавассути каналҳои пурғавго истифода мешавад.

4. Интеллекти сунъӣ:

• Барои омӯзиши мошинии таълими компютерҳо дар асоси маълумот усулҳои омори истифода мебаранд.

• Коркарди забони математикӣ барои фаҳмидан ва тавлид кардани забони инсон истифода карда мешавад.

• Робототехника барои идора кардани ҳаракатҳои роботҳо ва муошират бо муҳите, ки онро ихота кардааст, аз математика истифода мебарад.

5. Физика ва техника:

• Моделҳои математикӣ барои тақлиди падидаҳои физикӣ ба монанди ҳаракат, шароити обу ҳаво ва паҳншавии мавҷҳо истифода мешаванд.

• Оптимизатсия барои коркарди сохторҳо ва системаҳои муассир истифода мешавад.

• Назарияи идоракунӣ барои назорат ва танзими системаҳои динамикӣ истифода мешавад.

Инкишофи математика мисли дигар илмҳо ба талаботи фаъолияти амалии инсон асос меёбад.

Таърихи инкишофи математика:

1. Пайдоиши арифметика. Чӣ тавр ва барои чӣ ба вуҷуд омадааст?
2. Рақамҳои миллатҳои гуногун: рақамҳои румӣ, юнонӣ, ҳиндӣ, иероглифҳои чинӣ ва мисрӣ.
3. Системаҳои ҳисоб ва шумораҳо. Системаҳои ҳисобкунии дуй, даҳӣ, шонздаҳӣ.
4. Рақамгузорӣ ва касрҳо дар рақамгузори алифбои славянии русӣ

Геометрия

- ❖ Тригонометрия
- ❖ Топология
- ❖ Геометрияи алгебрӣ
- ❖ Геометрияи дифференсиалӣ

Математикаи амалӣ

- ❖ Назарияи графҳо
- ❖ Криптография
- ❖ Назарияи бозихо
- ❖ Омори Риезӣ
- ❖ Назарияи эҳтимолият

Фалсафаи математикӣ

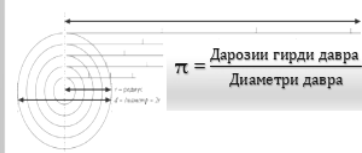
- ❖ Мантик
- ❖ Назарияи маҷмӯъҳо

Математика дар кучо пайдо мешавад?

Адади π

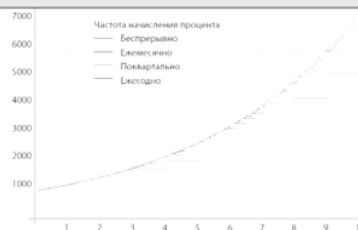
Адади π -ин таносуби дарозии гирди давра ба диаметри он аст.

$\pi = 3,14159265358979...$

Адади e

Адади e -ро адади Эйлер низ меноманд. Он дар равандҳои таҷзияи ядрои, ҷамъшавии сармоя, эпидемиология ва ғайраҳо истифода мешавад.

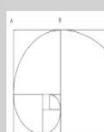

$e = 2,718281828459...$

Таносуби тиллоӣ

Таносуби тиллоӣ -ро инчунин таносуби илоҳӣ ё танҳо адади "фи" меноманд.

$$AC/BC = BC/AB$$

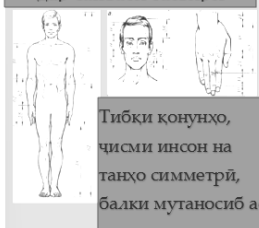

Дарозии тамоми хат ба қисми калонтар ҳамон тавре ки ба қисми хурдтар дахл дорад.

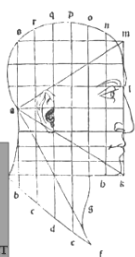
Намунаи таносуби тиллоӣ дар табиат ва меъмори.

Математика дар санъати тасвирӣ

Тибқи қонунҳо, ҷисми инсон на танҳо симметрии, балки мутаносиб аст.

Нақошӣ аз рисолаи Лука Пачиоли «Таносуби илоҳӣ» (1509), ки секунҷаи баробартарафиро, ки дар нимруҳи чехраи одам кашада шудааст, тасвир мекунад.

Бояд донист, ки математика чист. Агар ба математика аз берун нигоҳ кунед, он метавонад ба як илми хушк ва дилгиркунада монанд бошад. Аммо агар мо онро ҳамчун

илми амалӣ баррасӣ кунем, пас барои мо ҷаҳони гуногунҷабҳаи ҷавобҳо ба саволҳое, ки диққати моро ҷалб мекунанд, кушода мешавад. Математика бидуни дигар илмҳо метавонад мустақилона вучуд дошта бошад, аммо мавҷудияти илмҳои дигар бе математика ғайриимкон аст. Математика ҳамеша ҷузъи ҷудонашаванда ва муҳимми фарҳанги инсонӣ буда, калиди дарки ҷаҳони атроф, асоси пешрафти илмию техники мебошад. Ҳатто як рӯзро бе математика гузарондан мумкин нест.

Бе дониш ва истифодаи математика киштиҳо, ракетаҳо сохтан ва интернетро истифода бурдан ғайриимкон аст. Ягон илм бе рақаму формула, андешаҳои мантиқӣ ва абстрактӣ рушд карда наметавонад. Мафҳуми рақам аз давраи кӯдакӣ оғоз мешавад. Кӯдак ҳарф зада наметавонад, аммо бо итминон як ангушти худро боло кашида, нишон медиҳад, ки чандсола аст. Масалан, ҳангоми интизории автобус одам на ба рӯи ронанда, балки ба ҷое, ки аз рақамҳо иборат аст, менигарад. Бо истифода аз рақам соати зангдорро муқаррар мекунанд. Ҳама компютерҳо ба шарофати математика таҳия карда мешаванд. Ҳисобкунак метавонад вайрон шавад, мағоза баста мешавад ва касе онро ислоҳ карда наметавонад. Бе дониши муайян, ҳисоб кардани фоизҳо аз таҳфифҳо ё кэшбэк харид дар мағозаҳо ғайриимкон аст. Математика таҳлили дуруст ва роҳи раҳой аз душвориҳои зиндагиро меомӯзонад. Дар алгебра ҷавоби масъала тадриҷан пайдо мешавад ва онро ба амалҳо тақсим мекунанд. Роҳи тулонӣ ба сӯи ҳадафро низ бояд ба қадамҳои хурд тақсим карда, як амалро дар як вақт ҳал кард.

Илми бунёдӣ — математика ҳифз ва афзун намудани донишро дар тамоми соҳаҳои ҳаёт ташаккул медиҳад. Он якчанд соҳа — арифметикаи одӣ то дониши компютерӣ (геометрия, алгебра, назарияи ададҳо, таҳлили функсия)-ро дар бар мегирад. Як шоҳи ҷолиби математика назарияи эҳтимолият мебошад, ки намунаҳои тасодуфро меомӯзад. Ё топология — омӯзиши қисмҳои ашё, ки ҳангоми деформатсия дар фазо тағйир намеёбанд.

Илм доимо инкишоф меёбад. Тамоюлҳои нав пайдо мешаванд. Барои инсон муосир муҳим аст, ки андешаҳояшро дуруст таҳия кунад, таҳлил гузаронад ва мантиқро дар ҳаёт татбиқ кунад. Математика ба шумо таълим медиҳад, ки буҷети оилавино босалоҳият ба нақша гиред ва рушди тиҷоратро пешгӯӣ кунед. Аз кӯдакӣ он хотираро мустаҳкам мекунанд ва зеҳни шахсро афзоиш медиҳад.

Хулоса, математика як илми бунёдӣ буда, дар ҷаҳони рақамии инсон нақши муҳим мебозад. Он барои бисёр технологияҳои муосир замина фароҳам меорад ва калиди рушди минбаъда ва навоарӣ мебошад.

АДАБИЁТ

1. Джексон, Том. Математика: иллюстрированная история / Том Джексон; [пер. с англ. А. Соловьева]. — Москва : Издательство «Э», 2018 — 168 с.
2. Стюарт И. Величайшие математические задачи / Иэн Стюарт ; Пер. с англ. — 3-е изд. — М.: Альпина нон-фикшн, 2019. — 586 с.
3. Литвак, Нелли. Кому нужна математика? Понятная книга о том, как устроен цифровой мир / Нелли Литвак, Андрей Райгородский. — М. : Манн, Иванов и Фербер, 2017. — 192 с.

ДАСТОВАРД

Маркази миллии тестии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даҳсолаи охир роҳнамо ва амаликунандаи орзуи довталабон барои соҳиб шудан ба унвони донишҷӯӣ ва таҳсил дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбӣ гардидааст. Ин ҳама шароит ва имкониятҳоеро, ки марказ дар ин ҷода фароҳам овардааст, даҳ сол қабл касе онро, ҳатто орзу намекард: интиҳоби то 12 ихтисос, интиҳоби вақти мувофиқ барои бақайдгирӣ, имкониятҳои такрорӣ барои бақайдгирӣ ва имтиҳонсупорӣ (дар нуқта ва марказҳои имтиҳонии ба ҷой (макон)-и зист наздик), арзёбии объективӣ ва шаффофи дониш, тақсими одилона ба муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ бо ёрии техникаву технологияи муосир тибқи интиҳоби довталаб (пас аз дастбӣ ба ҳол ва бали гузариш) ва амсоли инҳо. Низомии имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ (ИМД) ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёна ва олии касбӣ дар муддати ин солҳо чун низомии муқаммалӣ миллии тестӣ ва абзори арзёбияш ҳамчун воситаи муътамади санҷиши донишу маҳорати довталабон эътироф гаштааст.

Мирзошариф ШОДИЕВ - ММТ

ТАТБИҚШАВАНДАГИИ ТЕОРЕМАИ КОШИ БАРОИ ФУНКСИЯҲО ДАР ФОСИЛАҲОИ ДОДАШУДА

Р.РАҲИМОВ – узви вобастаи Академияи илмҳои педагогӣ ва иҷтимоӣ, профессори ДДМИТ

Асоси тадқиқи мафҳуми ҳосиларо якчанд теоремаи асосии ҳисоби дифференциалӣ ташкил медиҳанд. Ба онҳо теоремаҳои Ролл, Лагранж, Коши ва Ферма мансуб мебошанд. Хонанда минбаъд ҳудаш қазоват менамояд, ки ба воситаи ин теоремаҳо чӣ тавр ҳосиятҳои функсияҳои гуногуни дифференциалӣ омӯхта мешаванд.

Табиати функсияи ихтиёрии ду маротиба дифференсиронидашаванда асосан бо аломатҳои ҳосилаҳои тартиби якум ва дуҷуми функсия муайян карда мешавад. Дар мавриди омӯзиши равиши тағйирёбии функсияи $f(x)$ ба муайян намудани интервалҳое, ки дар он ҳосилаи функсия $f(x)$ аломати доимии худро нигоҳ медорад, оварда мешавад. Илова бар ин, тадқиқи функсияҳои зиёде бо ёрии тадқиқи методҳои ҳисоби дифференциалӣ амалан имконпазир мебошад.

Теоремаҳои асосии ҳисоби дифференциалӣ барои муайян кардани функсияҳои монотонӣ барои ёфтани қиматҳои калонтарин ва хурдтарини функсияҳо дар порча, барои ёфтани миқдори ҳамакунӣ муодилаҳо, исботи нобаробариҳо, барои ёфтани экстремуми функсияҳо, барои ҳалли масъалаҳои амалӣ оид ба ёфтани қиматҳои калонтарин ва хурдтарини бузургӣ ва ғайраҳо истифода карда мешаванд.

Истифодаи методҳои ҳисоби дифференциалӣ дар муқоиса бо методҳои тадқиқоти элементарӣ бартарии хеле зиёд дорад. Бартарии асосии методҳои ҳисоби дифференциалӣ-умумӣ будани онҳо: функсияи дифференсиалӣ чи гунае ки бошад, омӯختани равиши тағйирёбии он ба муайян намудани интервале, ки ҳосилаи функсия $f'(x)$ дар он аломати доимии худро нигоҳ медорад, оварда мешавад. Муҳимии методи ҳисоби дифференциалӣ аз тарафи дигар, ба мазмуни геометрии ҳосилаи он вобаста мебошад. Дар бораи асоснок будани методҳои ҳисоби дифференциалӣ (дар бораи камбудии методҳои тадқиқоти элементарӣ) сухан ронда, мо бояд дар бораи истифодаи он ва аз зарурати иҷро кардани табдилдиҳиҳои элементарӣ гуногун ҳалос шудан андешаронӣ карда, дар муқобили он аз мо малакаи муайян доштанро дар ин соҳа талаб менамояд. Барои амалӣ гаштани гуфтаҳои боло нақши асосиро теоремаҳои асосии ҳисоби дифференциалӣ мебозанд. Мо дар ин ҷо тадқиқи яке аз ин теоремаҳо- теоремаи Коширо дида мебароем.

Теоремаи Коши. Агар ду функсияи $\varphi(x)$ ва $\Psi(x)$.

- 1) дар порчаи $[a, b]$ бефосила бошанд,
 - 2) дар интервали $]a, b[$ дифференсиалӣ,
 - 3) дар интервали $]a, b[$ $\Psi'(x) \neq 0$ бошанд,
- он гоҳ дар интервали $]a, b[$ ақаллан як нуқтаи ξ ёфта мешавад, ки барои он баробарии

$$\frac{\varphi(b) - \varphi(a)}{\Psi(b) - \Psi(a)} = \frac{\varphi'(\xi)}{\Psi'(\xi)} \quad (1)$$

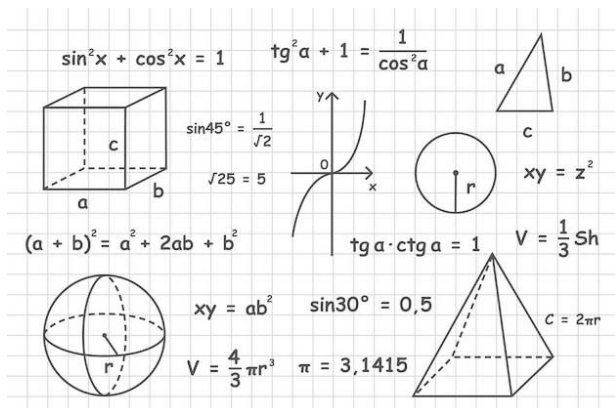
иҷро мегардад.

Агар ба таври иловагӣ, шарти

$\Psi(b) \neq \Psi(a)$ – ро талаб намоем, он гоҳ шарти $\Psi'(x) \neq 0$ –ро ба шарти каме қатъӣ $(\varphi'(x))^2 + (\Psi'(x))^2 \neq 0$ барои $x \in (a, b)$ иваз намудан мумкин аст.

Теоремаи Лагранж ҳолати хусусии теоремаи Коши мебошад. Агар дар формулаи (1) қимати $\Psi(x) = x$ – ро гузорем, он гоҳ формулаи Лагранж

$$\frac{\varphi(b) - \varphi(a)}{b - a} = \varphi'(\xi)$$

ҳосил мегардад.

Мисоли 1. Бигузор $\varphi(x) = x^4$; $\Psi(x) = x^3$; $a = 1$; $b = 2$ бошад. Формулаи Коширо тартиб дода, қимати ξ — ро ёбед.

Ҳал. Функсияҳои $\varphi(x)$ ва $\Psi(x)$ дар порчаи $[1;2]$ бефосила буда, дар интервали $]1;2[$ дифференсиронидашаванда мебошанд, илова бар ин, дар интервали $]1;2[$ $\Psi'(x) = 3x^2 \neq 0$ аст. Пас, шартҳои теоремаи Коши барои функсияҳои додашуда иҷро мегарданд, бинобар ин, чунин нуқтаи ξ ёфта мешавад, ки барои он

$$\frac{\varphi(2) - \varphi(1)}{\Psi(2) - \Psi(1)} = \frac{\varphi'(\xi)}{\Psi'(\xi)}$$

иҷро мегардад. Барои ёфтани ин нуқта қиматҳои функсияро меёбем.

$$\varphi(2) = 2^4 = 16, \quad \varphi(1) = 1^4 = 1$$

$$\Psi(2) = 2^3 = 8 \quad \Psi(1) = 1^3 = 1$$

$$\varphi'(x) = 4x^3 \quad \Rightarrow \quad \varphi'(\xi) = 4\xi^3$$

$$\Psi'(x) = 3x^2 \quad \Rightarrow \quad \Psi'(\xi) = 3\xi^2$$

Ин қиматҳоро ба формулаи Коши гузошта, ба

$$\frac{16-1}{8-1} = \frac{4\xi^3}{3\xi^2} \Rightarrow \frac{15}{7} = \frac{4}{3}\xi \Rightarrow \xi = \frac{15}{7} : \frac{4}{3} = \frac{15 \cdot 3}{7 \cdot 4} = \frac{45}{28}.$$

Ҳамин тариқ, маълум гашт, ки $\xi = \frac{45}{28}$ будааст.

Мисоли 2. Санҷида бинед, ки функсияҳои $f(x) = x^2 + 4x$ ва $\varphi(x) = x^3 - x - 2$ дар порчаи $[1;3]$ шартҳои теоремаи Коширо қаноат мекунонанд, агар қаноат кунонанд, он гоҳ қимати мувофиқояндаи C — ро ёбед.

Ҳал. Тавре мебинем, функсияҳои $f(x)$ ва $\varphi(x)$ ҳамчун бисёраъзогӣ дар порчаи $[1;3]$ бефосилаанд. Ҳосилаҳои онҳо $f'(x) = 2x + 4$ ва $\varphi'(x) = 3x^2 - 1$ дар ҳама ҷо мавҷуданд. Илова бар ин, функсияи $\varphi'(x)$ дар порчаи додашуда ба сифр баробар намегардад, яъне $\varphi'(x) \neq 0$.

Пас, барои функсияҳои додашуда, теоремаи Коши татбиқшаванда аст. Акнун қимати C — ро меёбем.

$$\frac{f(3) - f(1)}{\varphi(3) - \varphi(1)} = \frac{f'(c)}{\varphi'(c)}, \quad \text{яъне} \quad \frac{21 - 5}{22 - (-2)} = \frac{2c + 4}{3c^2 - 1}$$

Ин муодиларо ҳал ва ҳосил менамоем.

$$16(3c^2 - 1) = 24(2c + 4)$$

$$2(3c^2 - 1) = 3(2c + 4)$$

$$6c^2 - 6c - 2 - 12 = 0$$

$$6c^2 - 6c - 14 = 0$$

$$3c^2 - 3c - 7 = 0$$

$$C_{1,2} = \frac{3 \pm \sqrt{9 + 84}}{2 \cdot 3} = \frac{3 \pm \sqrt{93}}{6}, \quad C_1 = \frac{3 - \sqrt{93}}{6}, \quad C_2 = \frac{3 + \sqrt{93}}{6}.$$

Аз қиматҳои ёфташуда, фақат қимати C_2 шarti масъаларо қаноат менамояд, чунки он нуқтаи дохилии порчаи $[1;3]$ ба ҳисоб меравад. Пас, $C = \frac{3 + \sqrt{93}}{6}$ будааст.

Мисоли 3 Санҷида бинед, ки функсияҳои $f(x) = x^2 - 2x + 3$ ва $g(x) = x^3 - 7x^2 + 20x - 5$ дар порчаи $[1;4]$ шартҳои теоремаи Коширо қаноат менамояд, агар қаноат кунонад, он гоҳ қимати мувофиқояндаи ξ — ро ёбед.

Ҳал. Функсияҳои додашудаи $f(x)$ ва $g(x)$ ҳамчун бисёраъзогӣ дар порчаи $[1;4]$ бефосила мебошанд. Ҳосилаҳои онҳо $f'(x) = 2x - 2$ ва $g'(x) = 3x^2 - 14x + 20$ дар ҳама ҷо охиноканд. Илова бар ин, $g'(x)$ дар ягон нуқтаи ҳақиқии x ба сифр баробар намегардад, яъне $g'(x) \neq 0$.

Ҳамин тариқ, теоремаи Коши барои функцияҳои додашуда дар порчаи [1;4] тадбиқшаванда мебошад. Акнун қимати ξ — ро меёбем.

$$\frac{f(4) - f(1)}{g(4) - g(1)} = \frac{f'(\xi)}{g'(\xi)} \Rightarrow \frac{11 - 2}{27 - 9} = \frac{2\xi - 2}{3\xi^2 - 14\xi + 20} \quad (1 < \xi < 4)$$

Аз ин ҷо ба муодилаи

$$9(3\xi^2 - 14\xi + 20) = 18(2\xi - 2)$$

$$3\xi^2 - 14\xi + 20 = 4\xi - 4$$

$$3\xi^2 - 18\xi + 24 = 0$$

$$\xi^2 - 6\xi + 8 = 0$$

доро мешавем.

Ин муодиларо ҳал намуда

$$\xi_1 = 2, \xi_2 = 4$$

ро ҳосил менамоем.

Аз ин ду қимат фақат қимати $\xi = 2$ масъаларо қаноат мекунонад, зеро ки он нуқтаи дохилии порчаи [1;4] ба ҳисоб меравад.

Мисоли 4. Фаҳмонида диҳед, ки барои чӣ теоремаи Коши а) барои функцияҳои $f(x) = x^2$ ва $g(x) = x^3$, $x \in [-1; 1]$ нодуруст аст; б) барои функцияҳои $f(x) = x^2 + x$ ва $g(x) = x^3$, $x \in [-1; 1]$ дуруст мебошад. Барои ҳолати б) нуқтаи ξ — ро ёбед.

Ҳал. Дар мавриди а) шарти теоремаи Коши $(f'(x))^2 + (g'(x))^2 \neq 0$ барои тамоми $x \in [-1; 1]$ иҷро намегардад. Дар ҳақиқат, дар нуқтаи $x = 0$ ин шартро месанҷем.

$$[f'(0)]^2 + [g'(0)]^2 = (2 \cdot 0)^2 + (3 \cdot 0)^2 = 0$$

Ин бошад, иҷро нагаштани шартро нишон медиҳад.

Барои шарт б) ҳамаи се шарти теоремаи Коши иҷро мгардад: $f(-1) \neq g(1)$; $[f'(x)]^2 + [g'(x)]^2 \neq 0$ барои $x \in [-1; 1]$. Акнун қимати ξ — ро меёбем.

$$\frac{f(1) - f(-1)}{g(1) - g(-1)} = \frac{f'(\xi)}{g'(\xi)} \Rightarrow \frac{1 + 1 - 1 + 1}{1 + 1} = \frac{2\xi + 1}{3\xi^2}$$

$$\frac{2\xi + 1}{3\xi^2} = \frac{2}{2} \Rightarrow 3\xi^2 = 2\xi + 1 \Rightarrow 3\xi^2 - 2\xi - 1 = 0$$

$$\xi_{1,2} = \frac{2 \pm \sqrt{4 + 12}}{2 \cdot 3} = \frac{2 \pm \sqrt{16}}{2 \cdot 3} = \frac{2(1 \pm 2)}{2 \cdot 3} = \frac{1 \pm 2}{3}$$

$$\xi_1 = \frac{1 - 2}{3} = -\frac{1}{3}; \quad \xi_2 = \frac{1 + 2}{3} = 1$$

Аз ин ду қимат фақат қимати $\xi_1 = -\frac{1}{3} \in]-1; 1[$ масъаларо қаноат менамояд, чунки он нуқтаи дохилии интервали $]-1; 1[$ ба ҳисоб меравад.

АДАБИЁТ

1. Жак И. Е. Дифференциальное исчисление, М.: "Просвещение", 1960, 404с.
2. Марон И.А. Дифференциальное и интегральное исчисление в примерах и задачах М.: "Наука", 1973, 400 с.
3. Задачи и упражнения по математическому анализу для втузов. Под. ред. Демидовича Б.П., М.: "Наука", 1968, 472 с.
4. Сборник задач по курсу высшей математики. Под. ред. Кручковича Г. И., М.: "Вышая школа", 1973, 576 с.
5. Задачник по курсу математического анализа, ч.1., Под. ред. Велинкина Н. Я., М.: "Просвещение", 1971, 343 с.
6. Справочное пособие по математическому анализу. Часть первая, Киев, "Вища школа", 1978, 696 с.
7. Виленин Н.Я., Куницкая Е. С., Мордкович А.Г. математический анализ дифференциальное исчисление, М.: "Просвещение" 1978, 160 с.
8. Клименко Ю.И., Высшая математика для эканомистов в примерах и задачах. М.: "Экзамен", 2006, 734 с.

ТАЪЛИМИ МАВЗУИ “ИСТЕҲСОЛОТИ АСОСИИ ХИМИЯВӢ. ИСТЕҲСОЛИ АЛЮМИНИЙ ВА КАРБИДИ КАЛСИЙ”

Муъминҷон
ИБРОҲИМОВ –
омӯзгори
химияи литсейи
Донишқадаи
политехникии
шаҳри Хучанд

(Намунаи як соат дарси химия дар синфи 11)

Салоҳиятҳои асосӣ: хонандагон якҷоя дар гурӯҳҳо кор карда, нақшаи саволҳои эҷодӣ таҳия мекунанд; хонандагон оид ба натиҷаҳои корашон мулоҳизаронӣ мекунанд.

Мақсади дарс: дар бораи истеҳсолоти асосии химиявӣ, истеҳсоли алюминий ва карбиди калсий маълумот гирифтанд; ашъи хом ва равандҳои истеҳсоли ин моддаҳоро шарҳ дода тавонишанд; реаксияҳои дахлдорро навишта тавонишанд.

Воситаҳои аёнӣ: рӯнамо, маводи мултимедӣ, нақшаю овезаҳо оид ба тасвири ҳолати электронҳо дар атом дар асоси механикаи квантӣ.

Равиши дарс

Санҷиши дониш (пурсиши вазифаи ҳонагӣ):

Аз хонандагон хоҳиш менамоем, ки мавзуи гузаштара бо як ҷумла ҷамъбаст намоянд. Барои иҷрои ин аз 3 то 5 дақиқа вақт ҷудо мекунем. Дар ин муддат метавонем дафтари якҷанд хонандаро интихобан ҷиҳати мавҷудияти вазифаи ҳонагӣ санҷем. Сипас метавонем ҷавоби хонандагонро баррасӣ кунем.

Қисми асосии дарс. Ташаккул додани салоҳиятҳо.

Рафти дарс

1. Мавзуи навро бо далел оғоз мекунем: *Маҷмуи маҳсулоти истеҳсолоти химиявӣ дар ҷаҳон 2 трлн доллари амрикоиро ташкил медиҳад. Вобаста ба соҳаи истеҳсолоти химиявӣ маҳсулоти гуногун ҳосил карда мешаванд.*

2. Бо истифодаи аёнӣ пешакӣ омодакардаамон (нақша, расм, диаграмма, рӯнамо ва ғайра), моҳияти мавзуро ба хонандагон мефаҳмонем. Барои ин аз маълумоти дар китоби дарсӣ овардашуда низ метавонем истифода барем:

Истеҳсоли алюминий

Алюминий металли паҳншудатарин дар қишри Замин (8,8%) мебошад, аммо дар намуди озод мавҷуд нест. Алюминийро аз пайвастаҳояш бо роҳи электролиз ҳосил мекунанд. Ашъи хоми асосӣ барои истеҳсоли алюминий бокситҳо мебошанд, ки алюминий дар таркиби онҳо ба намуди ҳидроксидҳо $\text{Al}(\text{OH})_3$, $\text{AlO}(\text{OH})$, корунд Al_2O_3 ва каолинит $\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 2\text{SiO}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ мавҷуд аст. Барои истеҳсоли алюминий аввал аз бокситҳо гилхок ҳосил мекунанд, ки моддаи асосии таркиби он оксиди алюминий буда, боқимондари оксидҳои калий, натрий ва магний ташкил медиҳанд.

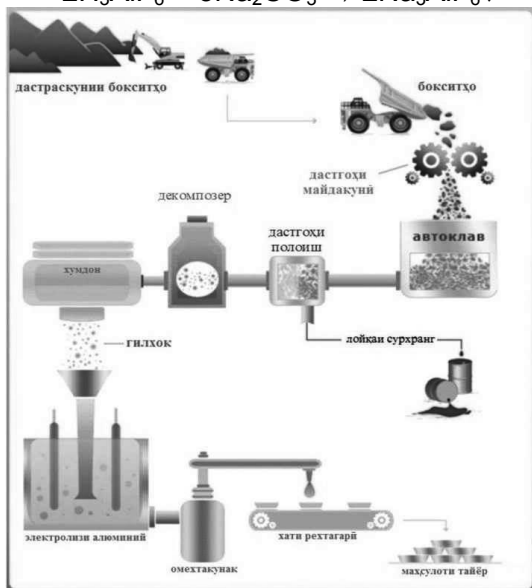
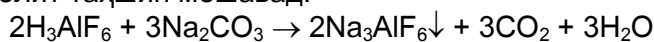
Умуман, истеҳсоли алюминий аз зинаҳои ҳосилкунии гилхоки беоб ва беғаш, ҳосилкунии криолит ва электролизи гилхок дар криолити ғудохта иборат аст. Тавассути коркарди бокситҳо бо ишқор дар автоклав

маъдан аз таҳшини ҳалнашаванда ҷудо карда мешавад. Алюминати натрийи дар натиҷа ҳосилшударо ҳидролиз мекунанд: $\text{NaAlO}_2 + 2\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{NaOH} + \text{Al}(\text{OH})_3 \downarrow$.

Дар натиҷа кристаллҳои ҳидроксиди алюминий таҳшин мешаванд. Ҳидроксиди алюминийро дар хумдонҳои даврзананда дар ҳарорати $1150-1200^\circ\text{C}$ хушк карда, гилхоки беоб ҳосил мекунанд. Барои истеҳсоли криолит аввал аз флюорит ҳидрогенфторид ва

махлули кислотаи фторидро ҳосил намуда, ба он $\text{Al}(\text{OH})_3$ -ро илова мекунанд, ки дар натиҷа кислотаи фторалюминат ҳосил мешавад. Онро бо сода нейтрал мекунанд, ки дар натиҷа криолит таҳшин мешавад:

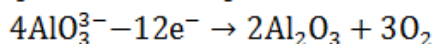

Нақшаи умумии истеҳсоли алюминий

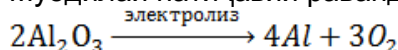
Мақсади истифодаи криолит паст намудани ҳарорати гудозиши гилхок ва мувофиқан кам кардани харҷи истеҳсолот мебошад. Электролизи гилхок дар электролизёри девораҳояш аз масолеҳи карбонӣ сохташуда гузаронда мешавад. Дар қатри электролизёр дар қабати 250-300 мм алюминийи гудохта, ки вазифаи катодро иҷро мекунанд ва криолит мавҷуд аст. Анод графити ба электролит дохилкардашуда мебошад. Барои электролиз ҷараёни электрикӣ доимии қуввааш баланд истифода мешавад. Раванд дар ҳарорати 960-970°C гузаронда мешавад. Электролизи гудохта аз диссоциатсияи Al_2O_3 шуруъ мешавад:

$$\text{Al}_2\text{O}_3 \leftrightarrow \text{Al}^{3+} + \text{AlO}_3^{3-}$$

Дар катод ионҳои Al^{3+} барқарор мешаванд ва дар анод ионҳои AlO_3^{3-} оксид мешаванд:

$$\text{Al}_2\text{O}_3 \leftrightarrow \text{Al}^{3+} + \text{AlO}_3^{3-}$$

Муодилаи натиҷавии раванди электролиз чунин аст:

Оксигени ҳосилшуда сатҳи электроди графитиро оксид мекунанд: $2\text{C} + \text{O}_2 \rightarrow 2\text{CO}$

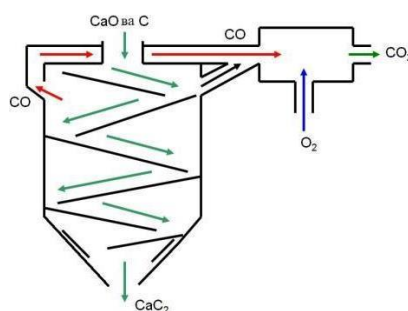
Оксиди карбони ҳосилшуда бо роҳи махсус берун карда мешавад. Алюминийи ҳосилшуда дар таркибаш ҳар гуна омехтаҳои металлӣ ва ғайриметаллии номатлуб дорад. Барои тоза намудан аз қабати он хлорро мегузаронанд. Хлориди алюминийи газшакли ҳосилшуда зарраҳои моддаҳои номатлубро сорбсия карда ба сатҳи гудохта мебарорад ва онҳо баъдан аз он ҷо нест карда мешаванд. Ин раванд ба нест шудани натрий, калсий ва магний низ мусоидат мекунанд. Баъдан алюминийи гудохтаро дар ҳарорати 690-730°C муддати 40 дақиқа нигоҳ медоранд. Дар натиҷа газҳо ва омехтаҳои сабук ба сатҳи гудохта мебароянд ва аз он берун карда мешаванд. Баъди ба анҷом расонидани ҳамаи амалиёти технологӣ тозагии алюминий 99,5-99,85%-ро ташкил медиҳад. Дар Тоҷикистон заводи пуриқтидори истеҳсоли алюминий амал мекунанд, ки он дар ҳудуди ноҳияи Турсунзода ҷойгир аст.

Истеҳсоли карбиди калсий

Карбиди калсий CaC_2 барои истеҳсоли атсетилен, каучуки синтетикӣ, винилхлорид, акрилонитрил, кислотаи атсетат, этилен, хлорҳосилаҳои атсетилен, атсетон, стирол ва ғайра васеъ истифода мешавад. Барои истеҳсоли карбиди калсий оҳаки ношукуфта (CaO) ва ангишти чӯб ё кокс истифода мешавад. Дар корхонаҳои истеҳсоли CaO дар натиҷаи тафсонидани оҳаксанг (CaCO_3) ҳосил карда мешавад. Оҳаки ношукуфта бо ангишт ба реаксия дохил шуда карбиди калсий ва оксиди карбон (II)-ро ҳосил мекунанд: $\text{CaO} + 3\text{C} \rightarrow \text{CaC}_2 + \text{CO} - 462,3 \text{ кҶ}$.

Ин реаксия эндотермӣ мебошад. Яъне, барои истеҳсоли карбиди калсий энергия лозим аст. Барои ҳамин, реаксияро дар хумдонҳо, дар ҳарорати 1900-2000°C мегузаронанд. Ҳарорати хумдонҳо бояд идора карда шавад, чунки дар натиҷаи баланд шудани он карбид таҷзия мешавад. Айни замон хумдонҳои электрикӣ истифода мешаванд. Барои истеҳсоли 1т карбиди калсий 3000 кВт қувваи барқ сарф мешавад.

Барои истеҳсол аввал моддаҳо дар дастгоҳҳои майдакунанда хока карда мешаванд. Баъдан ба ҳар 100 ҳиссаи вазни оксиди калсий 70-80 ҳиссаи вазни ангишти чӯб ё кокс илова

Хумдон барои истеҳсоли карбиди калсий

карда мешавад. Дар натиҷаи тасфонидаи омехтаи худрошуда, карбиди калсийи техникӣ ба намуди моеъ ҳосил мешавад, ки 80 % моддаи асосӣ, 17% оҳақ ва ғашҳои дигар дорад. Карбиди калсийи худрошуда хунук мекунад ва баъди саҳт шуданаш онро пора карда барои истифодаи пешниҳод мекунад.

3. Сипас супориши таълимӣ медиҳем: дунафарӣ дар асоси шарҳи дар китоби дарсӣ овардашуда мустақилона маълумотро дар бораи истеҳсолоти асосии химиявӣ, истеҳсоли алюминий ва карбиди калсий дар шакли графикӣ омода кунед. Вақт барои иҷрои супориш: 10 дақиқа. Барои иҷрои ин супориш аз “Саволҳои эҷодӣ” истифода мебарем:

4. Санҷиши ҳамдигар: Хонандагон дунафарӣ вазифаҳои иҷрокардаи худро иваз мекунад ва дурустии маълумоти дарҷгардидаро месанҷанд.

Мустаҳкамкунии донишу малака.

Пурсиши ташаккулдиҳанда. Бо мақсади муайян кардани сатҳи фаҳмиши маводи омӯхташуда якҷанд савол тартиб медиҳем. Саволҳо барои муҳокима дар гурӯҳҳои дунафарӣ тақсим карда мешаванд.

- Зинаҳои асосии истеҳсоли алюминийро шарҳ диҳед.
- Зинаҳои асосии истеҳсоли карбиди калсийро шарҳ диҳед.
- Ашёи хом барои истеҳсоли маводи мазкур кадомҳоянд?

Гурӯҳҳои хурд бо навбат фарзияҳои худро муаррифи менамоянд, баҳс мекунад, мавқеи худро асоснок менамоянд. Гурӯҳҳо фарзияҳои худро бо маълумоти китоб муқоиса менамоянд, ҳатоҳои аввал содиршударо ислоҳ мекунад, ба омӯзгор саволҳои дақиқкунанда дода, худбаҳодиҳӣ ташкил мекунад.

Хулосаи кори анҷомдодашуда. Бо хонандагон маълумоти ҳосилшударо ба тартиб мебарорем ва хулоса мекунем.

Дар қисми ҷамъбастии дарс ба хонандагон супориш медиҳем, ки ба се савол ҷавоби хаттӣ диҳанд:

- Аз он чӣ ки имрӯз ман дониستم, муҳимтаринаш чӣ буд?
- Кадам савол дар хотири ман бештар нақш баст?
- Чӣ барои ман имрӯз нофаҳмо ва мушкил буд?

Дар асоси ҷавобҳои хонандагон дар дарси дигар то 3-5 дақиқа хулосабарорӣ ва баррасӣ мекунем.

Анҷоми дарс. Вазифаи хонагӣ. Ба хонандагон супориш медиҳем, ки ба саволҳои зерин ҷавоб нависанд:

- Муаллиф дар матн дар бораи кадом мафҳумҳои асосӣ сухан меронад?
- Мафҳумҳои асосиро боз ҳам фаҳмотар баён кунед.
- Кадам мафҳумҳоро пешақӣ донистан лозим аст, то ки мавзӯи хондаамонро фаҳмем?

Арзёбӣ. Дар раванди дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян мекунем. Барои арзёбии дониш, малака ва маҳорате, ки барои ташаккули салоҳиятҳои хонанда ҳамчун замина ба шумор мераванд, ба меъёрҳои зерин диққат медиҳем: хонанда фикрашро озодона баён мекунад?; бо навбат сухан мегӯяд?; суханони дигаронро намебурад?

Фаъолиятҳо	Метавонад	Қисман метавонад	Наметавонад
Маънидод намудани равандҳои истеҳсоли алюминий			
Шарҳ додани аҳамияти истеҳсолоти химиявӣ			
Тартиб додани нақшаи саволҳои эҷодӣ			

ИСТИФОДАИ ХАРИТАИ ТЕХНОЛОГӢ ДАР МАШҒУЛИЯТҲОИ ТЕХНОЛОГИЯ

Харитаи технологӣ яке аз навъҳои ҳуҷҷатҳои технологӣ ба шумор рафта, дар он нақша, андоза ва масолеҳи истифодашавандаи маснуот, пайдарпайии гузариш ҳангоми коркарду тарҳи маснуот, асбобу анҷоме, ки ҳангоми коркард истифода мешавад, нишон дода мешавад.

**Ибодулло
АБДУЛЛОЕВ –**
омӯзгори калони
кафедраи
таҳсилоти касбӣ ва
информатикаи
Донишқадаи
Ҷумҳуриявии
тақмили ихтисос ва
бозомӯзии
корманди соҳаи
маориф

Мусаллам аст, ки техникаю технология дар замони муосир бемайлони рушд карда истодааст. Омӯзгори имрӯза низ бояд сатҳи дониши касбиашро ҳамоҳанги замони сохта, кори худро вобаста талаботи бозори меҳнат ва инкишофи босуръати муносибати иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарогирии ҳарчи бештари воситаҳои иттилоотӣ (интернет, телевизион ва ғайра) роҳандозӣ карда тавонад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста қарору қонунҳое ба тавсиб расонида истодаанд, ки низоми таълимиро ҳамқадами замони муосир гардонда, барои ба низоми ягонаи таҳсилоти ҷаҳонӣ ворид намудани таҳсилоти миллӣ тадбирҳои амалӣ андешанд. Яке аз масъалаҳои муҳимми тағйирот дар муносибати таълим “Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” мебошад. Аз ин рӯ, самаранокии татбиқ ва амалисозии стандартҳои нав ба ҷараёни истеҳсолот маҳз ба дарки масъулият, ташаббусу эҷодкорӣ ва маҳорату малакаи омӯзгорон вобастагии зиёд дорад. Аз таҷрибаи 42- солаи қорам дар МТМУ-и деҳаи Ревади ноҳияи Айни ба ҳайси омӯзгори фанни нақшакашӣ, санъати тасвирӣ ва технология бармеояд, ки истифодаи харитаи технологӣ дар раванди омӯзиши фанни технология ва ҳамгирӣ бо фанни нақшакашӣ дар амал тадбиқ карда мешавад. Инчунин дар раванди иҷрои амалиётҳои технологӣ нақши асосиро мебозад. Фанни технология (таълими меҳнат) ба қатори фанҳои дақиқ ва табиӣ мансуб буда, барои инкишофи қобилияти фардӣ, тафаккур ва ташаккули техникаи хонандагон кумаки зиёде расонида метавонад. Дар замони муосир низ яке аз вазифаҳои муҳимми фанни технология мусоидат кардани илм бо истеҳсолот мебошад, ки он аз истифодаи харитаи технологӣ дар раванди иҷрои амалиёти технологӣ роҳандозӣ карда мешавад.

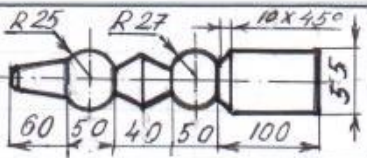
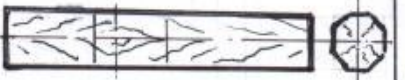
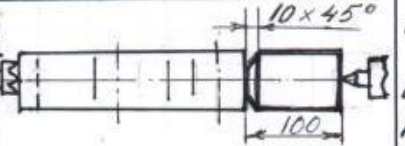
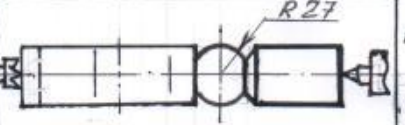
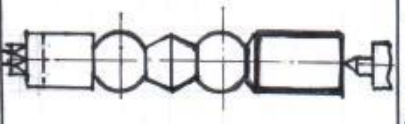
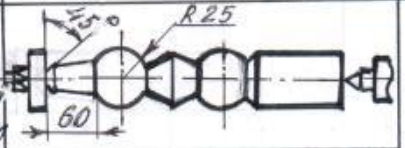

Тавре ки аз машғулиятҳои фанни технология дар синфҳои 5-8 медонем, равандҳои технологӣ одатан се давраро дар бар мегиранд: ҳосил кардани масолеҳ, сохтани ҷузъҳои тайёр, васл кардани маснуот. Мо дар истифода аз харитаи технологӣ ҳосил кардани масолеҳ, яъне як ҷузъи пояи мизи хӯрокхӯрӣ “хонтахтаро” мавриди амалиёти технологӣ қарор медиҳем. Дар раванди иҷрои амалиёти технологӣ аз истифодаи дастгоҳи харроти коркарди ҷӯб, ки дар барномаҳои таълимии фанни технология ва касбу ҳунари (синфҳои

5, 6) мавҷуд аст, аз дастгоҳи харроти СТД- 120 М мавриди истифода қарор дода мешавад. Азбаски ҳаракати даврзанандаи меҳвари пневматикӣ дастгоҳ 1500 то 3000 гардиш / дақиқа – ро ташкил медиҳад, пеш аз истифодабарии дастгоҳ омӯзгорро лозим аст, ки ба хонандагон доир ба тарзи дурусти истифодабарии дастгоҳ ва қоидаҳои беҳатарии меҳнат шинос намоем, риояи қатъии онро дар раванди гузарондани машғулиятҳои амалӣ талаб намоем.

Дар оғози иҷрои амалиёти технологӣ хонандагонро ба харитаи технологии сохтани пояи хонтахта, ки дар ҷадвали 1 оварда шудааст, шинос намуда, бо пайдарпайии гузариш ҳангоми коркард, тарҳи (эскизи) маснуот дар ҳар давраи гузариши амалиёти технологӣ, асбоб ва анҷоме, ки ҳангоми коркард истифода бурда мешавад, маълумоти техникӣ дода мешавад.

Ҷадвали 1. Харитаи технологӣ. Сохтани пояи хонтахта (мизи хӯрокхӯрӣ).

№ б/т	Пайдарҳамии амалиёт.	Эскизи коркард.	Асбоб ва дастгоҳ
1	Тасвири нақшаи по- яи хонтахта.		масолеҳ: ҷӯб. Андоза: 320x60x60
2	Ченкунӣ ва буридани ма- сوله, ба таври 8-қирра ранда кардан.		ҷадвал, қа- лам, гунё арра, ранда.
3	Ба 3-қирра мустаҳкам кар- дан, буридани лабшебаи 45°		Дастгоҳи СТД-120М, штангенсир- кул, исканаҳо.
4	Тарошидани қисми кура- шакл ба ан- дозаи $\Phi 55$ мм		Дастгоҳи СТД-120М, штангенсиркул, исканаҳо.
5	Тарошидани қисми маҳрут (конусӣ) ба ан- дозаи $\Phi 50, 30$ мм.		Дастгоҳи СТД-120М, исканаҳо, штангенсиркул.
6	Тарошидани қисми кура- шакл ба ан- дозаи $\Phi 50$ мм		Дастгоҳи СТД-120М, исканаҳо, штангенсиркул.
7	Тарошидани қисми маҳру- тӣ ба андозаи $\Phi 30 \times 40 \times 60$ мм, лабшебаи 45°, суфта- кунӣ, бурида- ни канора.	 4-дона.	Дастгоҳи СТД-120М, исканаҳо, штангенсиркул, барақаҳои суфтакунанда, арраи дандо- намаида.

Пеш аз тайёр намудани масолеҳ дурустии дастгоҳро аз назар гузаронда, онро ба кор омода месозем, сипас меҳвари ҷузъиёти сохташавандаро интихоб намуда, асбобҳои ченкунанда ва нишонагузорро тайёру омода месозем, масолеҳи коркардашавандаро ба дастгоҳ мустаҳкам менамоем. Тақриб тавре маҳкам мекунем, ки масофаи он то масолеҳи коркардашаванда 2-3 мм ро ташкил диҳад. Пеш аз тарошидани масолеҳ айнаки муҳофизатӣ мепӯшем, пас дастгоҳро ба кор меандозем, исканаро ба дасти рост дошта, аз рӯи тақия

мегузором ва ба масолеҳ нарасонда, бо дасти чап исканаро мефишорем, теги бурандаро оҳиста ба масолеҳи коркардашаванда наздик мекунем. Пояи хонтахта, ки аз ҷузъиёти параллелопипеди росткунҷа, кура ва махрут (конус) иборат мебошад, дар аввал тарошидани дуруштро иҷро мекунем, баъд исканаро ба чапу рост ҷой иваз карда, ба амалиёти технологӣ шуруъ менамоем. Масолеҳи коркардашавандаро одатан бо искана аз чап ба рост ва аз қутри калон ба қутри хурд ҳаракат кунонида метарошем. Пеш аз назорати андозаҳо ва шаклгирии масолеҳи коркардашаванда дастгоҳро хомӯш карда, сатҳи муқарнасшударо бо асбобҳои милапаргор (штангенциркул) ва паргори канорсанҷ (кронциркул) санҷида мешавад. Пас аз ба итмом расидани пайдарпайии муқарнасии амалиёти технологӣ маснуотро бо қоғаҳои сунбодии гуногун суфта карда мешавад. Ғайр аз ин, қисмҳои шахшули сатҳи маснуотро бо ҷӯби саҳттар низ суфта кардан мумкин аст. Дар охири раванди технологӣ дастгоҳро хомӯш карда, маснуотро аз дастгоҳ ҷудо мекунем, канораи онро бо арраи дандонамаида бурида, изи буридашударо бо қоғази сунбодӣ тоза мекунем.

Ҳамин тавр, бо истифода аз харитаи технологӣ кори ташкилию истеҳсолии истеҳсолотро бо тайёрии пешакии технологӣ, аз истифодаи харитаи технологӣ амалӣ гардондан мумкин аст, ки ба самаранокии истеҳсолот ва баланд бардоштаани малакаю маҳорати технологияи хонандагон кумаки зиёд расонда метавонад.

ИНТИХОБ ВА ТАВСИЯ

Барои интихоби ихтисосҳо Марказ барномаи махсус таҳия намуд, ки онро дар компютер ё телефони мобилӣ истифода кардан мумкин аст. Рӯйхати ихтисосҳо дар сомонии Марказ гузошта мешавад ва хоҳишмандон метавонанд онро ба телефон ё компютер боргирӣ карда, ихтисосҳои дилхоҳашонро барои қайд бо мақсади иштирок дар ИМД осон интихоб кунанд. Ин барнома аз ҳар лиҳоз дар интихоби ихтисосҳо ва муассисаҳои таълимӣ барои довталабон муносибтару беҳтар аст. Таҷрибаи даҳсола нишон дод, ки яке аз мушкилиҳо дар низом саҳван интихоб намудани ихтисосҳо ҳангоми бақайдгирӣ аз ҷониби довталабон аст. Ҳарчанд Марказ имконият медиҳад, ки довталабон ихтисосҳо, муассисаҳои таълимӣ, шаклу намуд ва забони таҳсили қаблан интихобкардаашонро тағйир диҳанд, лек пас аз тақсимои низ гоҳ-гоҳ изҳори пушаймонии довталабон аз интихоби ихтисосҳо мушоҳида мешавад.

Бояд таваққуф диҳем, ки ҳар кас бояд ихтисосеро интихоб кунад, ки ба табиату донишу қобилияташ мувофиқ бошад. Довталаб бояд, пеш аз ҳама, олами маънавии худ – шавқу ҳавас, меҳру садоқат ба касбу ихтисос, таваққуф ва қобилияту истеъдодашро ба назар гирад. Сипас, бо ихтисосҳои мавҷудае, ки майли интихоби онҳоро дорад, шинос шуда, хусусияту талаботи онҳоро фаҳмида, лаёқату донишу тавону имкони худро ба эътибор гирифта, онҳоро ихтиёр кунад. Танҳо дар ҳамин сурат интихоби касбу ихтисос дурусту дақиқ ва бошуурона буда метавонад.

Мирзошариф ШОДИЕВ – ММТ

ВАСФИ ВАТАН ВА ВАТАНДОРӢ

Ҳамон роҳе, ки поёнаш намебинам, ватандорист,
 Ҳамон дарде, ки дармонаш намебинам, ватандорист.
 Ба хуни ноф ҳар хоке шавад олуда, ҷон дорад,
 Танеро бе ғами ҷонаш намебинам, ватандорист.
 Танӯр аз оташу оби намакдораи гизо гирад,
 Нишони хӯрдани нонаш намебинам, ватандорист.
 Ҳамон марде, ки аз тири аду дорад ҷароҳатҳо,
 Вале чашмони гирёнаш намебинам, ватандорист.
 Парешонгаштагонро то қиёмат нест осоиш,
 Ҳамон ҷамъе парешонаш намебинам, ватандорист.
 Агар фикри ватан дар сар набошад, сар чӣ кор ояд,
 Диле холӣ зи армонаш намебинам, ватандорист.
 Раҳи осоншавии мушкили худро ҳама ҷӯяд,
 Ҳамон мушкил, ки осонаш намебинам, ватандорист.
 Фидоиро Муҳаммад шиква аз бори гаронаш нест,
 Зи умри худ пушаймонаш намебинам, ватандорист.

Манам доротарин одам, ватан дорам, ватан дорам,
 Ками худро нагӯям кам, ватан дорам, ватан дорам.
 Агарчи кулбаам одист, вале дил маскани шодист,
 Фараҳ хезад маро аз ғам, ватан дорам, ватан дорам.
 Нанолам аз гаронборӣ, напурсам аз касе ёрӣ,
 Нагирам қоматамро ҳам, ватан дорам, ватан дорам.
 Ватанро гӯшаи имон бигӯянду Худо додаст
 Маро имони мустаҳкам, ватан дорам, ватан дорам.
 Нишони ӯ нишони ман, сурудаш дар забони ман,
 Ба бомам ҷилвагар парчам, ватан дорам, ватан дорам.
 Пайи сарсабзии хокаш, ба мисли абри афлокаш
 Ба чашми сина дорам нам, ватан дорам, ватан дорам.
 Хасисон низ мебахшанд баҳри ҳифзи меҳан ҷон,
 Ватан касро кунад ҳотам, ватан дорам, ватан дорам.
 Ғарибафтадагонро ҷашн аз мотам надорад фарқ,
 Маро ҷашн аст дар мотам, ватан дорам, ватан дорам.
 Надонам вақти беморӣ, ба ҷуз меҳри ватандорӣ
 Ба дарди ҷони худ марҳам, ватан дорам, ватан дорам.
 Манам доротарин одам, ватан дорам, ватан дорам,
 Садоям бишнавад олам, ватан дорам, ватан дорам.

Муҳаммад ҒОИБ –
шоир

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН “ДАР БОРАИ МАСЪУЛИЯТ БАРОИ ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ КӮДАК”

Қонуни мазкур муносибатҳоро оид ба масъулият дар таълиму тарбияи кӯдак бо мақсади таълиму тарбияи кӯдак дар руҳияи инсондӯстӣ, ифтихори ватандорӣ, эҳтиром ба арзишҳои миллӣ, умумибашарӣ ва фарҳангӣ танзим намуда, ба ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои кӯдак равона гардидааст.

БОБИ 1. МУҚАРРАРОТИ УМУМӢ

Моддаи 1. Мафҳумҳои асосӣ

Дар Қонуни мазкур мафҳумҳои асосии зерин истифода мешаванд:

- 1) вақти шабона - аз 1 апрел то 30 сентябр - аз соати 22:00 то соати 06:00 ва аз 1 октябр то 31 март - аз соати 20:00 то соати 06:00;
- 2) кӯдак - шахсе, ки ба синни ҳаждаҳ нарасидааст;
- 3) марказҳои дилхушӣ - клубҳои шабона, дискотекҳо, толорҳои букмекерӣ ва марказҳои бозиҳои бурднок;
- 4) масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак - уҳдадориҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар раванди таълиму тарбияи кӯдак;
- 5) тарбия - раванди ҳадафмандонаи ба воя расондани кӯдак аз ҷониби падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), муассисаи таълимӣ, ҷомеа ва ба зиндагии мустақилона омода намудани ӯ;
- 6) таълим - фаъолияти муштаракӣ падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), омӯзгор ва муассисаи таълимӣ барои инкишофи кӯдак, донишомӯзӣ, тақмили истеъдод, маҳорат, малака ва қобилияти фикрию ҷисмонии ӯ;
- 7) шахсоне, ки падару модарро иваз мекунанд - васӣ, парастор, шахсоне, ки дар асоси шартнома кӯдакро тарбия мекунанд, намоёндогони дигари қонунии онҳо, инчунин шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дигаре, ки кӯдак воқеан таҳти таълиму тарбияи онҳо қарор дорад.

Моддаи 2. Доираи амали Қонуни мазкур

Амали Қонуни мазкур нисбат ба шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, новобаста ба маҳалли истиқомати онҳо, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ мекунанд ва шахсони ҳуқуқӣ, новобаста ба шакли моликият, татбиқи мегардад, агар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, тартиби дигарро муқаррар накарда бошанд.

Моддаи 3. Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Қонуни мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, иборат мебошад.

Моддаи 4. Принципҳои масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак

Масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак ба принципҳои зерин асос меёбад:

- 1) эҳтироми кӯдак, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ;
- 2) таъмини ҳифзи ҳуқуқи озодӣ ва манфиатҳои қонунии кӯдак;
- 3) қонуният;
- 4) адолат;
- 5) инсондӯстӣ;
- 6) муносибати инфиродӣ ба таълиму тарбияи кӯдак, аз ҷумла кӯдаки дар вазъияти номусоиди иҷтимоӣ қарордошта;
- 7) пешгирии зӯрварӣ нисбат ба кӯдак;
- 8) иштироки аҳли ҷомеа дар таълиму тарбияи кӯдак;
- 9) ногузирии ҷавобгарӣ барои вайрон намудани ҳуқуқи озодӣ ва манфиатҳои кӯдак.

Моддаи 5. Сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак

Сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак аз инҳо иборат мебошад:

- 1) таъмини ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии кӯдак, роҳ надодан ба поймолкунии онҳо;
- 2) таҳкими кафолатҳои ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии кӯдак, инчунин барқарор кардани ҳуқуқҳои поймолшудаи ӯ;
- 3) ташаққули асосҳои ҳуқуқии кафолатҳои ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии кӯдак;
- 4) мусоидат ба рушди ҷисмонӣ, зеҳнӣ, маънавӣ ва ахлоқии кӯдак, тарбияи ӯ дар руҳияи ватандӯстӣ, ҳисси баланди шаҳрвандӣ ва сулҳдӯстӣ;
- 5) таъмини фаъолияти мақсаднок оид ба ташаққули ҷаҳонбинӣ ва маърифатнокии кӯдак;
- 6) роҳ надодан ба таъбири кӯдак, новобаста ба мансубияти нажодӣ, миллӣ, ҷинсӣ, динӣ, забонӣ, вазъи иҷтимоӣ ва молумулкӣ, ҳолати саломатӣ ва дигар аломатҳо;
- 7) дастгирии давлатии ташкилотҳое, ки ҳуқуқи манфиатҳои қонунии кӯдакро ҳифз менамоянд.

Моддаи 6. Ҷалби аҳли ҷомеа барои таълиму тарбияи кӯдак

Мақомот ва ташкилоте, ки масъалаҳои вобаста ба таълиму тарбияи кӯдакро баррасӣ мекунанд, метавонанд иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, раисони маҳаллаҳо, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии дигарро дар амалишавии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак ҷалб намоянд.

БОБИ 2. МАҚОМОТИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ ВА МАҚОМОТИ ХУДИДОРАКУНИИ ШАҲРАК ВА ДЕҲОТ, САЛОҲИЯТ ВА ВАКОЛАТИ ОНҲО ДАР САМТИ МАСЪУЛИЯТ БАРОИ ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ КӮДАК

Моддаи 7. Мақомоте, ки масъалаҳои вобаста ба масъулият барои таълиму тарбияи кӯдакро баррасӣ мекунанд.

1. Мақомоте, ки барои таълиму тарбияи кӯдак масъуланд, мақоми ваколатдори давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак (минбаъд - мақоми ваколатдори давлатӣ) ва мақомоти дигаре мебошанд, ки дар амалисозии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак иштирок мекунанд.

2. Ҷамоаҳои фаъолияти мақомоте, ки масъалаҳои вобаста ба таълиму тарбияи кӯдакро баррасӣ мекунанд, аз ҷониби Комиссияи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи кӯдак анҷом дода мешавад.

Моддаи 8. Салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак

Ба салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак мансубанд:

- 1) пешбурди сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 2) тасдиқ ва назорати барномаҳои давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 3) муайян намудани мақоми ваколатдори давлатӣ;
- 4) тасдиқ намудани низомномаи намунавии комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 5) ҷамоаҳои намунавии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин ташкилоти дигари дахлдор дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 6) амалӣ намудани дигар ваколатҳое, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст.

Моддаи 9. Ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ

Мақоми ваколатдори давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак дорои ваколатҳои зерин мебошад:

- 1) амалигардонии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 2) таҳияи лоиҳаи қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 3) ҷамоаҳои намунавии фаъолияти мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин ташкилоти дигари дахлдор дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 4) таҳия ва пешниҳод намудани барномаҳои давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;

- 5) таҳия ва пешниҳод намудани низомномаи намунавии комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 6) дар доираи ваколатҳои худ амалӣ намудани назорати фаъолияти комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 7) гузаронидани мониторинг дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 8) ба роҳ мондани ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 9) андешидани тадбирҳо чиҳати таъмини риояи талаботи Қонуни мазкур;
- 10) ба роҳ мондани корҳои ташвиқотию тарғиботӣ ва фаҳмондадиҳӣ;
- 11) дархости маълумот аз вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ташкилотҳои дигар оид ба иҷрои санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 12) амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ кардааст.

Моддаи 10. Мақомоти дигар, ки дар амалисозии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак иштирок мекунанд.

1. Ба мақомоти дигар, ки дар амалисозии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак иштирок мекунанд, дохил мешаванд:

- 1) мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ;
- 2) мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот;
- 3) Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

2. Ваколатҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак аз инҳо иборатанд:

- 1) иштирок дар амалисозии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 2) таъмини амалисозии барномаҳои давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 3) андешидани тадбирҳо оид ба таъмини риояи талаботи Қонуни мазкур;
- 4) таъмини ҳамкорӣ байни мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои дигар дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 5) назорати фаъолияти комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 6) амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ кардааст.

3. Ваколатҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак аз инҳо иборатанд:

- 1) иштирок дар амалисозии сиёсати давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 2) иштирок дар таъмини амалисозии барномаҳои давлатӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак;
- 3) андешидани тадбирҳо оид ба таъмини риояи талаботи Қонуни мазкур;
- 4) назорати фаъолияти комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак дар мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ;
- 5) амалӣ намудани ваколатҳои дигар, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ кардааст.

4. Ваколатҳои мақомоти дигар, ки дар банди 3) қисми 1 ҳамин модда номбар шудаанд, тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешаванд.

БОБИ 3. КОМИССИЯҲОИ ҶАМЪИЯТӢ ДАР САМТИ МАСЪУЛИЯТ БАРОИ ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ КӢДАК

Моддаи 11. Комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак

1. Комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак мақоми ҷамоҳангсози ҷамъиятӣ буда, дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ ва муассисаҳои таълимӣ таъсис дода мешаванд.

2. Низомнома ва ҳайати комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак аз ҷониби роҳбарони мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ ва муассисаҳои таълимӣ тасдиқ карда мешаванд.

3. Шумораи умумии аъзои комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак набояд аз 7 нафар кам бошад.

4. Ба ҳайати комиссияҳои ҷамъиятӣ дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот бояд кормандони милитсия, ходимони иттиҳодияҳои динӣ ва аъзои шурои занон дохил карда шаванд.

Моддаи 12. Вазифаҳои комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак

1. Комиссияҳои ҷамъиятӣ дар самти масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак ба амалисозии Қонуни мазкур мусоидат менамоянд.

2. Комиссияҳои ҷамъиятӣ риояи талаботи Қонуни мазкурро аз падару модар, шахсони онҳоро ивазкунанда, омӯзгор ва шахсони дигар талаб намуда, ҷиҳати пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳо дар ин самт тадбирҳои зарурӣ меандешанд.

БОБИ 4. ҲУҚУҚ ВА УҲДАДОРИҲОИ ПАДАРУ МОДАР ВА ШАХСОНИ ОНҲОРО ИВАЗКУНАНДА ДАР ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ КӢДАК

Моддаи 13. Баробарии ҳуқуқ ва уҳдадориҳои падару модар

Падару модаре, ки яққоя ӯ ҷудо зиндагӣ мекунад, дар таълиму тарбияи кӯдак ҳуқуқ ва уҳдадориҳои баробар доранд, ба истиснои ҳолатҳое, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст.

Моддаи 14. Ҳуқуқҳои падару модар дар таълиму тарбияи кӯдак

Падару модар дар таълиму тарбияи кӯдак ҳуқуқҳои зеринро доранд:

- 1) ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии кӯдакро ҳимоя намоянд;
- 2) муассисаҳои таълимиро интихоб намоянд;
- 3) дар раванди таълиму тарбия, аз ҷумла назорати сатҳу сифати таълим ва донишомӯзии кӯдак дар муассисаҳои таълимӣ, иштирок ва мусоидат намоянд;
- 4) дар фаъолияти мақомоти худидоракунии муассисаи таълимӣ иштирок намоянд;
- 5) аз операторон ва провайдерони хизмати алоқаи барқӣ дар бораи аз тарафи кӯдак истифода шудани хизмати алоқаи барқӣ маълумоти дахлдорро ба таври ройгон гиранд;
- 6) ҷиҳати беҳтар намудани сифати таълиму тарбияи кӯдак ба муассисаи таълимӣ муроҷиат кунанд;
- 7) азхудкунии барномаҳои таълимиро назорат намоянд;
- 8) ба фаъолияти муассисаи таълимие, ки кӯдак дар он таҳсил мекунад, мусоидат намоянд;
- 9) ба раванди таълиму тарбия, мазмуни таҳсилот, давомот ва сатҳу сифати донишомӯзии кӯдак шинос шаванд;
- 10) бо шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҷиҳати таълиму тарбияи кӯдак тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон шартнома банданд;
- 11) нисбат ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳангоми аз ҷониби онҳо монеа эҷод кардан ба таълиму тарбияи кӯдак ба мақомоти дахлдор муроҷиат намоянд;
- 12) аз имтиёзҳои пешбинишуда тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода намоянд;
- 13) дигар ҳуқуқҳоро, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст, амалӣ намоянд.

Моддаи 15. Уҳдадориҳои падару модар дар таълими кӯдак

Падару модар дар таълими кӯдак уҳдадориҳои зеринро доранд:

- 1) таълим гирифтани кӯдакро таъмин намоянд;
- 2) барои гирифтани таълиму тарбияи томактабии кӯдак тадбирҳо андешанд;
- 3) ба гирифтани таҳсилоти миёнаи умумии кӯдак монеъ нашаванд;

4) кӯдакро бо воситаҳои зарурии таълимӣ таъмин карда, барои таълими ӯ шароит муҳайё намоянд;

5) риояи пӯшидани либосҳои дахлдори муассисаи таълимиро аз ҷониби кӯдак дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот таъмин ва назорат карда, ба шакли зоҳирӣ ва санитария беҳдошти ӯ диққат дода, бидуни зарурати тиббӣ ҷиҳати пешгирии тағйири сунъии намуди зоҳирӣ, аз ҷумла холкӯбӣ, чораандешӣ намоянд;

6) ба кӯдаки дорои имконияти маҳдуди ҷисмонӣ ва руҳӣ барои таҳсил кардан ва касбу ҳунар омӯхтан шароит муҳайё намоянд;

7) донишомӯзӣ ва иштироки кӯдакро дар раванди таълим назорат карда, бо маъмурияти муассисаи таълимӣ, омӯзгорон ва кормандони дигари соҳаи маориф оид ба таълими кӯдак мунтазам ҳамкорӣ намоянд;

8) ба омӯзиши забони давлатӣ, инчунин забонҳои хориҷӣ мусоидат намоянд;

9) дар ҷаласаҳои падару модар ва чорабиниҳои дигари муассисаи таълимӣ фаъолона иштирок намоянд;

10) талаботи дахлдори қоидаву тартибот ва санадҳои дохилии муассисаи таълимиро, ки кӯдак дар он таълим мегирад, риоя намоянд;

11) дар ҷашну маросим ва таҷлили зодрӯзи кормандони муассисаҳои таълимӣ пешниҳоди тухфаҳои молиро пулиро аз ҷониби кӯдак манъ намоянд;

12) ҳама гуна пардохти маблағро аз ҷониби кӯдак ба кормандони муассисаҳои таълимӣ иҷозат надиханд;

13) гирифтани таълими ғайриқонунӣ, аз ҷумла таълими ғайриқонунии диниро аз ҷониби кӯдак роҳ надиханд;

14) таълими динии кӯдакро дар хориҷи кишвар бе розигии хаттии мақоми ваколатдори давлатӣ иҷозат надиханд;

15) уҳдадориҳои дигареро, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба таълими кӯдак муқаррар намудааст, иҷро намоянд.

Моддаи 16. Уҳдадориҳои падару модар дар тарбияи кӯдак

Падару модар дар тарбияи кӯдак уҳдадориҳои зеринро доранд:

1) ба кӯдак тибқи арзишҳои миллӣ номи нек гузоранд;

2) пас аз таваллуд кӯдакро аз қайди давлатии сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ гузаронанд;

3) барои ҳифзи саломатӣ, ташаккули ҷисмонӣ, маънавӣ ва ахлоқии кӯдак шароит муҳайё намоянд;

4) кӯдакро ба зиндагии мустақилона омода намоянд;

5) кӯдакро дар руҳияи эҳтиром ба Ватан, волоияти қонун, арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ, эҳтиром ба шахсияти худ ва атрофиён, оила, урфу одат, анъанаҳо, фарҳанги миллӣ ва халқҳои дигар, инчунин бартариҳои манфиатҳои миллӣ тарбия намоянд;

6) оид ба рушди маърифати ахлоқӣ, эстетикӣ, санитарӣ ва экологии кӯдак чораандешӣ карда, асосҳои гигиенаи шахсӣ, фарҳанги шаҳрنيшинӣ ва муоширатро ба ӯ омӯзонанд;

7) кӯдакро дар руҳияи сарфаю сариштакорӣ ва муносибати эҳтиёткорона нисбат ба молу мулк ва арзишҳои дигар тарбия намоянд;

8) дар раванди тарбия нисбат ба кӯдак зӯроварӣ, аз ҷумла ҷазои ҷисмониро истифода набаранд;

9) шаъну шарафи кӯдакро эҳтиром намоянд ва ба муносибати бераҳмона, ғайриинсонӣ ва пастзананда нисбат ба ӯ роҳ надиханд;

10) новобаста ба ҷинс, синну сол, қобилияти зеҳнӣ, ҷисмонӣ ва руҳии кӯдакон, нисбат ба онҳо муносибати баробар дошта бошанд;

11) дар сурати хабардор шудан аз ҳолати кӯдаке, ки дар тарбияи дигар шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ қарор дорад, бо онҳо ҳамкорӣ намоянд;

12) ба марказҳои дилхушӣ рафтани кӯдакро манъ намоянд;

13) гаштугузори кӯдаки то шашсоларо бе ҳамроҳии шахси аз ҷордаҳсола боло дар кӯча ва дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ иҷозат надиханд;

14) аз соати 18:00 то соати 08:00 ба марказҳои пешниҳоди бозиҳои компютерӣ рафтани кӯдаки худро иҷозат надиханд;

15) бе ҳамроҳии шахси болиғ гаштугузор кардани кӯдаки то шонздаҳсоларо дар ҷойҳои хатарнок манъ намоянд;

16) кирдорҳои зиддиҷамъиятӣ, муомилаи дағалона бо атрофиён, ҳалалдор намудани оромии ҷомеа, истифодаи суҳанҳои қабех, рафтори дағалона дар кӯча, хиёбон, майдон, ҷойҳои фароғатӣ, дохили нақлиёт, хобгоҳ, манзили истиқоматӣ, дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ ва муносибати харобкоронаи кӯдакро ба муҳити зист пешгирӣ намоянд;

17) ба кӯдак ба муассисаи таълимӣ овардани маҳсулоти тамоку, машруботи спиртӣ, воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, сахтаъсир ва мадҳушкунандаи дигар, асбобу ашёи манъшуда ва ҳаландаву бурандаро, ба истиснои асбобу ашёи таълимӣ, манъ намоянд, инчунин ба гирифта гаштани онҳо роҳ надиханд;

18) фарҳанги истифодаи телефони мобилиро омӯзонанд ва ҷиҳати дар вақти дарс истифода набурдани он чораандешӣ намоянд;

19) ба кӯдак тамошои филмҳои дорои хусусияти террористӣ, экстремистӣ, тундгарой, ҷудоихоҳӣ, порнографӣ, ваҳшатангезӣ, зӯроварӣ ва аксу наворҳои дигари манъшударо иҷозат надиханд;

20) аз тарафи кӯдак мақсаднок истифода шудани интернетро назорат намоянд;

21) ба кӯдак мутолаа ва паҳн кардани сабту наворҳои электронӣ (аз ҷумла тавассути телефонҳои мобилӣ), китобҳо, варақаҳо, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва дигар маводи ҷопии дорои хусусияти террористӣ, экстремистӣ, тундгарой, ҷудоихоҳӣ, порнографӣ ва зӯровариро манъ намоянд;

22) иштироки кӯдакро дар фаъолияти иттиҳодияҳои динӣ, ба истиснои кӯдаконе, ки ба таври расмӣ дар муассисаҳои таълимии динӣ ба таълим фаро гирифта шудаанд, иҷозат надиханд;

23) ба кӯдак истеъмоли машруботи спиртӣ, воситаҳои нашъадор, маҳсулоти тамоку, моддаҳои психотропӣ ё моддаҳои мадҳушкунандаи дигарро манъ намоянд;

24) иштироки кӯдакро дар ҷорабиниҳои барои ӯ тавсиянашуда иҷозат надиханд;

25) ба кӯдак барои идора кардани воситаҳои нақлиёт бе шаҳодатномаи ронандагӣ, инчунин барои омадан ба муассисаи таълимӣ бо воситаҳои нақлиёти механикӣ иҷозат надиханд;

26) ба кӯдак ҷиҳати интиҳоби касбу кор мусоидат кунанд;

27) ба оворагардӣ ва рафторҳои зиддиахлоқии дигари кӯдак роҳ надиханд;

28) кӯдакро ба кори ғайриқонунӣ ҷалб насозанд;

29) ба зишту касиф ва хароб намудани биною иншоот, шикастани панҷараҳо, санги болои қабрҳо, ҳайкалҳо, нимпайкараҳо ва ороишоти дар оромгоҳҳо ва ҷойҳои таърихӣ фарҳангӣ насбшуда ва расондани зарари дигар ба онҳо аз тарафи кӯдак роҳ надиханд;

30) дастрасии кӯдакро ба маводи сӯзандаю тарканда ва силоҳ иҷозат надиханд;

31) истифодаи ҷавохирот, зару зевар, дигар ашёи қиматбаҳо (ба истиснои як ҷуфт гӯшвораи андозааш хурд барои духтарон)-ро аз тарафи кӯдак дар муассисаҳои таълимӣ манъ намоянд;

32) уҳдадориҳои дигарро, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба тарбияи кӯдак муқаррар намудааст, иҷро намоянд.

Моддаи 17. Ҳуқуку уҳдадориҳои шахсоне, ки падару модарро иваз мекунанд

Шахсоне, ки падару модарро иваз мекунанд, дорои ҳамаи ҳуқуку уҳдадориҳои мебошанд, ки дар моддаҳои 14, 15 ва 16 Қонуни мазкур нисбат ба падару модар пешбинӣ шудаанд, агар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро муқаррар накарда бошад.

БОБИ 5. ҲУҚУКУ УҲДАДОРИҲОИ МУАССИСАИ ТАЪЛИМӢ ВА ОМӢЗГОР

Моддаи 18. Ҳуқуқҳои муассисаи таълимӣ дар таълиму тарбияи кӯдак

Муассисаи таълимӣ дар таълиму тарбияи кӯдак ҳуқуқҳои зеринро дорад:

1) ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии кӯдакро ҳимоя намояд;

2) ҷиҳати беҳтар намудани сатҳу сифати таълиму тарбияи кӯдак ба падару модар ва мақомоти давлатии дахлдор бо пешниҳод муроҷиат кунад;

3) бо падару модар ҷиҳати таълиму тарбияи кӯдак тибқи қонунгузорӣ шартнома бандад;

4) падару модарро ба ҷаласаҳо вобаста ба таълиму тарбияи кӯдак даъват намояд;

5) иҷрои талаботи санадҳои дохилии муассисаи таълимиро аз ҷониби падару модар талаб намояд;

6) ҳангоми аз тарафи падар ё модар риоя накардани талаботи санадҳои дохилии муассисаи таълимӣ ва иҷро накардани уҳдадориҳое, ки тибқи Қонуни мазкур муқаррар шудаанд, ба мақомоти дахлдор муроҷиат намояд;

7) нисбат ба шахсони воқеӣ ва мансабдор ҳангоми монеа эҷод кардани онҳо ба таълиму тарбияи кӯдак ба мақомоти дахлдор муроҷиат намояд;

8) ҳуқуқҳои дигарро, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудааст, амалӣ намояд.

Моддаи 19. Уҳдадориҳои муассисаи таълимӣ дар таълиму тарбияи кӯдак

Муассисаи таълимӣ дар таълиму тарбияи кӯдак уҳдадориҳои зерин дорад:

1) ба кӯдак таълиму тарбияи дуруст диҳад;

2) омодагии кӯдакро ба таҳсилоти умумӣ дар сатҳи зарурӣ таъмин намояд;

3) талаботи таълимии кӯдакро бо дар назар гирифтани хоҳишу қобилият қонеъ гардонад;

4) барои таълими кӯдак шароит фароҳам оварда, воситаҳои зарурии таълимиро таъмин намояд;

5) риояи пӯшидани либосҳои дахлдори муассисаи таълимиро аз ҷониби кӯдак таъмин ва назорат карда, ба шакли зоҳирӣ ва санитарӣ беҳдошти ӯ диққат дода, чиҳати пешгирии тағйири сунъии намуди зоҳирӣ бидуни зарурати тиббӣ, аз ҷумла холкӯбӣ, чораандешӣ намояд;

6) ба кӯдаки дорои имконияти маҳдуди ҷисмонӣ ва руҳӣ барои таҳсил шароит муҳайё намояд;

7) донишомӯзӣ ва иштироки кӯдакро дар раванди таълим назорат карда, бо падару модар ҳамкорӣ намояд;

8) бо тартиби муқарраршуда ҷаласаҳои падару модар ва чорабиниҳои дигари муассисаи таълимиро ташкил ва баргузор намояд;

9) ба кормандони муассисаҳои таълимӣ аз ҷониби кӯдак пардохти ҳама гуна маблағро иҷозат надихад;

10) барои ҳифзи саломатӣ, ташаккули ҷисмонӣ, маънавӣ ва ахлоқии кӯдак тадбирҳо андешад;

11) кӯдакро дар руҳияи эҳтиром ба Ватан, волоияти қонун, арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ, эҳтиром ба шахсияти худ ва атрофиён, оила, урфу одат, анъанаҳо, фарҳанги миллӣ ва таҳаммулгарой, инчунин бартариҳои манфиатҳои миллӣ тарбия намояд;

12) оид ба рушди маърифати ҳуқуқӣ, ахлоқӣ, эстетикӣ, санитарӣ ва экологии кӯдак чораандешӣ карда, асосҳои гигиенаи шахсӣ, фарҳанги ҳамзистӣ дар ҷомеа ва муоширатро ба ӯ омӯзонад;

13) ба кӯдак ба муассисаи таълимӣ овардани маҳсулоти тамоку, машруботи спиртӣ, воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, саҳттаъсир ва мадҳушкунандаи дигар, асбобу ашёи манъшуда ва ҳаландаву бурандаро, ба истиснои асбобу ашёи таълимӣ, роҳ надихад;

14) ба кӯдак барои ба муассисаи таълимӣ бо воситаҳои нақлиёти механикӣ омадан, истифодаи ҷавохирот, зару зевар, дигар ашёи қиматбаҳо (ба истиснои як ҷуфт гӯшвораи андозааш хурд барои духтарон) дар муассисаи таълимӣ роҳ надихад ва дар сурати вайрон кардани ин талабот чораҳои дахлдор андешад, аз ҷумла ба мақомоти давлатии дахлдор хабар диҳад;

15) уҳдадориҳои дигарро, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба таълиму тарбияи кӯдак муқаррар намудааст, иҷро намояд.

Моддаи 20. Ҳуқуқ ва уҳдадориҳои омӯзгор

Омӯзгор дар таълиму тарбияи кӯдак ҳуқуқи уҳдадориҳои зеринро дорад:

1) қоидаҳои одобу ахлоқи омӯзгориро риоя намояд;

2) дар муассисаи таълимӣ либоси дахлдор пӯшад;

3) аз қабули ҳар гуна маблағ, аз ҷумла дар ҷашну маросим ва таҷлили зодрӯз, аз гирифтани тухфаҳои моливу пулӣ аз таълимгирандагон худдорӣ намояд;

4) дар раванди таълиму тарбия нисбат ба кӯдак зӯроварӣ, аз ҷумла ҷазои ҷисмониро истифода набарад;

5) ҳуқуқи озодӣ ва шаъну шарафи кӯдакро риоя ва эҳтиром карда, ба муносибати бераҳмона, ғайриинсонӣ ва пастзананда нисбат ба ӯ роҳ надихад;

6) фарҳанги истифодаи телефони мобилиро омӯзонад ва чиҳати дар вақти дарс истифода набурдани он чораандешӣ намояд;

7) азхудкунии барномаҳои таълимиро дар асоси стандартҳои давлатии таҳсилот аз таълимгиранда талаб намояд;

8) новобаста ба нажод, ранги пӯст, пайдоиш, чинс, забон, дин ва эътиқод, мансубияти миллӣ ва (ё) этникӣ, маъюбият, ҳолати саломатӣ, синну сол, шаҳрвандӣ, ақида, вазъи молумулкӣ ё ҳолати дигар, нисбат ба кӯдакон муносибати баробар дошта бошад;

9) бо падару модар дар масъалаҳои давомот, дониш ва интизоми кӯдак ҳамкорӣ намояд;

10) бо тартиби муқарраршуда дарсҳои кушода ташкил карда, падару модарони таълимгирандагонро ба онҳо ҷалб намояд;

11) нисбат ба таълимгирандагоне, ки тартиботи дохилии муассисаи таълимиро ҳалалдор менамоянд, ба дарсҳо бе тайёри меоянд ва шакли зоҳириашон ба талабот ҷавобгӯ нест, маъмурияти муассисаи таълимӣ ва падару модарро сари вақт хаттӣ ё шифоҳӣ огоҳ намояд;

12) оид ба таълимгирандагоне, ки аз таҳсил саркашӣ карда, аз хондан дур мемонанд, падару модар ва роҳбарияти муассисаи таълимиро сари вақт хаттӣ ё шифоҳӣ огоҳ намояд;

13) аз тарғиби ғояҳои бегона ва ташвиқи ҳама гуна масъалаҳое, ки аз доираи мавзӯи дарс берунанд, худдорӣ намояд;

14) барои инкишофи маҳорат, малакаи хаттӣ ва нутқи шифоҳии таълимгирандагон кӯшиш намояд;

15) барои дар озмуну олимпиадаҳо ва чорабиниҳои монанди онҳо иштирок намудани таълимгирандагон саъю талош намояд;

16) аз таълимгирандагон ҳамроҳи худ овардани маводи таълимиро талаб карда, омодагии онҳоро ба дарс, машғулиятҳои таълимӣ назорат намояд, онҳоро ба хондани китобҳои илмӣ бадеӣ, рӯзномаю маҷаллаҳо ташвиқ карда, барои васеъ кардани ҷаҳонбинии онҳо тадбирҳо андешад;

17) иштироки таълимгирандагонро дар маҳфилҳои илмӣ, адабӣ, эҷодӣ ва маҳфилҳои дигар, ҳамчунин созмонҳои хонандагон таъмин карда, ба фаъолона ширкат варзиданашон мусоидат намояд;

18) таълимгирандагонро дар руҳияи ватандӯстӣ, зебоипарастӣ, риояи қонун, эҳтиром ба ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, падару модар, ҳамсолон, насли калонсол, арзишҳои фарҳангии миллӣ, таърихӣ ва муқаддасоти миллӣ тарбия кунад;

19) ҳуқуқу уҳдадорӣҳои дигарро, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, амалӣ намояд.

БОБИ 6. ПЕШГИРИИ ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИҲО ДАР САМТИ ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ КӯДАК

Моддаи 21. Пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳои дар самти таълиму тарбияи кӯдак

1. Мақомоте, ки масъалаҳои вобаста ба масъулият барои таълиму тарбияи кӯдакро баррасӣ мекунанд, уҳдадоранд тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмуи чораҳои дорои хусусияти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ, иттилоотӣ, таълимӣ, тарбиявӣ ва тавонбахширо бо мақсади пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳои аз ҷониби падару модар, васӣ, парастор, шахсоне, ки дар асоси шартнома кӯдакро тарбия мекунанд, дигар намоёндагони қонунии онҳо, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дигар, ки кӯдак воқеан таҳти таълиму тарбияи онҳо қарор дорад, инчунин ҷиҳати бартараф кардани сабабу шароитҳои ба онҳо мусоидаткунандаро амалӣ намоянд.

2. Ҳангоми аз таълиму тарбия дур мондани кӯдак ва содир шудани амали номатлуб нисбат ба кӯдак, инчунин дар мавриди муайян шудани ҳолатҳое, ки ба ҳаёт ва саломатии кӯдак таҳдид менамоянд, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ уҳдадоранд, ки ба мақомоти дахлдори давлатӣ хабар диҳад.

Моддаи 22. Чораҳои пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳои дар самти таълиму тарбияи кӯдак

Чораҳои пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳои дар самти таълиму тарбияи кӯдак аз инҳо иборатанд:

1) гузарондани ташвиқот дар байни аҳоли ҷиҳати амалӣ шудани уҳдадорӣҳои падару модар дар таълиму тарбияи кӯдак;

2) баргузор намудани ҷаласаҳои падару модарон вобаста ба таълиму тарбияи кӯдак;

3) ташкил намудани «Рӯзҳои падару модар» дар муассисаҳои таълимӣ бо мақсади расондани кумаки педагогӣ, равонӣ, методӣ ба падару модарон;

4) аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд гардондани падару модаре, ки ҳуқуқу уҳдадорӣҳои худро дар таълиму тарбияи кӯдак муваффақона иҷро менамоянд;

5) андешидани тадбирҳо оид ба пешгирии ҳуқуқвайронкуни аз тарафи кӯдакон;

- 6) доир намудани суҳбатҳои пешгирикунанда;
7) роҳандозии корҳои инфиродӣ бо падару модар;
8) бо тартиби муқарраргардида муваққатан гирифтани кӯдак аз падару модаре, ки уҳдадориҳои худро ба таври дахлдор иҷро намеkunанд ё ҳангоми мавҷуд будани хатар ба ҳаёт ва саломатии кӯдак;
9) андешидани чораҳои дигаре, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти таълиму тарбияи кӯдак пешбинӣ кардааст.

БОБИ 7. МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВӢ

Моддаи 23. Ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Моддаи 24. Дар бораи аз эътибор соқит донистани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд»

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» аз 2 августи соли 2011, №762 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2011, №7-8, мод. 616; с. 2016, №3, мод. 147; с. 2018, №5, мод. 283; с. 2019, №4-5, мод. 222; с. 2022, №6, мод. 353, №12, қ. 2, мод. 778) аз эътибор соқит дониста шавад.

Моддаи 25. Тартиби мавриди амал қарор додани Қонуни мазкур

Қонуни мазкур пас аз интишори расмӣ мавриди амал қарор дода шавад.

Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ РАҲМОН

ш. Душанбе, 20 июни соли 2024, № 2049

Қарори Маҷлиси миллии

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Оид ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

«Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак»

Мутобиқи моддаи 60 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мекунад:

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» ҷонибдорӣ карда шавад.

Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси

Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Рустами ЭМОМАЛӢ

ш. Душанбе, 19 июни соли 2024, № 500

Қарори Маҷлиси намояндагони

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар бораи қабул кардани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

«Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак»

Мутобиқи моддаи 60 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мекунад:

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» қабул карда шавад.

Раиси Маҷлиси намояндагони

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон М. ЗОКИРЗОДА

ш. Душанбе, 8 майи соли 2024, № 1304

Санаи нашр: 21.06.2024 №: 117

Аз сомонӣ <https://jumhuriyat.tj>